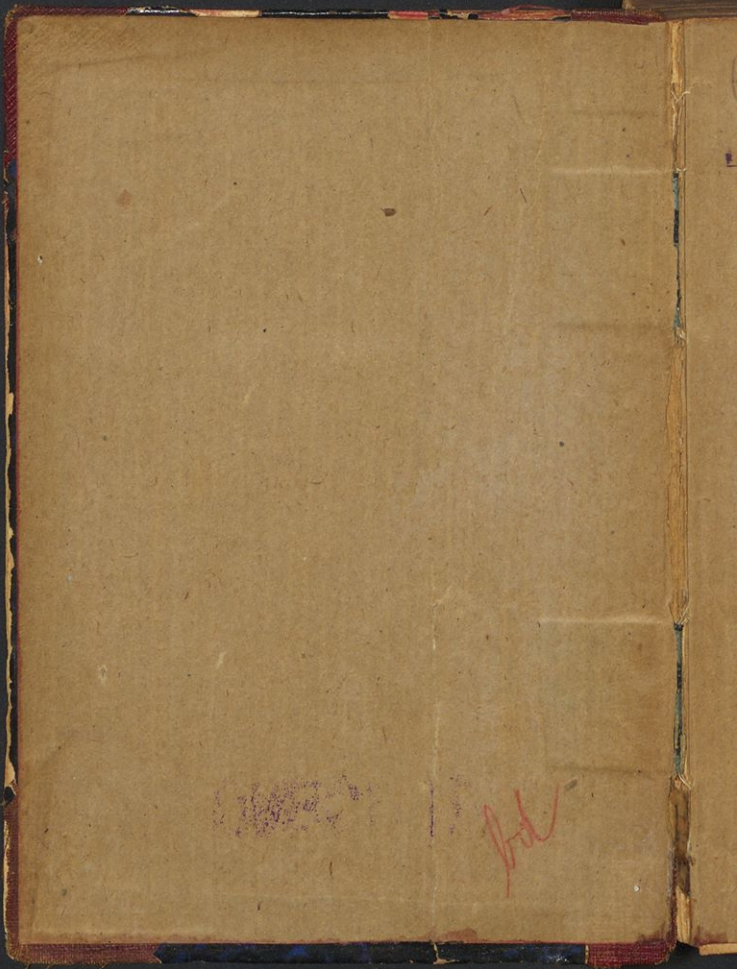

Delavska knjižnica

ol 842 I

Kdor knjigo izgubi ali jo ne vrne v
pravem času, jo zamaže ali raztrga
mora plačati odškodnino.

PROSVETNA ZVEZA

1. 3. 27.

d 872 I

IZLOČENO

8.

SLOVANSKA
* K N J I Ž N I C A *

Izdaja in ureja

ANDREJ GABRŠČEK.

Snopič 78-79-80-81.

V GORICI

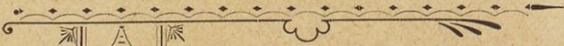
Tisk. in zal. «Goriška Tiskarna» A. Gabršček.

1898.

375

NA RAZSTANKU.

Spisali

SLOVENSKI OSMOŠOLCI.

1473a
T. št. 2291

V GORICI

Tisk. in zal. «Goriška Tiskarna» A. Gabršček.

1898.

X511408

511408

886.3 - 32 = 863

886.3 - 1 = 863

IZLOČENO

d 872 I

39452

18-10-2000

D 2000 17095

VSEBINA.

J. M. Aleksandrov:

„Mlade pesmi“:

	Str.
Tovarišem	3
Moj amulet	5
Imortele	6
Pesem	7
Kje tihi si mi dom	8
Svoji Maruški	9
Kdo, ah, sili	10
Emila	11
Letargija	12
* *	13
Spokornik	14
Pustinja	15
Proletarijat	16
Morske rože	17
Pred mojo Marijo	18
Noči	19
Ukaz	22
Dalila	25
Tiho šumijo valovi	27
Romar	29
Romanca	32
Knjigotržec in poet	33

Puc Dominik:

„Silhuete“:

	Str.
Ti si kriv!	47
Po slovo	53
V spominsko knjigo	60
Iz bogastva	67
Umetnik	77
Prva nisi!	85
Ahasver	90
Natakar Jean	99
V Tivoliju	108
Gospod tajnik	113

Feodor Sokol:

„Prvo cvetje“:

Po zimi	123
Jaz in ti	124
Tako bojim se te deklè	125
Sonce	127
Knjiga	128
Z Bleda	129
Ah, pridi!	131
Vam ne	132
Moje misli	133
Za domovino	184
Bog ga živi	136

Ivan Prijatelj:

Brez vesla	141
----------------------	-----

Jakob Voljč:

	Str.
Oblaček	273
Vrh planine	274
Slikar	275
Pri oknu	276
Izdajavec	277
Svojim godcem	280

Frančišek Grivec:

„Ruski realizem in njega glavni zastopniki“:

I. Realizem sploh	285
II. Ruski realizem	296
III. Belinski	301
IV. Gogolj	305
V. Turgenjev	318
VI. Dostojevski	336
VII. Tostoj	348
VIII. Še nekaj ruskih realistov in Slovenci	369

Tovarišem.

Prijatli, hej, dvignimo čaše,
Do neba naj pena kipí,
Zdaj praznik mladosti je naše,
Visoko nam solnce stójí!

Na pragu k razstanku stojímo,
Življenje nas tirja v svoj šum,
Drug druga zaupno bodrímo,
Drug dajemo drugu pogum.

Kam kreneš? Na levo? Na desno?
Vse eno! Izvrši namen!
Utôpi bojazni skrb tesno,
Cel svet je iz volje zložen!

Le tej bodi zvest in s to bodi moder,
Dobiti, zgubiti veljá —
Na dan gladiator, na oder,
Na véliki oder svetá!

Kedar pa obup te razjeda,
Težke goni valove krví,
In železno za tilnik skrb seda
In že dihati več ne pustí,

Aj bratci, aj takrat po čaše,
Saj veste Horac kaj velí,
In pijte na zdravje ga vaše,
In pijte za nove móči!

Tak živite, častno pirujte,
Kak sreče žehí vam sreé!
To je vse pač! . . . in preveč ne modrujte,
Ah to ima kratke nogé —

In tisti, ki zadnji ostane,
Z zadovoljstvom na vse bode zrl
In solzo za drage mu mane
Radosti in tuge otrl.

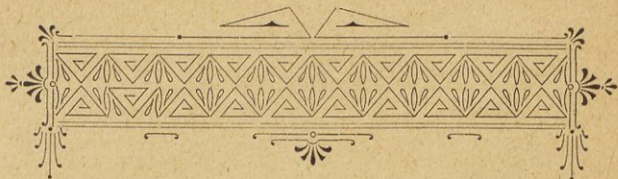

Moj amulet.

Ne bitja drazega portret
Iz srčnih, nepozabnih let,
Ljubezni tihe ne šepet,
Ne sladostrastnih ur obet,
Prisega ni, ne pôgled vnet,
Ne strtih nad uveli cvet;
No strasti vedno nove vzlet,
Triumf zdaj, večna žeja spet
In ponos višji kakor svet,
To moj je amulet,
Od težkih, zlobnih ur pripet.

Imortele.

Apele zadnjič tičke so,
Obletele vršičke so
In splavale v daljni kraj.
Rezede so se nagnile,
Duhteči cvet so zgubile,
Več ne bo ga nazaj —
Le vé, le vé, imortele,
Zelenéle še bi, cvetele?
Ah ne zavídam vas.
Nevihte vas bodo objele
In žalostne boste strmele
Ves dolgi čas.

P e s e m.

apela siníca je
Pesem žalostno,
Kak na svetu se
Brez veselja živí . . .

Mladenič šel tod osorej,
Slišal pesem to,
Kot še nikdar prej
Srcé ga teží . . .
Težkó, težkó
Živeti je samemu
Brez ljubice,
Težkó, težkó
Brez srcá,
Ki zanj živí,
Ki ga umè
Pod trudni čas.

Kje tihi si mi dom...

In še in še in vedno bolj
Prši sneg, naletava,
In sam sem sredi večnih polj,
In noga se mi pogrezava --
Kje tihi si mi dom,
Ti sreča moja prava?
Nocoj, kedaj te videl bom
Ti sreča moja prava? . . .
Prostrane dalje mrak molčí,
Prši sneg, zamrzava . . .
Ah, v srce, zdí se, naletava.

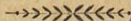

Svoji Maruški.

Miho, váruška,
Mila Maruška,
Pesem poj, zapoj
O odbeglih dneh,
Pesem prelepó,
Tak zamišljeno.

Kot bolan otrok
Trepeta srcé . . .
Pusti, Maruška,
Slabe ga roké
Ne upokojé,
Prsi ga suhé
Več ne nadojé —

Pesem poj, zapoj
O odbeglih dneh,
Ko čez dan pokoj,
Prišel mir v nočeh,
Stara váruška,
Mila Maruška.

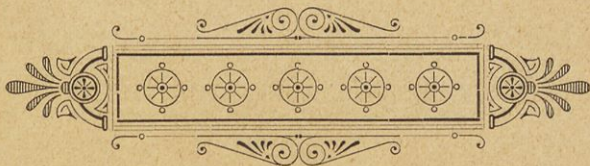

Kdo, ah, sili...

Kdo, ah, sili mlado kri,
V starih let modrost!
Pijte, «eks» tovariši,
Opojnosti krepost!
Kak drug družega
Le se varamo,
Kak živimo mi
In se staramo . . . !
Vzdigneš kdaj glavó,
Roga se ti svet,
Sam v življenje češ novó,
Padeš v staro spet —
In živiš takó
In zgubiš močí . . .
A za tabó
Níti vran ne kriči!

Emila.

Xeli mak, črni mak
Upogíba se zunaj, Emíla,
Nemi mrak, zadnji mrak
Pada nanj že, Emíla.
Ah, ta peresca nekdam
Kot očesca sijaj
So tvojega v solncu žaríla,
Nekdam, nekdam . . . !
Zdam pa so usahníla.
Življenje takovo,
Življenje je makovo,
Moja majhna Emíla -
In kakó s tvojim ti,
Kako ti boš storila?

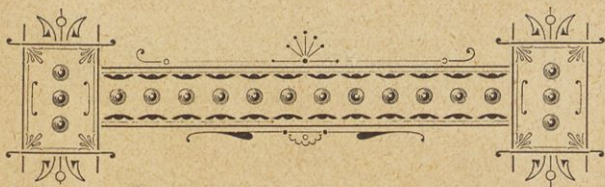

Letargija.

V brezdelnosti in medlih formah ostarèl
Vznemírja se nad duhom svet:
«Pustite nas . . . Tak je naš del . . .
Ugasnemo — pozabljen naš je sled».
Poln tajnostnih in zvitih poln ukan
Obèuje z bratom mili brat,
Sinovom lastnim oče je tiran,
Od mater loči zli prepad.
Očem tak hitro dim se razkadí,
Zorí tak rano in zvenè naš sad —
Ostanek zadnji umorí
Še bebcev zloba in zavisti glad.

* * *

Ne ljubim blišča, modnih ne grotesk,
No ljubim Vaših očij čudni blesk,
Razgovor sladki pod večerni čas,
Vaš prosti smeh, odkriti Vaš izraz,
Te ljubezníve, dobrodušne geste,
Ta bistri duh brez modnih fraz,
Ki vladati tako ga veste!
Samoten potnik v trudni uri
Tako pred sé je v noč strmél;
Kaj jeza mu, nevarnost buri,
K pogrešanemu je prišel!

Spokornik.

Prazna cerkev molči,
Po klopéh je mrak . . .
Od nekjé še hití
Zadnji vzdih težak.
Ah, ti tihi kraj,
Duš raztrganih lek,
Motnih lučie sijaj! . . .
Kot ve plaval na vek
Bi med temi simboli
In umival grešno srce
V mazílu, spokornih duš boli
In ne nehal nikoli.

• «Kaj človek si? Jek!
Padi prédme in moli!»

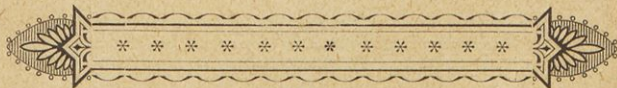

Pustinja.

Krvavo solnce žarí
In kloni se na zapad.
Pustínja trudno molèi,
Od kogá če slovó jemat?
Kamor seže okó,
Samo kamenje, nebes samó . . .
Ah, ni še v nji raslo drevó,
Žuborél ni še potok čez njo —
Na horizontu le kdaj
Samoten korači velblod,
Jezdec s strahom v nje gleda nazaj
In daleč proč v boljši kraj
Meri tiho svoj pot.

Proletarijat.

«... in spravi z manoj brata ...
Ko pa potrka smrt na vrata,
Takrät ne spomni se, o Sveta,
Da žrtev greha smo prokleta,
Da narod verolomni
Smo v grehu velik, v spravi skromni;
Takrät, takrät, Devica sveta,
Pozabi grehe, zla nešteta
In samih nas ne puščaj v síli
Kot mi smo te pustili ...»

Utíhnila je poezija «blata»,
Pobožnost sveta je minúla,
Brat vzdignil spet se je nad brata,
Spet víhra nizkih src zahrula...
Marijo pa melanholija zlata
Somraka tihega obsula.

Morske rože.

Ah ve rože, poznam hrepenenje
Sredi temnih, samotnih valov,
Ljubim vas kot življenje,
Opojnost teh bledih cvetov —
Misli vstajajo, misli gredó mi,
V pijanih se srcih rodé . . .
In življenje, to zdi se težkó mi,
Ah življenje, ki tak ga živé
Nekteri ljudjé.

Pred mojo Marijo.

Pred mojo Marijo luč gori,
In obraz Maríjin žarí
V senci polnoči —
Ah, le žari obraz,
Gôri, lučka ti,
Beži za ves čas
Duĥ mraka, neskončnosti!
Izmučen je moj obraz,
In potrť sem jaz,
Pijan disharmonij.

N o č i.

I.

Monotono
Se koraki
V trudno tmò gubé,
Mračnoleno
Le oblaki
Proti severu hité —

Ah, visôka
Okna njena
So mrtvâ,
Znana roka
Osvetljena
Po zavesah
Ne igra
In nobena
Luč mehkà . . .

Pač nje duša
Davno sluša

Dolge nôči
Tihi raj —
Tu minuta
Za minuto
Težko plava
V noč prečuto
V vsebrezkončni,
Nepovratni kraj — —

II.

Čuješ, čuješ,
Duša hoče,
K tebi hoče
Po svoj dan! —
Pridi, pridi,
Alma, pridi . . .
Ah, zaman —
Od zidovja
Le odmeva
Blodne duše
Nočni jek . . .
Večnost, večnost,
Duša plaka,
Ker tak mučen
Smrti beg. —

V globočinah
Žgoče duše

Čutim, Alma,
Tvoj obraz —,
In nemirno
Polje srce,
In nestrpno
Čakam jaz.

III

Po teminah
Vlažne nôči
Hladni vetri
Vejejo,
V razdejanih
Mračnih dušah
Tak strastí se
Smejejo . . .
Temnih, temnih,
Nerazrešnih
Mislij morje
Tamkaj spi —
Vgasni, vgasni
V globočinah
Noč z žarečimi očmi!

Alma, glej, kak lučke
Trudno se leskečejo . . .
Kakor duše
Neutešne
Tak trepečejo,

Zadnje žarke
Dolge, mehke
V temo mečejo,
Ah in teme
Grozne nôči
Dvígniti se
Nečejo.

U k a z.

Vstal nad matuško čuk je Tatar,
Nadenj pojde naš véliki car.
Dvigne cela se «svjataja Rus»,
Drago plača Tatar nam — ta gnus!
Ah ti Griša Semenovič,
Brat moj rodni, stari sokol ti,
Kak srcé pravoslavnim drhtí,
Sile koliko v njem je, moči!
Imel v žilah jo ded in praded,
Dvigne kdaj se, ostrmí nad njo svet . . .

Glej, že stepe so rodne živé —
Jasni car tam, z njim vojska gré —
Glej, kak orel pred njimi vihrá,
Kak perotí on sílne imá!
Njim nasprotí, kako slab in neznan:
To tatarski je véliki kan . . .

Ah ve stepe, ve stepe kak polje srcé,
Čuj muškete . . . kak čapke leté!
Tam iz dima . . . glej naši! . . . repovi beže —
Slava Bogu do konca zemljé!

In dal sina ti, dal sem ga jaz . . .
Takšen prišel je carjev ukaz.

Tam za Moskvo ves narod je zbran,
Čista Rus si, Tatar je steptan!
Ah ti car, kak ti lica žaré,
Kot sneg vragi pred njim se topé . . .
Kdo vanj gledati smel bi nečist? —
Car le eden je, eden je Krist!
Ah mi klanjamo se ti vladar . . .
In povej, če spet pride Tatar!

Na vse štiri strani sveta
Pevajoč se je vojska razšlâ,
Tja za Volgo in Dnjeper, okrvavljeni Don
Od Tatarjev in divjih njih konj.
Le nekteri še tamkaj stojé,
In sklonjene tem so glavé —

«Ah, kaj prišlo, glej, bratec nad nas . . .
Kje ves ponos je, kje najin kras? —
Leži v ravni tam znani mrlič . . .»

«Tiho, tího Semenovič,
Takšen carjev bil, božji ukaz — —».

In objela sta se prijatelja,
Poljubila se v blede obraz
In počasi odtodi sta šlâ
V Ljubomírsk, tiho vas.

Dalila.

А пройдут гуслеры — споют пѣсенку.

Lermontov.

Poznate vi jutrove gorke noči?
Na nebesu jasnem poln mesec žarí,

Brez šušljanja tam palme, ciprese stojé,
Srebrno se svetijo daljne vodé ...

Težke rože razkošne omotno duhté,
Vetri rahlo, tak rahlo hitijo čez njé ...

In po senčnih temàh se iskrijo oči,
Polje sílneje srce, bolj strastno gorí --

In zvbila ga strast že premnogo je noč,
Razdvajal ga, mamil njen pôgled je vroč.

Ah ženska, ah ženska tak slaba je stvar ...
No trudil zaman se je Samson glavár.

Bežale pred njim so, oh, cele vojské!
Premočno pa zdaj mu — Dalile srcé.

Šepeče ji, stoče, drhtí in kipí,
Filistejska le brani se zvíta ga hči —

«Pa povej, od kje moč ti je taka prišlá,
Da zadavil si leva tamnatskih gorâ?

Pa povej, od kje dobil si silo v rokó,
Da zmogel vojske si in narod naš z njó?»

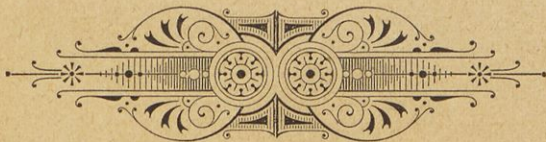
In smeje sladkó filistejska se hči
In v svesti lahkó si je svoje močí.

Ah moj Bog, kak bliščí njeno gorško teló! . . .
Ah moj Bog, kak drhtí človek Samson pred njó —

In zaupa ji vse, pove vse brez laží
In usnè ji v naročji utrujen strastí.

In spi on kot vzeti bil na veke mu sluh:
Zapuščal Gospoda ga sílni je duh — — —

Tiho šumijo valovi...

Daleč okrog v mesečini
Sveti se nočno morjé,
Tiho šumijo valovi,
Vspavajo trudno sreé —

Ah, ta tišina neskončna,
Ah, ta tišina morjá!
Da bi tak mírnogloboko
Sanjati duša moglà . . .

Da bi še vanjo svetile
Zvezdice zvéčerni čas,
Da bi pihljaj ji kak vetrec,
Kot pihlja, valčki, na vas —

Tiho šumijo valovi,
Ladija plove mimó,
V ladji sedijo mornarji
In poluglasno pojó —

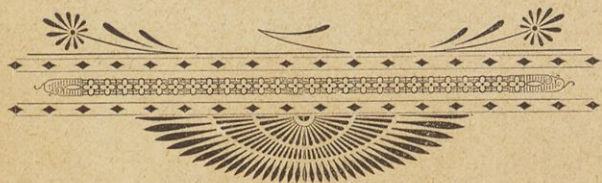
Pesem pojo o mladenču . . .
Hodil on k morju je stat,
Bil bi ko ribke v valovih,
Bil bi ko zvezdice rad.

Tiho šumijo valovi,
Vzeli so njéga sabó,
Mirnogloboko v naročju
Sanja jim z dušo hladno —

Ribke vesele po dnevi,
Zvezde po noči zro nanj,
A niti ribke, ne zvezde
Tacih ne vzamejo sanj.

Ladija v dalji izgínja,
Pesem le čuti se zdi:
«Tiho šumijo valovi,
V morju mladenič leži».

R o m a r.

Na zemljo že legel je tihi večer,
Na nebesu zvezde bliščijo,
Med njimi le pozni oblaček kater,
Kot da ga oné v sen topijo,
Spokojno, zamišljeno v jasni zrè mrak,
Kjer daljni, zamolkli korak
Sem s ceste se kámene čuje.

Oj romar, oj romar popotnik hiti,
Po cesti tam kámeni roma,
Sréc mu utríplje, okó mu iskrí
Tu — blizu Marijnega doma.
Že stopil je v senco mecesnovih vej,
Od tod pa naprej in naprej,
Kjer prvi belé se domovi.

Končan mu ponočno samotni je pot,
Na brežini se rahli ustavi;

«Že dolgo, tak dolgo biló me ni tod!
A veren sem . . . srce tak pravi — »
Na dveri zaprte potrka lahnó,
Ročice mehké jih odpró,
«Nočišča mi romarju dajte . . .»

Usmíljenost vname domačo koj hčer,
Ona sprejme ga, skrbno pridene:
«Res daleč, prav daleč okoli nikjer
Tu božje ni poti nobene.
Ni celjske, ni lurške Marije tu ní,
Kak svetnik tod ne zdravi ljudij,
Zmotíli se vi ste najbrže».

«Pač, deklica moja tak skrbna, pač, pač,
Biló je tu nekdam svetišče,
Če zdaj je — čez leto katero — drugač,
Marijo zaman romar išče . . .»
Osvetil lestenca ga žar je tedaj,
In senca raz njega nazaj
Tja v kot se je temni zgubíla

«Aj, jaz vas ne umem», deklè govori,
Popotnika gleda zavzeto,
«Da tu pri Mariji kdaj bili ste vi,
Da tega katero je leto?
No kakšna Marija pa bila je to,
Da zanjo vi veste samó,
Oj vi samo, vi samo veste?»

«Bilà je, bilà, ah, ona krasnà,
Ni lepše v nobenem altarji,
Čeprav ni držala v naročji Bogá
In glave v nebeški ne zarji.
Pri njej bi biló to veliko preveč,
Bil jaz že takó sem goreč
In ljubil sem ôbraz nje rajski».

Osvetil lestenca ga v drugič je žar,
In v drugič deklè se začudi,
Visoko dviguje ji srca vihar
Kipeče in bele te grudi.
«Pač deklica moja tak krasna pač, pač,
Tu romarju še je svetišče --
Kako bi pa moglo to biti drugač,
Saj tako, Marija, te išče!»

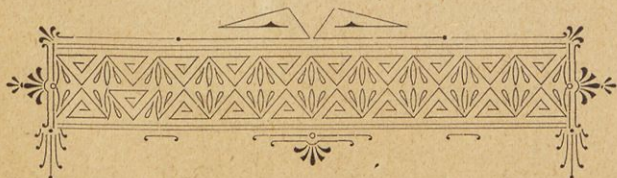

Romanca.

Svetlicami, zavesami zastrto
Na eesto okno je na pol odprto,
A v sobi tih kraljuje mir, globok
Sred težkih vonjev, perzijskih preprog.
Vsak šum zamrè tu, ropot vsak,
Tišina smrtna, smrtni mrak. —
Svetílka zlata le blišči lahno,
Blišči opalno-belo njeno dnò,
Pri mizi pa kot izgubljena v stvar
Sedí na stolu žrtev lask, prevar,
Pred sé upira pogled svoj meglen,
Obup tovariš zli je njen . . .
Dà, pride sodba, pride črni dan . . .
Sladak je greh, ko peklo sad strašán . . .
Čuj . . . tiho, tiho . . . nekdo plaka —
V hip vstala je . . . kdo zunaj, kdo koraka . . .?
Vse tiho . . . ura le tik-taka,
Srcé je, soba polna mraka . . .

Knjigotržec in poet.

KNJIGOTRŽEC (vstopi)

Kakó flegmatično sedíte!
Nad vami valčki cigaret
In, a propós, ah oprostite,
Nadležen ní vam moj poset?

POET.

Prišli ste ravno prav mi zdaj,
Bolj kakor prej še kdaj . . .
Sicer pa, kaj živim naj skrit
Kot mizantrop in eremit?

KNJIGOTRŽEC.

Na svetu mnogo je ljudij,
Iz teh vsak svoje pač želi . . .
O vas celó se govori —

POET.

Ah, brez skrbi!

Kdo ljubi gostov bolj smehljaj,
Njih prosti govor, senčni kraj,
Ko stroge se zgubé navade
Za hip sred srčne nam naslade,
Ko vse živi in vse kipí,
Vse ista misel, ista krí — —
Pardon, a vi še tu stojite?
Prisédite . . .

KNJIGOTRŽEC.

Dovólite! Zdaj šele . . . toda,
(Pri tem mu stisnil je rokó)
— Sovražnik fraz sem in uvoda —
Kakó iskrí se vam okó!
Obraz gorí vam čudnobled,
Pač fantazije vroči sled . . .

POET.

Kak se počutíte, živíte?
Na spregled vas že lep ni čas.
No, bolni se mi pač ne zdíte,
Saj takšno lice, takšen stas! —
Pač vedno čvrsti, zdravi?
Lepó, lepó, čestitam.
A včasih večkrat pri zabavi
(Bili pač tiček vi ste pravi)
Dvoríli našim ste harítam.

KNJIGOTRŽEC.

Skrbi, skrbi —

Oj blagor vam, ki ne poznate
Dušeče, tesne njih kravate!
Tu v sobi — sicer manj okusni
Ne bríga vas ostali svet,
In zvoki, mislim vsem poslušni,
Hité vam v bajno pestri sled
A zunaj, zunaj . . . kakšni časi!
Oh zunaj, zunaj . . .

POET.

Res, človek para je uboga,
Skrb dnès, skrb jutri in nadloga...
Vse gré navskriž mu, se mu roga,
Noči brez spanja mu hité . . .
Kaj ránilo vam spet srcé — ?

KNJIGOTRŽEC.

Kaj jaz, kaj jaz!

(Pri tem smehljal se mu obraz)

A narod, narod!

— Zanj bil navdušen sem vselej —
To bedna vam je zdaj sirota . . .
Povsodi nič, povsodi zmota . . .
Nevednost in modrost brez mej!
Kaj naša je literatura?
Nezdrave sanje, blazen krič,
Izpačena karikatura,
V katero vtika vsak svoj nič . . .

POET.

Da, mnogokaj se domišljuje
In veže, tlači, križem snuje,
Najlepše vsega pa je to,
Da zmote bebce najbolj žgó!

KNJIGOTRŽEC.

In kak nam malokdaj pokloni
Talent prav Bog v tem Babiloni,
Kjer vsakdo hoče da kraljuje,
Kot genij in kot prorok sluje
In misli, da je velik že,
Če pisce prejšne zametuje,
Skomizga z ramami, mené,
Da dobro le pri njem se kuje!
Pri tem — se vé to éntre nous —
Nič ali malo je na dnu.
Ni dolgo še, obelodanil
Popolnoma sem nov roman —
Pomislite, vsak se ga branil,
Reklama vsa bilà zamán —
Že nezaupnost narod bega,
Ne verje rodnim več močem . . .
Kar tuje je, po tem le sega
V zasméh strupen pred svetom vsem.

POET.

Naklonjenost je ljudstva — pena,
Ki prvi vzhit jo porodí,

Sramotna je, prenizka cena,
Da zanjo človek se borí!
Kot lahen dim v poletnih dneh
Zgubi, nestalna, se očem,
Nikdàr še ní na rodnih tleh
Kdo prorok svojim bil ljudem. —

KNJIGOTRŽEC.

Sicer pravična jeza vaša,
Vaš ponos pravi se mi zdí,
A kar povsodi se razglaša,
To tudi brez pomena ní.
Ta revščina . . . praznota naša . . .
Vse izpremene si želi!
A vaš talent — in svežost vaša —
Pardon, mož pravi — to ste ví!

POET.

Ah kdo za prazen, puhel nič
Življenja naj razsípa dan,
Kdo vnema naj, naj dviga bič,
Ko vse je vendarle zaman? . . .

KNJIGOTRŽEC.

Mož svojih narod ne spoštuje,
Ko sije zarja še njih dnem —
Z navdušenjem pa zdaj se čuje,
Da nov namerjate poem.
Vi mož, izvoljenec ste slave,
V naročje sreče grè vaš pot.

Za vami pojde ves naš rod,
Če pota peljete ga prave.

POET.

Od pota svojega za las
Jaz ne odstopim ves svoj čas!
Od njega nečem in ne smem,
Kar jaz sem, — to je moj poem.

KNJIGOTRŽEC.

Kaj bo opeval in o čem?
Li znati smem?

POET (po daljšem premolku).

Med vrsto dolgih, trudnih dnij,
Ko se življenje glupost zdí,
Rodé se v duši včasih hipi,
Ko kri vskipí, in pod utripi
Drhtí silnejšimi srcé,
Ko čuvstva davna, izumrla,
Ki žgala dušo so mi, trla,
Spet iz grobov hité,
Ko težki dvomi in obupi
V fantastičnem in divjem hrupi
Kot črn oblak se pripodé,
In nad nekdanjimi maliki
Spet rane stare vskrvavé . . .
Obsodbo strogo na jeziki,
Na čelu vročih muk pečat,
Drhtím pred svojimi sodníki,

Drhtím in tirjam prejšnih nad . . .
Kaj mi otróvali življenje
Ste s sladkim strupom svojih zmot,
Kaj ščuvanemu jad, prezrenje
Ste na samotni dali pot! . . .
Kje prejšnjega vdihnenja glas,
Kje pozabljenje v tihi čas?
Kje sladkotrudno šepetanje
Pred temo te noči brezdanje? . . .
Bil v srci nekđaj drug je glas,
Kot gloriĵa bil čist obraz,
In jaz gorèl pred njim sem vnet.
No čas prešel . . . prešel vsak sled,
In v meni sebe sodi svet!
Drhteèih pišem, strogih rok
Zmot mu prisíljenih povest,
Bog mi prevar je, muk svedok
In neizprosna, ųgoèa vest! . . .
V plamenu višjem mi srcé gorí,
In strasti ųarèi moj je tok;
Razkrije vse se pred oèmi,
Sodnik sem jaz in sem prorok!

KNJIGOTRųEC.

Tak je poet!

Jaz ljubim ųumno vašo strast,
Uteha vaų mi ogenj svet;
Za vami lavor, slava, èast,
Spomin potomcev poznih vnet,
Za vami pesni, krasen kip!

Pred vami . . . le še jeden hip!
Pred vami groza, lakot, beda,
Nihčè, nihčè vas ne pogleda,
Nihčè, nihčè vas ne pozná . . .
Obup povsod, povsod prevara
— Prislovica je to že stara —
Denar, denar samó veljá!

POET.

Denar? Denar?

Ah, zanj jaz ne živím,
In mamonu kot hlapec lačni
Jaz ščuvati se ne pustim!

KNJIGOTRŽEC.

Denar? Denar?

Pač niste Montekukuli!
Zanj vse na svetu se dobi —
Zanj lavor za ponosno glavo,
Zanj svetlo kupite si slavo,
On vkup cel svet drži!

POET.

Nesmrtnost z zlatom se kupava?
Aj, kakšna v sredi taka slava?

KNJIGOTRŽEC.

Kaj notranjost, ah kaj nam sreda!
Dan danes kdo še v njo pogleda?
Samó na zunaj da blišči!

POET.

O vek ti plesnjive te slave,
S teboj še jaz naj jo delím?
Raj venec trnjev okrog glave,
Za tako slavo ne živím!

KNJIGOTRŽEC.

Poetu treba da živi!
Če to je, drugo se dobí. —

POET.

Kako najlaže to storí?

KNJIGOTRŽEC.

«Panem et circenses!»

Bil Rima je obupni jek,
In «panem et circenses»
Kričí za njim sedanji vek.
Ljudjé, verujte, ti so isti,
Srcé je njih kot bilo prej —
Vsi filozofi, ne sofisti
Prestavili mu niso mej.

Despot je svet!

On po ničemur ne vprašuje;
No tisočkrat proklet, proklet,
Kdor bogstvom istim ne hlapčuje.
«Poglejte ga, on bodi vam v izgled,

Kako je strgan, truden, bled --
Kaj norec klel nam nad glavami,
Kaj živel ni, ni hodil z nami!»
In vi? Uklónite se masi,
Po nje ukusu vaši glasi,
Naj v šumno ji uhó bijó,
Maščujte se s tem nad njó.
Kaj lepo, kaj psihologíja!
Priatelj, to je bedaríja.
Kaj žarko, kaj globoko čutstvo!
Verujte, ono ni za ljudstvo.
Ohránite to le zasé -
Tako reči stojé.

Sicèr tam oni mož se svet,
Spet drugi zove filaret
— No dandanašnje dní
I čudo ima več stranij. —
Poglejte malo na okoli —
Kaj dnès zaníma mase šum?
Neslanosti samó, frivoli . . .
Tu, tam Kišota vmes kostum —
Spet jutri — laske in izmene,
Pojutranjem — laží vodene,
Potem navdušenost brez mej
In takó naprej.

In delajte kot je navada!
Priznane pisce odberite,
In kjer kaj gre, tam izmaknite.
Tu Kock, tam Masoch, tam spet May,
Magari Byron vmes kedaj!
In slava vaša bo velika.

Vaš bo denar, vaš bo cel svet.
«Oj pónos naš, oj naša dika,
Oj genijalni naš poet!»
Aj to.

POET.

Molčíte! Ne, za tako ceno
Ne kupim slave si nikdar!
Kaj meni tolpa, vrišč nje mar!
Jaz črtim nizko nje naslado,
Sovražim temno nje propast,
Nje orgij glupih maskarado
In nje patentovano čast...
Pustite me! Zaman vaš trud,
Naj pot mi s trnjem je posut!
Na sveti, čisti moj oltar
Nikdar ne pride gnjusni dar!
Ne prašam kaj komu je všeč,
Jaz pojem radi sé —
Nad mano višja vlada moč
In jaz izvoljenec sem njé!
Blaži v navdihnenja me čas
In mi titansko moč dajè —
Nikdar me tolpa ne umè,
In moj nikdar ne mine glas!

KNJIGOTRŽEC.

Hm, kakšna ta oprava!
Hm, kakšna beda, kakšen mraz!

Navdušenje li žarko, sveto
Tak greje in tak siti vas? . . .
(Vstane, podasta si roké)
Prešël mi pičlo merjen čas,
Bilà izborna je zabava —
A kaj! Ta roka vam trepeče?
Prav v kratkem spet se oglasim,
— Kdo bi se branil vender sreče —
Da manuskript gotov dobím . . .

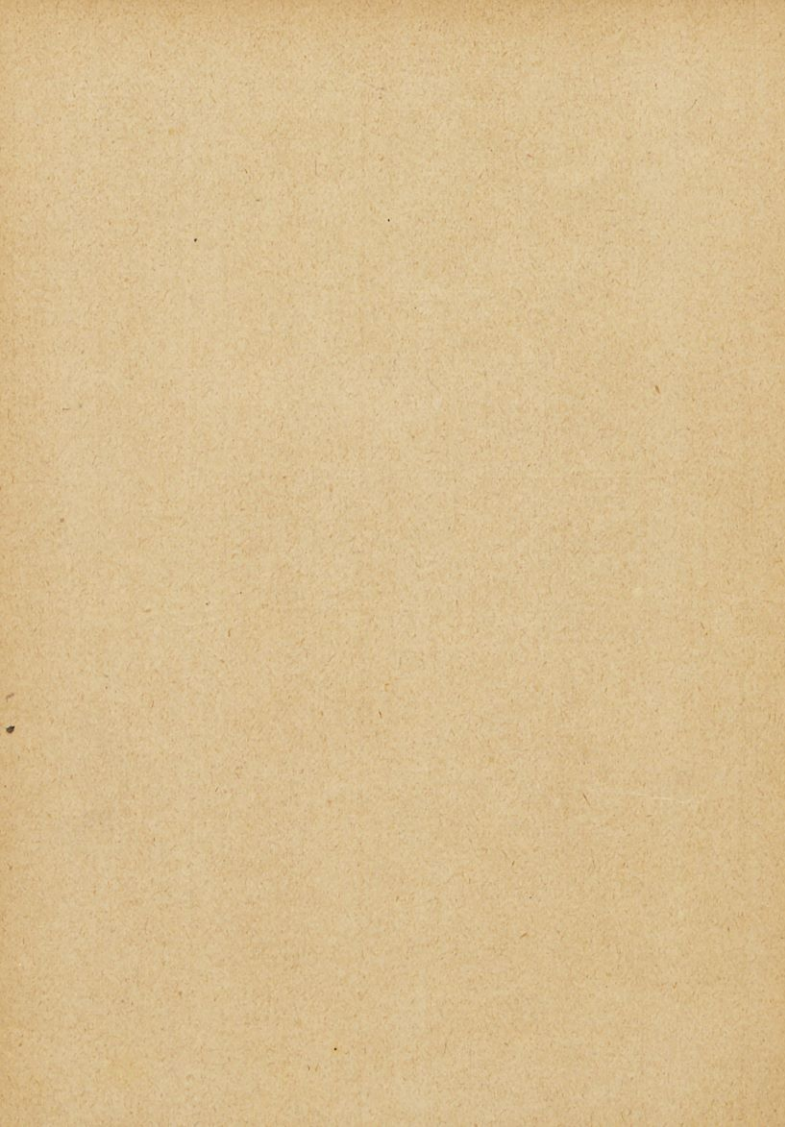

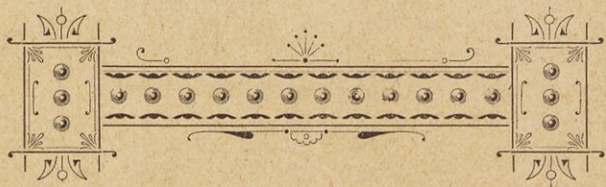
Puc Dominik.

A large, ornate decorative frame surrounding the title. It features a vertical line on the left with a floral motif at the top and a scroll at the bottom. Two horizontal lines extend from the vertical line, with decorative flourishes at their ends. The word 'SILHUETE' is centered within this frame.

SILHUETE

Ti si kriv!

Dolgočasno je tiktakala stara pisarniška ura. Vse je delalo molčé, in škripaje so tekala peresa po papirju. Samo kaka nesramna muha je priletela kedaj brenčé po sobi ter se slepa zaletavala v šipe, in včasih je vzdihnil žejni koncipijent globoko iz srea, videč, kako počasi se pomika kazalec na uri.

Od časa do časa je stopil v pisarno kak klijent in boječe pogledal po pultih. In bradati moj drug Orehek je dvignil svojo roko in pokazal v šefov kabinet, kamor je izginil mož, iščoč pravice po paragrafih!

Ko so se zaprla za njima vrata, je vprašal po navadi gospod koncipijent:

«Gospod Orehek, kdo je ta?» in pri tem se je stegnil in zazdehal, da je Orehek prestrašen odložil pero in brž odgovoril:

«Ta? Ne vem, ne vem! Ali ga vi poznate, gospod Rudolf?»

«Ne!»

«Morda vi, gospod Vesel?»

«Hm, po obrazu ga že poznam! Imena pa ne vem!»

«No torej!» je rekel nadepolni gospod koncipijent.

Potem pa smo vsi odložili peresa in se naslonili zložno na mizo, in jaz sem zrl v bliščeča se okna, dokler ni odšel obiskovavec, poln modrosti in učenosti.

A zopet in zopet sem zrl ven!

Kak dan!

Žarko se vpira solnce v okna sosednje hiše in svetli refleksi mi slepé oči. In svetlobojne cvetke na balkonu klanjajo glavice od žarke vročine.

Jaz pa sedim in pišem!

In tudi na mojo mizo se je prikradel žarek skozi prašno atmosfero in mi iznova prinesel življenja....

Saj jaz ne živim Priklenjen sem k mizi ves dan in gledam svet skozi okno. In širijo se mi prsa in kri mi valovi po žilah, da bi planil ven in živel in užival. A jaz sem ostal revež, proletarec in pristrižene so mi peruti. Tako mrem v mladostnih letih.

In duh mi uhaja v čase, ki so minuli. ... Cvetela so nam lica, v radosti so nam tekla leta in nadepolno smo zrl v prihodnost. A kje ste danes, vi moji drugi in znanci? Ali nisi dosegel svojih idealov, ti Ivan? Ali ne živiš zadovoljno, moj prijatelj Anton? In ti Josip, si storil najboljše! Zapustil si svet, na katerem nisi vedel kaj početi! Usmilil se te je Stvarnik in ti poslal bolezen, ki te je spravila pod zemljo. In zdaj počivaš v miru, prost težav in rešen človeške družbe.

Samo jaz životarim sam in nimam človeka, kateremu bi potožil svoje boli. ... Zavidam vas.

In kdo je kriv? Ti, ki si me poklical v življenje in me vzgojil, ti, kateremu moram biti hvaležen do smrti, katerega moram ljubiti, ti moj oče! Zakaj mi nisi pustil

proste volje? Zakaj si me zavrgel? Uničil si mi življenje, ti moj oče!

Mrklo mi je zrlo oko na nasproti ležeče poslopje in skušalo prodreti mrak, ki se je skrival za cveticami. A uzrl nisem nikogar.

Za mano pa je zaklical moj predstojnik, rdečebradi doktor Svetel:

«Ali zakaj ne delate? Četrť ure vas že opazujem, in ves čas bulite skozi okno! Povem vam resno, gospod Rudolf, jaz se naveličam....!»

Stisnil sem zobé in začel pisati dalje. In prepisoval sem vse tiste tožbe in prošnje, katerih sem že sit do grla. Saj sem plačan s tridesetimi goldinarji na mesec!

A črke se mi medejo pred očmi! Mehaniški mi drči roka po papirju in piše brez-miselno. Pred duhom pa se mi stvarjajo podobe, pretresujoče duha, oživljajoče iznova v meni spomine, ki pekó kot ogenj....

Kako si nežna! Baš taka si, kot v tistem groznem, strašnem trenutku, ko sem se odrekel svoji sreči za vselej. Vtisnjena mi je tvoja slika v spominu na veke. A opisati te ne morem. Kdo bi te opisal? Nihče, ne, nihče!

Ali tvoje oči so drugačne! One žaré, plamté, tvoje oči so grozne....!

In jaz bežim in se umikam....

Tvoje oči so strašne....! Njih ogenj me žgé v dušo, njih plamen me mami, in jaz ginem v njih svitu.

Trepeče na meni vsak živec, kri mi vre, roki se mi treseta, nogi šibita....

Zakaj me preganjaš? Zakaj se maščuješ? «Meni gre maščevanje!» je rekel Gospod.

Kdo je kriv, da sem te zapustil? Ali jaz? Ne, jaz nisem temu vzrok! Oni je, kateremu moram biti hvaležen do smrti, on, moj pravi oče! A jaz ne!

Zakaj me torej mučiš? Glej, jaz starim, po čelu se mi vlečejo poteze in moč mi gine.

Saj te ljubim, saj hrepenim po tebi! Toda ti si dosežna samo mojim očem....

«Gospod Rudolf! Akt in causa Reznik!»

«T'u, gospod doktor!»

«Kako ste pa zopet napravili? Ali morem dati to iz rok? Gospod Rudolf, vi niste za nikako rabo več!»

Jaz sem molčal.

«Kam vendar mislite? Baš narobe ste

delali! In kakšna pisava! Narediti morate še
jedenkrat! Tako se gubi čas!»

Ušel mi je pogled skozi okno na ono
stran. In tu je stala mej cvetkami, krasna
v svoji bolesti in nedolžnosti ona..., ne ve-
doča, da sem ji tako blizu... Videl sem,
kako so se ji vsipali rjavi lasje po ramenih,
videl sem njene oči....

Da ni nje na svetu, pognal bi si svin-
čenko v možgane. In jaz sem jo zapustil!

Pa saj jaz nisem kriv!

Po slovo.

Gospa Kovačeva in njena hči, tista neznatna Tilka, sta prišli k nam po slovó, ker sta nameravali oditi drugi dan za vedno v Pulj.

Gospa Kovačeva, ki je lahko govorila cele ure o tem, kako je skuhala kavo, in Tilka s tistim vsakdanjem licem —, kako dolgočasna družba!

Nikoli nisem mogel pojmiti, da je moji materi ugajala ta tovaršija.... Vsak teden najmanj dvakrat me je jezila gospa Kovačeva s poizvedovanjem o mojem zdravju in s stereotipnim refrenom: Oh ta mladina, ta mladina! In vsak teden dvakrat sem se razsrdil nad njeno hčerko, ki je vedno zrla takó

otroško-naivno in spoštovalno na me in pri tem molčala kakor — no kakor sem molčal jaz.

Bedasto, neprestano, mirno brbljanje gospe Kovačeve me je dražilo, prešinjala me je slaba volja, in porabil sem vsak pot prvo priliko, da sem odnesel svoje ude v varnost. To pa je bilo jedenkrat za vselej dognano, da se je prikazala slavna dvojica na pragu, kadarkoli sem bil jaz doma!

In tako sem poslušal zopet jeremijade Kovačeve gospe, katerih sem imel polna že vsa ušesa. Sedela je na zofi v elegantni popotni toaleti — teden pred odhodom je nosila samo še tako obleko — in govorila z mehkim glasom.

«Ah, vi ne morete pojmiti gospa, kako težko se ločim od Ljubljane. Najrajše bi ostala tukaj, če bi ne bilo že vse dognano. Kamor grem, povsod me spominja vsaka stvar mladih let, ki sem jih tu preživela. Vse vas moram pustiti in iti mej tuje ljudi».

Z lahnim vzdigom roke je pokazala na mizo.

«Kako krasna vaza! Doslej je še nisem videla! Ali ste kupili novo?»

«O, ta je skoro toliko časa pri hiši, kolikor jaz gospodinjim. Dar je mojega strica», je odgovorila moja mati.

«Res, dragocena vaza! Kako, da je še nisem zapazila? Vidite, meni so te dni pobili pri skladanju toliko posod, kolikor deset let skupaj ne. Če bi ne bilo že vse sklenjeno, kar tukaj bi ostala. Kaj praviš, Tilka?»

«Seveda!»

«V Pulju menda še vode nimajo. Vina pa je toliko, da se ž njim umivajo. No, pa jaz vendar ne verjamem vsega. Človek mora trezno presoјati, kar sliši in kar bere. Zadnjič me je obiskala Novakova gospa in mi afektujoče pripovedovala....»

Tilka je zardela do senc. Moja mati se je ozrla skrivaj na me, jaz pa sem zmignil z rameni, češ: Kaj hočem? — in zrl sem še malomarnejše pred se.

«Kaj bi rada, Tilka?»

«Nič, mama!»

«Ali kaj sem pa že rekla? Zdaj sem seveda vse pozabila. Pa nič ne dé. Saj ste me umeli, gospod Fran, kaj ne da?»

«Gotovo milostljiva!» odgovorim zdehaje.

«Ah da, vi ste še mladi in čvrsti! Jaz pa se staram in spomin me zapušča. Res neverjetno.... Ampak posode so mi pobili najmanj za šest goldinarjev. Jaz ne vem kaj početi! Toliko stroškov! Toliko stroškov!»

Nastala je mala pavza, katero sem jaz brž porabil, da sem zazdehal tako odločno in nepristransko, kakor sem le mogel. Po tem poskusu je spoznala mati moje želje in se me usmilila.

«Fran, ne pozabi iti k Zevnikovim!»

Jaz sem poskočil kakor jelen.

«Vidiš, prav nič se nisem domislil! Prav, da si me spomnila! Prosim oproščenja, gospa, za kratek čas!»

«Pa morate se kmalu vrniti!»

«Seveda!» in izginil sem.

Brrr! Res, skrajni čas je, da odide ta «trezno presojojoloča» gospa iz Ljubljane. Sicer bi imel še nadalje to smolo, da me zasači parkrat na teden doma! Sveta Uršula!

Ni čuda, da se je tudi njena hči našla tistega duha, da se tudi ona drži kakor staroegiptovski pergamen ali Dalmatinovo sveto pismo!

Uboga Tilka! Še danes se moram smejati, kako skesano je povesila obraz, ko je njena mati svečano pravila, kako jo je ujela pri — romanu.

Ali je bil tisti Zolin roman jedini, ki ga je brala Tilka? Menda gospa Kovačeva tega vendar ne misli! No, sicer pa matere tako nikdar ne sumijo tistega, kar je res!

Ko sem opravil svoj posel pri Zevnikovih, premeril sem še vso Ljubljano od juga do severa in od vzhoda do zahoda, pregledal vsem branjevkam koše, preštel vsem fijakarskim konjem rebra, načudil se zadostno kostanjem v Zvezdi, rázvnel se ob čarnih glasovih raznih lajn in podobnih orodij v Lattermannovem drevoredu, skratka, privoščil si vse zabave, ki so možne v Ljubljani, vrnil sem se domov in prišel sem o pravem času, da sem še videl ginljiv prizor.

Gospa Kovačeva se je v vsej svoji obilnosti obesila moji materi na vrat ter jo skoro zadušila z vročimi poljubi in obeti večnega prijateljstva.

Po pravici rečeno, ustrašil sem se za svojo malenkost in hotel neopažen izginiti

s pozorišča. Z vsa prirojeno mi spretnostjo in okretnostjo sem prijadral v drugo sobo in to naravnost pred — Tilko.

Ali so me varale oči? V čudu sem obstal poleg vrat.... Ne, v resnici: iz očíj so ji padale solze, ki jih je skušala sedaj prikriti....

Kako krasna je bila v tem trenutku! Kako ljubezniva, nekoliko nagnjena, z napol prikritim obličjem, ne vedé, kam pogledati od zadrege.... Srécé mi je zatrepetalo....

«Gospodična!» sem rekel skoro hripavo.

Ozrla se je name, s tistim prosečim, boječim pogledom, ki me je sedaj razvnel, obrnila name svoj otroški obrazek, še moker od solz....

«Tilka!»

Prišlo je name nenadoma kakor plamen. Pritisnil sem jo nase in jo poljubil vroče in strastno.... Objel sem jo in čutil, kako so se ji dvigala prsa....

«Fran», šepetala je.

Jaz pa sem jo objel znova.... Iz sosesednje sobe so se čuli poljubi, kakor bi bil z mokrim perilom ob steno....

Za četrť ure je odšla gospa Kovačeva
in njena hčerka in ločili smo se — morda
za vselej....

In vendar mi je hudo.... Ali je morda
to ljubezen?

V spominsko knjigo.

Bodi! In bilo je....

«**A**h, še nekaj, gospod Zorič! Prosim!»
Koketno ga je pogledala izpod dolgih obrvij.

«Prosim, gospod Zorič, napišite mi nekoliko verzov v spominsko knjigo. In zraven kako rožico ali angeljčka ali kaj drugega... saj znate risati?»

«Nekoliko».

«Saj mi naredite, kaj ne? Ali naredite?»

Kako bi se ustavljal tako ljubeznivi osebici? Še kdo drug bi ne prenesel tistih žarečih očij, ki so zrle tako nagajivo-proseče nanj, in ne gospod Zorič, ki je imel zelo mehko srce....

«Pol ure vas bo stalo vse skupaj...»

Zorič je pozorno prijel krasno vezano knjižico in jo vtaknil v žep.

«Oh, saj sem vedela, da mi ne odrečete!» se je veselila Kristina. «Jutri mi prinesete nazaj, ne?»

«Gotovo, gospica!» je odgovoril in se poslovil.

Ko je že stopal po stopnicah, so se odprla še jedenkrat vrata in Kristina je zaklicala za njim:

«Pa sami morate narediti, ne prepisati!»

«Seveda, gospica!» se je nasmejal Zorič.

«Z Bogom, gospod doktor!» in nalahko je zaprla vrata.

Debela megla je ležala po ulicah, ko je stopil Zorič iz hiše.

«Brr», je zamrmral in se tesneje zavil v suknjo, «imenitna živalica, ta Kristina. Brr, kakó zna pogledati človeka! Tiste verze ji že napišem, da se ji ne zamerim! Vražje zebe!»

In požuril se je domov. Njegovo stanovanje ni bilo veliko, niti elegantno urejeno, a njemu je zadoščalo. Pohištvo je bilo kaj priprosto: miza, postelj, omara, zofa, umi-

valnik in še nekaj malenkostij. Zoričeve višje ideale je označevalo par slik in pa dva mala kipa, Šekspirjev in Vodnikov.

Ko se je Zorič slekel, se je spravil takoj na spominsko knjigo. Prebravši s kritiškim očesom vse strani, je mahnil zaničljivo z roko po zraku:

«Ah, kako puhlo! Če ne boljše, slabše gotovo ne napravim. Hm, ura je poldne, ob treh kosilo, torej še lahko končam do takrat. Začnimo!»

Gospod Zorič vzame v roke svinčnik, pripravi si papirja, podpré si glavo, napné svoje duševne sile in zbere vse pesniške zmožnosti.

«Najprej moram dobiti misel, misel — duhovito in lepo misel — izvirno misel.... Ko ima človek misel, ima že tudi vse drugo, ali pa vsaj večjo polovico.... Sicer sem pa zdaj tako razstresen, da ne vem, kje in kako začeti.... Kaj bi povedal, hm? Treba bi bilo bolj skrito povedati kaj o ljubezni.... Hm, kedar bi človek rad, ni misli.... Vraga, vraga....»

Sveta tišina je vladala po sobi. Še ogenj

v peči je plapolal bolj tiho in svečano, kakor bi čutil važnost tega trenutka....

V duši Zoričevi se je porajala misel, velika, tehtna misel. Pokazala se mu je temno, megleno, in izginila. Pa prišla je zopet ta nebeška misel kakor blisk, a on je ni mogel obdržati — saj tudi Jupitrovih strel ne obdrži nihče. Žile so mu utripale, kri mu je kipela, lice gorelo.... Napel je vse moči.... In vjel je božansko misel in nastal je prvi verz:

«Ko ločijo se naju pota...»

Polastila se ga je navdušenost. Oko mu je lesketalo, telo se mu vspelo ponosno....

«Pozabiš me v kratkem... Dva zloga premalo.... Hm, hm.... Aha, ga že imamo:

Me pozabila boš v kratkem,

In samo še v spominski knjigi...

Pa dvomim včasih o svoji nadarjenosti!»

«Samo še četrte vrste je treba! Imeti moram stik. Kratkem in.... hm, hm.... Batkem, catkem, datkem, gatkem, katkem, latkem, matkem.... hm, hm!»

In gospod Zorič se je zatopil v iskanje stiha.

«Tako barbarska končnica! Ni čuda, da naša poezija ne napreduje! Kdo bo pa pesnikoval pri takih besedah! V kratkem... Zdaj pa imamo! «Sladkem», to bi še šlo za silo, pa kaj hočem s tem? Nikakega primernega verza ne naredim. Bonboni so sicer sladki, fige in rožiči tudi, pa o tem vendar ne morem govoriti!»...

«V spominu bodem živel sladkem!» To bi bil jako lep verz, ampak sem ne spada. Tako ponižati se vendar ne smem, da bi ji kazal že naprej s prstom, kaj mislim. Vse se mora razvijati po naravnih zakonih, polagoma in počasi. In blamaže tudi ne maram!»

Zorič je mislil pol ure, potem pa jezen zaklel:

«Saj pravim, naš jezik! Na vsakem koncu mu nekaj manjká. Če potrebujem kakega tehniškega izraza, ga ni, če rabim kak stik, ga seveda tudi ni. Zato smo pa vedno zadnji. Vse, kar imamo, je Šiška in naš jezik, pa še tu ne dobiš vsega, kar bi rad!» Potem pa naj bo človek Slovenec! Ne bodimo smešni!»

«S tem torej ni nič! Na to ne dobim rime vse svoje žive dni! Sicer bi lahko na-

redil tudi nerimano pesem, kakor delajo nekateri pesniki, toda pesem — brez stikov! Voda, sama voda! Kaj bi rekla Kristina?»

«Izpremeniti moram na vsak način drugo vrstico. To bi bil lahko že prej naredil in bi ne zamudil toliko časa! Pa kaj, ko človek nima pameti! «Me v kratkem bodeš pozabila». Zdaj pa dobim četrto vrsto, kakor bi mignil!»

«Me v kratkem bodeš pozabila. — In samo še v spominski knjigi.... O, o, o!»

Zorič je padel strahu skoro vznak.

«Z vsem skupaj ni nič! Tikam jo! Sicer je to res pesem in licentia poetica je tudi na svetu, pa tega vendar ne smem. Škoda pesmice! Zdaj moram vse iznova začeti».

Zorič je zopet obupan premišljeval polure.

«Na vsak način treba sedaj zložiti kaj o cvetju, o pomladi ali sploh kaj ganljivega! Pogumno na delo! S pridnostjo in vztrajnostjo se naredi tudi pesem!»

Gotovo, s pridnostjo in vztrajnostjo se naredi tudi pesem. Vsaj Zorič jo je naredil!

Zvénejo ovetlice lepe
Kedar se konča poletje,
A ljubezen prava, vroča
Ima še v starosti cvetje.

«No brez vsega le ni!» je dejal Zorič, ko je prepisal skrbno in pazljivo te vrstice v knjigo.

Nihče ni odgovoril.... Oče Vodnik so se smehljali zadovoljno in ponosno kot po navadi, in le iz kota, v katerem je stal duh Šekspirjev, se je odzval pridušen smeh....

A Zorič ga ni čul.

Ko je drugi dan prinesel Zorič Kristini spominsko knjigo, je našel pri njej še tri prijateljice. In ko so prebrale tiste verze, ni bilo vzklikov ne konca, ne kraja:

«Oh!»

«Ah!»

«Kakó lepo!»

«Kakó duhovito!»

«Oh, gospod Zorič, meni tudi napišete!»

«A n, in meni tudi!» so hitele mladenke.

Zorič se je molče priklonil, in obilen znoj mu je pokrilo čelo.

Iz bogastva.

Koliko je vreden lep, velik in prostoren vrt, to je do dobrega spoznala zadnji mesec Poljančeva Zorka. Če je prej mislila, da je koristen samo za skrivno branje pikantnih romanov in novel, je sedaj videla, da more služiti tudi drugim namenom. . . . Gospica Zorka je prišla namreč v novo dobo svojega življenja, v tisto dobo, v kateri se odlikuje dekliški dnevnik po mnogih pikicah, vzdihih in globokih mislih, v katerih šteje človek zvezde in posluša šumljanje vetra, v kateri se vnema za pesnike, v kateri zamenjuje sol s poprom in delavno obleko s prazniško i — no in tako dalje.

Imela je sicer že dvajset let — neverjetno, ali res — ko je nastopila ta doba. In vendar je bil njen oče bogat. Res, da je bila ta lastnost njena najboljša, toda nesebični svet bi vendar ne smel čakati toliko časa z začetkom njenega romana. In roman je obsegala ta doba, cel in pravcat roman v petih poglavjih.

Prvo poglavje.

Gospod Pirc ga je uvedel. Z vso njemu prirojeno nerodnostjo ga je pripeljal do Zorke in z elegantnim migljajem roke, pri katerem je izgubil manšeto, pokazal na prijatelja:

«Emil Sajovec!»

Zorka se je ozrla nanj. Njegove črne oči so se vtopile v njene in kakor očaran je srkal za trenutek njih modro luč . . . Potem pa je ona zardela in povabila oči . . .

Drugo poglavje.

(Zorkin dnevnik).

Izprehajala sva se po vrtu. Prijeten zefir nama je hladil čelo, ljubko je šepetalno perje

dreves, v grmovju so se oglašali krilati pevci. Menila sva se o vremenu in vetrovih, in on je trdil, da prinaša dež vzhod, jaz pa sem rekla, da jug. Prav zameril se mi je tisti trenutek . . .

Potem sem utrgala vrtnico. Emil me je brž poprosil za njo in me vprašal, ali vem, česa simbol je. In potem me je pogledal tako pomenljivo, da sem povесila obraz . . .

Ah, kako lepe oči ima moj Emil!

Tretje poglavje.

Gospica Zorka je dobila krasen šopek in še mičnejše pisemce. Zadnje jo je seveda bolj zanimalo. Opazno je odprla in brala:

Vitka si Ti kakor jelka,
Čarobne so Ti oči,
Tvoj obraz je kot kraljice,
Kot Junona krasna si!
Toda Tvoj pogled leden je,
Kakor kip si mrzla vsa,
Nič ne čutiš, nič ne ljubiš,
Ali si Ti brez srca?

In ko je brala, ji je padla debela solza na list . . . Kaka poezija! Potem pa je sto-

pila k oknu, in njene oči so zrle hrepeneče v brezkončno daljavo dolgo, dolgo . . .

Četrto poglavje.

Mrak je padal na zemljo.

Žar na zahodu je bledel, se manjšal in izginil. Pokazala se je na nebu zvezdica, dve, tri . . . In nebo se je zabliščalo v vsem svojem sijaju in s čarobno lučjo osvetljevalo zemljo.

V vrtu sta se objemala dva človeka — Zorka in Emil. Skrivnostno so šepetala drevesa, kakor da si pripovedujejo vedno lepo, večno novo bajko o ljubezni . . . Našlo se je dvoje src . . .

Brezkončna sreča se ji je brala raz obličje, ko mu je s solznimi očmi pogledala v obraz in mu dejala smehljaje:

«Ali sem res brez srca?»

Vroč poljub ji je bil odgovor.

Peto poglavje.

In iznova se je poklonil Emil Sajovec gospodu Poljancu.

Gospod Poljanec pa je zastokal :

«Hm, hm, hm . . . čast, velika . . . hm, hm . . . velika čast . . . Hm, hm, težka reč . . . hm . . . kočljiva . . .»

In zopet se je spustil na svoj sedež, ki se je zamajal pod njegovo težo.

«Jaz bi bil . . . hm . . . zadovoljen . . . o, o velika čast . . . odvetnik ste . . . samo . . .»

Emil Sajovec se je ustrašil in konci njegovega fraka so zatrepetali.

«Hm, veste, samo . . . če je moja hči . . . hm, hm, siliti ne maram . . . hm . . .»

Pa Zorka je bila povsem zadovoljna in padla je očetu na prsa in ga krepko poljubila.

Gospa soproga pa je svečano rekla Emilu :

«Gospod doktor, osrečite mojo hčer!» in solze ginjenja so ji prišle v oči . . .

Bili so srečni vsi . . .

V prijateljskem pogovoru se je bližal po vrtu Sajovec s svojim prijateljem, blaziranim pesnikom Vitkom, ki se je v nemal zadnje tri mesece za sataniste.

«Ampak mislil sem, da imaš boljši vkus»,
je mrmral Vitek in si nemarno otresel pepel
s cigarete.

«Oho, slab vkus, prijatelj!»

«Na, ná! Le ne bahaj se! Bistroumna
ni, krasotica ni . . .»

«Grda ni!»

«Bogata ni!»

«Tudi res! Bogata ni! Samo dvajset
tisoč! To se niti ne šteje».

«A pojdi!»

«Prijatelj, jaz sem advokat!»

Vitek je zamišljen korakal dalje. Potem
pa je vprašal ironiški:

«Kje si ji prvič odkril svojo ljubezen?»

«O, to je na drugi strani. Jako pripra-
ven prostorček!»

«Koliko slavospevov sta napravila luni?»

«Škoda! Bil je mlaj!»

In Vitek je še nadalje poizvedoval po
raznih zanimivostih, dokler nista prišla do
hiše, kjer se je Vitek poslovil in odšel. Se-
veda se je na poti še trikrat pridušil, da
imajo dandanes samo osli srečo na svetu.

Emil ni našel Zorke v vili. Odgovorili so mu, da je na vrtu, in kot ljubeč zaročnik se je odpravil takoj tja.

Našel jo je kmalu. V hladnici je sedela in ihtela, da se je odvetnik ustrašil.

«Kaj ti je Zorka?»

In ko ni dobil odgovora, je še vprašal sočutno: «Ali si izgubila iglo? Ali nit?»

Toda odgovora le ni bilo.

Sajovec je pokašljaj in se premaknil na svojem sedežu dvakrat semtertja.

«Ali govori vendar, Zorka!» in prijel jo je nežno za roko.

Tedaj pa mu je iztrgala roko, vzdignila obličje in govorila mej jokom:

«O, Emil, ti me ne ljubiš!»

«Jaz te ne ljubim?» — Sajovec je govoril ginjeno. «Jaz, ki bi dal za te svojo srčno kri, jaz, ki bi brez tebe ne mogel živeti niti trenutka! In ti praviš, da te ne ljubim!»

Njegov glas se je tresel proti koncu... Gospod doktor Sajovec je bil velik v svoji praksi.

«Ne! Lepa nisem in . . .»

Odvetnik je skočil po koncu.

«Ti nisi lepa? Najlepša si na svetu, za me si najlepša!» In prijel jo je za glavo in jo skušal poljubiti. Toda odločno mu je zabranila.

«Pusti me! Vse sem čula, kar si se prej menil z onim!»

«S katerim?»

«Z onim — tukaj mimo —!»

«Ah!» je vzdihnil Sajovec presenečen. «Torej zato!»

«Zato, dà zato! Zdaj vem, da me ne ljubiš, saj sem grda in neumna, da me varaš samo zato, ker bom imela dvajset tišoč! Oh!» in Zorka je zajokala, da bi se je usmilil kamen.

«Ali ne bodi otročja!» je prigovarjal Sajovec.

A Zorka se ni zmenila zanj.

Sajovec si je segel v lase in petkrat zakašljajal.

«Zorka!»

Nič.

«Zorka! Saj nisi otrok!»

Zopet nič.

Sajovec je sunil z obema rokama v lase.

«Ne bodi vendar otročja!» je opomnil tretjič. «Odkod moreš sklepati, da te ne ljubim? Z Vitkom sva imela samo intimen prijateljski pogovor . . . In slabega se nisva menila nič . . . Vsaj jaz nisem rekel nič takega. Če pa je Vitek izustil kako budalost, nisem kriv jaz . . . Jaz vendar ne morem zato, če ne vé, kaj je lepota!»

Emil je čakal pet minut. Potem je nadaljeval:

«In to vendar ni nič hudega, če sva govorila o novcih! Če se hoče živeti dostojno, treba imeti premoženja. Ob zraku se nihče ne hrani . . . In ljubezen brez denarja je to, kar denar brez ljubezni! Vitek pa je budalo!»

Nič odgovora. Le tiho ihtenje se je čulo izza Zorkine ročice.

Odvetnik je vzdihnil in nadaljeval elegiški:

«In ti mi očitaš, da te ne ljubim! Tebe, katere slika mi je noč in dan pred očmi, tebe, ki si mi v mislih od jutra do večera! Seveda, kdo vé, ali se ne skrivajo pod tem očitanjem drugi nameni?»

Vse tiho . . .

Deset minut odmora . . . Emil je videl, da zmaguje.

«Čim bolj premišljuje, tem bolj se mi vriva ta misel. Morda se skriva pod tvojimi besedami kesanje, da si mi obljubila roko? Morda želiš pretrgati zvezo z mano? Morda Ah Zorka, poglej me vendar!»

Zorka ni več ihtela. Odvetnik je zopet obmolknil za deset minut,

«Da, morda ljubiš drugega! Morda samo čakaš moje odstranitve, da se popelješ ž njim pred oltar! . . . Naj bo! Srečna bodi ž njim . . . A jaz, jaz tega ne učakam!»

In z jednim korakom je bil zunaj.

Za njim pa je stekla Zorka in ga ujela za suknjo:

«Emil, moj Emil! Saj te imam rada, samo tukaj ostani! Slišiš, Emil?»

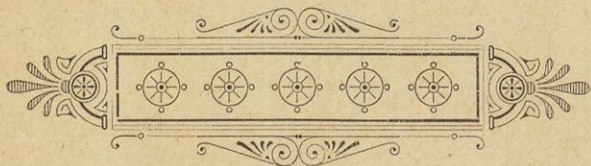
Sajovec se je zasukal blagohotno:

«Potem pa pojdiva nazaj!»

In Zorka je šla.

Ah, naj si bi jo vzel desetkrat iz bogastva, samo da bi jo!

Tako se je končal epilog tistega zanimivega romana.

Umetnik.

Gospod župnik je obhajal svoj god. Povabljena je bila k njemu vsa trška inteligenca, da je pomagala povzdigniti sijaj tega dne. Napivalo se je godovniku, govorilo potrebno in nepotrebno, pametno in brezumno, reševalo domovino na vse ljube načine. Stegal je tu dolge svoje ude adjunkt Pečnik, zibal se na stolu mogočni trški župan Podrepnik, modroval je o svojih delih slikar in podobar Lavrič, klepetala njegova so-proga Ema z župnikovo sestro, in zdehal je v kotu zdravnik Verčič ter z največjo vstrajnostjo vil svoje brke. Župnik pa je udvorljivo in prijazno nalival gostom vedno prazne čaše.

«No, no, imenitno vince!» je rekel župan, pogledal kupico proti oknu in se radostil ob tem pogledu.

«Kaj ne?» se vzveseli župnik. Po dva-indvajset sem je kupil na Goriškem. Táko je, kakor je prišlo od trte!»

«Bo, bo!» mrmra adjunkt in si odlomi kos potice.

«Kako mislite?» vpraša župnik.

«Nič posebnega, nič posebnega!» odgovori adjunkt s polnimi usti. «Vsa čast!»

«Kaj pa, gospod doktor, z vašimi bolniki?» vpraša župan Verčiča.

«Kaj če biti? Saj ni nihče bolan! Kontrolorjeva dekla si je zvila roko, in pri Bačniku je jedno otroče bolno za osepnicami! Lepa praksa!»

«Pri nas smo sami zdravi ljudje! Jaz mislim, da zaradi vode!»

«Res, vodo imamo izvrstno!» pritrdi župnik.

«Nú, voda!» meni adjunkt zaničljivo.

«Božji dar je!»

«Res, božji dar!» se oglasi zdravnik, da župnik ni vedel, ali ga hoče smešiti zaradi njegovega dostavka ali ne.

«No, Bog vas živi, gospod župnik!» zakliče župan, izpivši vino.

«Hvala, hvala!» se zahvaljuje župnik nenadni napitnici. «Prosim, vzemite si še, gospod župan!»

«Z največim veseljem! Kakor se spodobi!»

«A kaj ste vi tako zamišljeni, gospod Lavrič?»

«Ah, oprostite! Res zamislil sem se bil! Človeku pač pride misel, in»

«Da, da, misel, ideja!» vtakne se vmes adjunkt.

«— — in ta ga prevzame za trenotek, da pozabi vso okolico. To leži že v naravi!»

«Vi ste vedno umetnik!» reče zdravnik ironiški.

«Prosim, prosim!»

«Ne, brez poklonov, gospod Lavrič!»

«Talent, brez dvoma velik talent!» dostavi na pol vinjeni Pečnik.

«Kaj imate zdaj v delu?» poizveduje župan.

«Več reči. Dela ne manjka. Tudi pri nas se, hvala Bogu, umetništvo vedno bolj raz-

vija, in ljudstvo dobiva polagoma vkus za lepoto. Slovenci napredujemo i v tem oziru!»

«Da, malo nas je, pa nekaj veljamo!» prikima zadovoljno župan.

«Saj za našo cerkev naročimo v kratkem kip Matere božje. Če boste pri volji, gospod Lavrič — — —».

«Zakaj ne? Za domači kraj moram pač delati s podvojenim veseljem!»

«Vi ste mož, cel mož!» se oglasi Pečnik.

«Seveda, dela imam mnogo. Jutri se odpeljem v Ljubljano — — —».

Za trenotek se je srečal pogled njegove soproge z zdravnikovim, in Verčiču se je zdelo, da šepetajo njena usta: «Jutri!»

In on je nagnil glavo in ponovil v duhu:

«Jutri!»

Župnik pa je dvignil čašo in vzkliknil!

«Živel naš rodoljub gospod Lavrič!»

«Živel!»

«In naš gospod župnik!» je dostavil župan.

«Vraga, kaj ima vedno zdravnik v naši hiši?» je rekel Lavrič.

Ema ni odgovorila.

«Skrajni čas je, da ozdraviš. In kako prenaša tvoja bolezen izlete, ki jih imata z Verčičem, kedar me ni doma?»

«Prosim te, kaj misliš s tem?»

«Jaz ne trpim tega, pa je mir! Ako ti ne veš, kaj se spodobi, vem jaz! Vedela pa bi lahko, kaj si dolžna meni in svoji časti!»

Ema se je vzravnala pred njim.

«Kaj sem dolžna tebi? In ti se upaš to vprašati? Ti! Ti! Kaj pa imam od tebe? kaj? Življenje, uničeno za vselej! Ti imaš pač vzroka tako govoriti!»

«In kaj imam jaz od tebe, razun jeze in sramote?»

«Morda vendar še kaj drugega?!»

Lavrič je obmolknil.

«Za svojo čast bom že skrbela sama! Da bi pa poginila vsled tvoje skrupoloznosti, me ni volja!»

«Tega nihče ne zahteva. Jaz hočem le, da se ne daješ ljudem pod zobe!»

«Res, kako lepo! Razsvetljeni soprog se še ni povzdignil nad nivô navadnih klepetulj, temveč verjame vse bajke, ki se mu natvezajo na nos!»

«Ah kaj, nekaj resnice je vedno na takih govoricah!»

«Kje imaš dokazov, da sem grešila v kakem oziru? Ako občujem z jedinim našim zdravnikom, je to vendar povsem naravno. Preskrbi mi drugega! Lahko bi pa vedel, da ni vse greh, kar se zdi greh, in škoda le, da se še nisi povspjel tako visoko, da bi umel ta stavek, — ti umetnik!»

Nepopisno zaničljivo je izgovorila zadnjo besedo. Njen soprog je prebledel.

«Tako! Še smeši me!»

«Pusti me v miru! Če ne veš nič, molči! Sumničenja pa bolé!»

«Ne pečaj se z doktorjem in ne vabi ga v hišo! Pa bo mir!»

«Nimam vzroka».

«Potem ga vržem iz hiše jaz!»

«A? Radovedna sem! Sicer pa končajva, moje zdravje je preslabo. Moja vest je mirna — ti si pa v svoji jezi še bolj smešen!»

In energiška žena je ponosno odšla iz sobe.

Minili so potem tedni, meseci, a Lavrič

še vedno ni nikogar vrgel iz hiše. Zdravnik pa je zahajal k Emi kakor prej.

Imenitno je živela trška inteligenca po zimi! Pili so, peli, zabavljali in tarokirali vsak večer. Če ni bilo jednega, prišel je drugi. In če je zbolel ta, je bil na mestu tretji. Krčmar Matevž pa je z zadovoljnim obrazom hodil in nosil v ekstra-sobo.

Bila je nedelja, ko so metali karte pri Matevžu kontrolor Posavec, solicator Premec, adjunkt Pečnik — vsi trije samci! — in podobar Lavrič. Ker se je bližala ura polnoč, je umevno, da so gospodje bili že precej omočeni z Matevževim čvičkom in vsled tega razpravljali razna kočljiva vprašanja, katerih se trezni niso dotaknili.

«Kaj pa počne vaša žena?» je zaklical duhoviti Pečnik.

«Ho, ho, kaj počne?» je jecljal Lavrič.

«Z našim zdravnikom...! Saj vé o tem vsaka duša!»

«Ho, ho!»

«Lepo ga je speljala! Halb zog sie ihn...» navajal je Premec.

«Pa res! Do pičice, kakor Putifarjeva žena!» pritrjuje adjunkt.

»O, mej njima je važna razlika!» meni kontrolor.

«Kakšna?»

«No, ona dama iz starega zakona je obdržala samo plašč, gospa Ema pa plašč z vsebino!» razlaga s finim nasmehom Posavec.

«In vi ji pustite?» zakliče Pečnik.

«Kaj hočete? Taki smo pač umetniki! Ho, ho.....» odvrne pijani Lavrič.

Prva nisi!

Sanjaje je sedela gospa Zarnikova pri oknu, ko je vstopila njena znanka, gospa Kosarjeva, ki v svojem življenju še ni zamudila trenutka z molčanjem.

«Kaj menite?» je začela brž po kratkem pozdravu. «Ali ste poznali mojo sobarico Lino?»

«Tisto polno, rdečo? Seveda, saj je bila večkrat pri meni!»

«Tista, tista, dà! Ali veste gospa, koliko je stara?»

«Morda dvajset let?»

«Kje neki! Devetnajst, komaj devetnajst! In kaj? Jaz pridem včeraj domov, — in ves čas mi je rekalo srcé, da ni pri hiši vse prav.

Jaz grem torej in stopim nenadoma v kuhinjo. In kaj menite, da sem našla?»

Gospa Kosarjeva je počakala za hip v tem za razvoj svoje povesti velevažnem trenutku.

«Kaj mislite! Tu je sedel na stolu debel korporal, — navaden kmečki korporal! — Za časek sem onemela od jeze!»

Gospa Zarnikova se je nasmehnila.

«Ali potem sem ga nagnala! Kaj takega ne trpim v svoji hiši. Lini sem pa še tisto uro odpovedala službo! Še danes me prime jeza, kedar se spomnim!»

«Kaj pa je drugega novega pri nas?» jo vpraša gospa Zarnikova. «Jaz pridem tako malo mej ljudi!»

«To je res, to je res! Tako živite, kakor v samostanu! In vendar ste še mladi in lepi!»

«To je pač tako!» se je nasmehnila.

«Ah, to ni nič! Sredstev vam ne manjka, — šli bi ven iz mesta, na potovanje, v kopaljšča, na plese, v gledališča! Kako lepo bi lahko živeli! Saj tako življenje, kakor je vaše, škoduje tudi zdravju!»

«Bomo videli! Saj še ni nič zamujenega!»

«Le premislite gospa! Jaz vam svetujem, kakor prijateljica prijateljici. Sicer pa, nekaj novega vem res, samo ne vem, če vas bo zanimalo! Gospod Zarnik je odšel predvčerajšnjem s poštno odpraviteljico v Ameriko!»

Gospa Zarnikova je prebledela, a takoj odgovorila hladno:

«Imate prav! To me malo zanima!»

«Povsem naravno! Preveč vam je provzročil bridkosti in žalosti, da bi . . .»

«Ah pustimo to!» je rekla Zarnikova skoro nejevoljna in mahnila z roko.

«Kaj pa, ali vam je znano?» je govorila nadalje obiskovavka in izbirala svoje novice. Ali njena poslušavka je postala zamišljena in je malo poslušala, a še manj govorila. To se je pa gospej Kosarjevi zdelo za malo in poslovlila se je kmalu ter šla razlagat hvalnejšim ljudem zanimivo zgodovino svojega okraja.

Gospa Zarnikova se je oddahnila, ko se je mogla nemotena prepustiti svojim mislim.

Kako se je spominjala tistega dne! Kakor bi bilo včeraj, tako je vedela jasno vsako reč. Počivala sta na mehkem mahu, ko so se drugi razkropili po okolici, in sanjaje sta

se vtapljala v gozdno poezijo. Nad njima je šumel smrekov gozd, iz tal je klilo življenje, iz gozdnih globin je vlekel opojen duh. Po zraku so frčali hrošči, obletávali so ju gozdni metulji, po drevju se je vspenjala veverica, po skalovju so se družile kače in po vejah so se podili ptiči. Njena duša se je čutila prosto in svobodno. In na čelu je občutila gorek poljub.

«Ivan!» je dahnila.

«Jaz te ljubim, jaz te ljubim!» je govoril. In udušil jo je skoro s strastnimi poljubi, njej pa je bilo, kakor da mora skoprneti sreče!

Ah, to so bili najlepši trenotki njenega življenja!

Potem pa ji je zopet drug dan stopil pred oči. Oprta ob mizo je stala v sobi in mu očitala njegovo občevanje z odpraviteljico. A on si je hladnokrvno trebil zobé in rekel mrzlo:

«Torej ločiva se!»

Toda prav tako hladno je odgovorila ona:

«Ločiva se!»

In solza ji ni pritekla iz očesa!

Ločila sta se. In odslej je zrla dan za dnevom skozi okno, dokler ga ni opazila, ko je stopal počasi in mirno mimo njenega stanovanja. In vedno je čakala in upala, da pogleda kedaj gori na okno, da bi mu zopet videla polno v obličje. Vendar on ji ni izpolnil želje, in ginila je, videča, da zanj ne biva več na svetu.

In sedaj to

Nepremično je sedela gospa Zarnikova in zrla v steno, kjer so se igrali solčni žarki z rdečimi arabeskami. Na njenem ledenem obličju ni trepetala ni žilica, in njene prsi so se dvigale polagoma in mirno kot vselej. Šinila ji je v glavo beseda pesnikova: «Prva nisi, zadnja ne na sveti!» in nevede so ji začele kapati solze po licu.

A h a s v e r .

Počasi sem stopil v hišo, kjer je imela smrt svojo žetev.

V veži so stale posamezne gruče ljudij, ki so se pomenkovale šepetaje, kakor bi se bale motiti nočno tihoto Dušeč vzduh je silil iz sobe, ki je bila odprta na stežaj, da bi se iznebila mrliškega vonja . . . Venci in trakovi so še ležali po kotih . . .

Vstopil sem v vsprejemnico. Kak kaos ! Hišna oprava je ležala razmetana po sobi. Suknje, paletoti, klobuki, ogrinjala so bila po vseh stolih in kotih. Vsi ožji prijatelji in vsi sorodniki do četrtega kolena so se zbrali, da potolažijo domače, ki so se jokali, da ti je zatrepetalo srce . . .

Gospa, sestra umrlega, mi je stopila na-proti.

«O, gospod Fran, kaka nesreča! Ooo!» in zopet se ji je vtil potok solz po razpaljenem licu in obilni njen život se je stresel od bolesti.

Vedno je neprijetno človeku, ako ima pred seboj žalujočo osebo, s katero ne more čutiti jednako . . . In meni je bil rajnik povsem tuj človek. Izpregovoril sem nekoliko fraz in zatrjeval, da žaluje za rajnikom polovica mesta . . .

«Oh, saj je bil takó priljubljen . . . Pri pogrebu se je videlo, kaj ne, gospod Fran! Oh, kako je bil dober!»

In s svileno rutico si je brisala oči, zakrvavele in otekle vsled vednih solz.

«Predno je še umrl, je rekel: Oh nekoliko bi še rad živel, dá bi bili tvoji otroci preskrbljeni. Pa Bog mu ni pustil. Ubogi otroci! Koliko trpe! Poldi, Rudi pojditá sem!»

Prišla sta oba, Poldi in Rudi.

«Ali vama je hudo po stricu?» ju je vprašala máti in pogladila manjšega po laseh.

Poldi in Rudi sta se pogledala, ozrla se

na mamo in name in potem zajokala v čudovitem soglasju.

«Reveža, kako sta mehkega srca!» je vzdihnila gospa, in sedaj so plakali vsi trije.

K sreči je prišla nova tropa sorodnikov in znancev in mogel sem se izmuzniti.

Pristopil sem k drugi gruči. Tu je tolažil debeli krznar Brnan kakih pet ali šest dam.

«Nikar ne jokajte!» govoril je s svojim robotim, nizkim glasom. «Saj se bomo vsi videli. Jedenkrat tako pride vsak na vrsto. Če ne danes, pa jutri. Kaj se boste tako žalostile!»

«Oh, petnajst let sva se poznala», je ihtela jedna. «Še kot otroka vsa se skupaj igrala!»

«In kako dober človek je bil! Usmiljen — —» menila je debela Krzničevka.

«In pobožen!» je dodala hitro druga.

«Oh, gospe in gospodične», je zapihal krznar, «prav imate, pobožen in usmiljen, popolnoma prav! Usmiljen in pobožen! Pa kar je, to je!»

«Samo malo preveč je pil včasih!» je zašepetala Krzničevka.

«I vsak človek ima svoje napake! In ne samo jedne! Pa o tem ne maram govoriti», je opomnila zlobno neka soseda.

«Menda je vsak večer prišel takó — domov».

«Saj to ga je baje spravilo pod zemljo!»

«Ah, tega pa le ne verjemite!» poprime zopet Brnan besedo, «tega pa ne! Mene poglejte, ali nisem zdrav kot riba!»

Vse ženske glave so se stisnile za hip skupaj, da ni bilo videti drugega kakor kaos rastlin, ptičev, igel, trakov in las in začelo se je živahno hihetanje in šepetanje. Potem pa je iz gruče iztegnila dolgi svoj vrat Bernikova Minka in se nagnila oprezno k Krzničevki:

«Kako pa, ali je kaj mnogo zapustil?»

«Seveda je, seveda. Kako pa bi ne? Sam je bil, brez družine, čisto sam, zaslužil je pa dosti».

«Kaj, kako?» je brnelo v krogu. «Kdo bo pa imel vse to?»

«I moj Bog, kdo drugi!» in pri teh besedah je pokazala z ostrim prstom na hišno gospodinjo, ki je stala par korakov oddaljena.

«Vse pograbi!»

«Ali je umrl brez oporoke?»

«Nikdar si nista bila prijazna v življenju!»

«Kaj še nima dosti?»

«Jej, kako so ljudje požrešni in grabljivi!»

Ves zbor se je razburil. Majale so se glavice kakor bi bile makove, krila so šumela in se vila po tleh, krivile so se v silni gestikulaciji roke, rutice in pahljači so vihrali srdito po zraku.

Potem pa je stopila Krzničevka k Brnanu, ki se je oddaljil za dva koraka, videč, da ne imponuje nežnemu spolu.

«Gospod Brnan!»

«Kaj pa bo, gospa?»

«Saj ste bili v sorodstvu z rajnim? Ali ne?»

«Seveda, seveda! Prava bratranca sva si bila, prava bratranca!»

«Ali kaj podedujete za njim?»

«Jaz? Ha, ha, ha!» se je smejal krznar.

«Kdo pa drugi? Kaj mu niste bratranec!»

«Seveda, bratranec, seveda! Če bi njegove sestre ne bilo, seveda, potem bi morda

kaj bilo! Tako pa ni, da bi mislil. Mi je tudi presneto malo za to. Še mislil nisem na to reč.

«Vi že lahko tako govorite, gospod Brnan», je vzdihnila Bernikovka, «vi že, gospod Brnan. Kaj pa, ali je mnogo zapustil?»

»O, to pa to!« pritrди krznar živahno, da se mu zatrese tolsti trebušček. «Brez dvoma, najmanj osem do deset tisoč!»

«O, jaz sem pa mislila, da več!» meni jedna ponižno.

«Na, saj ne rečem gotovo, morda tudi več. Prej več kot manj! Do dvajset tisoč lahko pride!»

«Kaj pa, ali veste kaj o kaki oporoki?» poizveduje radovedna Krzničevka.

«Ničesar ne vem, prav nič ne vem! Ampak prej sem mislil vprašati Da bi le bila oporoka, da bi le bila! Potem bi bilo še kaj upanja. Saj sva bila dobra prijatelja včasih».

«Vprašajte, gospod Brnan, vprašajte!»

«O, saj povprašam, kakor hitro bom le mogel!» in gospod krznar odrine pogumno proti severu.

«Ali ste videle, ali ste videle», je sopihala Krzničevka v sveti jezi, «tak je kot vsi drugi!»

«Ah, vsi možje so jednaki!»

«Ves svet je dandanes spačen! Ves svet!» zagotavlja dolgovrata Minka.

Ves svet! I, ljubi Bog, kaj tega res še niso dognali naši dedje in babice, in vse stare babnice novega in starega sveta?

Gospod Brnan pa je stopical okoli hišne gospe, boječe in oprezno, strahopetno in previdno — da bi ga človek lahko imel za detektiva.

Naposled ga zapazi gospa.

«Ah, gospod Brnan, tudi vi ste izgubili dobrega prijatelja!»

«Najboljšega, gospa, najboljšega! Koliko trpim, oh, vi ne veste gospa!» je tožil krznar v svojih težavah.

«Ne samo vi, ne samo vi!» in zopet je prijela rutico.

«Ali se me je kaj spominjal zadnjo uro, gospa?»

«Kako, ko je bil v četrto ure živ in mrtev! Kri se mu je vlila, pa je bilo konec vsega! Vsaj trpel ni!» je dejala s tožnim glasom.

«Moj prijatelj, moj prijatelj!» je tožil Brnan. «Če bi imel vsaj kako stvar od njega,

da bi me nanj spominjala! Torej ni nič o meni govoril?»

«Nič, čisto nič!»

«In kaka prijateljica sva bila, kaka prijateljica! To naredi smrt iz človeka! Moj Bog, moj Bog!»

«Ah, strašno je, gospod Brnan!»

«Grozno, grozno! Ali mi tudi v oporoki ni zapustil nikakega spominka, kake fotografije, medaljona ali kaj takega — za spomin?»

Bistro ga je pogledala.

«Oporoke ni niti naredil», je dejala počasi.

«Kako?» se je začudil krznar, «oporoke ni? Kaj pravite! Seveda, seveda, saj ni bilo mogoče! Tako nagla smrt — moj Bog, jaz ne morem misliti! Ali je zapustil mnogo premoženja, gospa?»

«Gospod Brnan, nocoj ni čas, da bi o tem razpravljali!» je dejala gospa srdito in se obrnila.

«O pardon, gospa, pardon!» je mrmral presenečeni krznar. «Oprostite!»

Potem pa je dodal natihoma:

«Uh, saj se poznamo! Glej no, glej, kako je vzrojila!» in počasi je zopet korakal na prejšnje mesto.

«Kako je, gospod Brnan, kako?» je pozvedovala Krzničevka, in njene tovarišice so zopet stisnile glave skupaj.

«E, kaj!» je govoril debeli krznar slabovoljen, «kaj bo neki! Oporoke ni!»

»Oooo!» začudi se zbor.

«Oporoke ni! Pa kaj je oporoka? Papir, ki se raztrga in vrže v ogenj», nadaljuje Brnan srdito.

In zbor mu je vestno pritegnil.

Sredi sobe pa je ihtela gospa: «Moj brat, moj brat!»

Jaz pa sem smehljaje zapustil hišo žalosti, ker sem videl, da je svet še vedno isti

Natakar Jean.

Natakar Jean se je vzbudil, vrgel odejo raz sebe in obsedel na postelji.

Isti trenotek je potrkal nekdo na vrata in zaklical navduševalno:

«Jean, zaspanè! Ura je sedem!»

«Lažeš!» je odvrnil Jean hladnokrvno. Pet minut še manjka».

«Oj lenoba! Glej da vstaneš, če ne se stari uduši!»

«Jaz sem že vstal! Še črevlje obujem!» je lagal natakar in sedel mirno dalje.

Poletno solnce je prodiralo tenki zastor ná oknu, tako da se je videlo zadostno po sobi. Jean je segel po sanjskih bukvah na mizi in mrmral:

«Vraga, danes se mi ni nič sanjalo! Bržkone sem bil sinoči preveč pijan! Ah, to je bil krasen večer! Toliko pijače še ni ostalo na mizi! Na, če bi stari vedel! Zadavil bi se jeze in nevoščljivosti in po zdravnika bi bilo treba poslati. Ah, taka družba, taka družba! Tako solidni gospodje! Gospod Verčič mi je dal jedno krono — kako grozno je bil pijan ta človek! Tri dni ga ne bo na izpregled!

Jean je nekoliko pobrcal z nogama in nadaljeval:

«Zdaj je prvo vprašanje, če je Pepina jezna. To vem še dobro, da sem pobil nekoliko loncev, ko sem jo hotel objeti. Dobro, da ni videl stari! Še danes bi me spodil! Vraga! Bog vendar vse prav naredi! Če bi naš stari ne imel revmatizma, moj Bog, ne bilo bi prestajati! Tako pa vendar še gre. Sicer pa nisem danes nič zaspan. Seveda, kaj pa bo, če bomo mi spali?»

«Danes je triindvajsetega julija tisoč osemsto sedemindevetdesetega leta po Kristusovem rojstvu. Sanjske bukvice pravijo, da je to srečen dan. To je vsekako precej vredno! Škoda, da se mi ni nič sanjalo. Danes bi bile

skoro gotovo srečne sanje. Vraga! Če bi zadel kakih tisoč goldinarčkov! Potem pa bi šel in pokazal našemu staremu to-le!»

Natakar je zvil pri teh besedah svoje prste v zelo zapleteno figuro.

«Potem bi seveda vzel Pepino, pa začel na svojo roko. Najprej seveda navadno gostilno. Potem za kakih pet let, ali pa nekoliko več, bi se reč povečala in naredila čedna restavracija. Hm, zakaj pa ne? Jaz sem kot rojen za ta posel, in Pepina nareja zose, kakor jih kuhajo na Dunaju ali v Parizu! O, imenitne zose! In tako bi šlo počasi naprej — gostilna, restavracija, hotelček — hej vraga, zakaj pa ne?»

«Jaz sem rojen meseca avgusta. Danes še mačka nimam! — In taki ljudje imajo srečo! Sanjske bukve pravijo prav tako in tem se lahko verjame!»

Jean je odprl svoj evangelij in bral pobožno:

‚Rojen biti v mesecu avgustu, v znamenju device, pomeni pri moškem spolu živ razum‘. — Nu, tako zagoveden baš nisem, to pa že lahko rečem! — ‚Tak človek postane večkrat prav slaven mož‘ — zakaj pa ne?

Kdo pa vé? — ,in si prizadeva pomagati drugim s svojim svetom'. — Nu, ali ni res? — ,Dela tudi rad za občni blagor' — vsak dan, vsak dan! — ,brani se pa vsake hvaložnosti'. — Toda kakšna krona se pa že vzame! — ,Bogata vdova se zaljubi v njega' — he, he — ,pa on vzame raje modro in lepo devico za ženo' — vidiš, vraga! Pepina! — ,ter postane oče mnogih otrok!'

«Ter postane oče mnogih otrok!» je ponovil natakár in si pogladil brke pod nosom.

«Ampak niti ene vdove ne poznam! Pa še bogata vdova! Na, bomo videli, uide tako ne! Ampak jaz jo pobrišem! Lepo prosim, deset vdov za mojo Pepino! — Vidiš, golazen grda, je že spet tukaj!»

«Kolikokrat te bo pa še treba klicati, Jean? Meniš, da sem samo jaz za delo na svetu?» je klel zunaj tovariš Feliks.

«Vraga, kaj si sam na svetu?» je oponašal Jean in se prekucnil na ležišču. «Sicer ti pa ni bilo treba priti še jedenkrat. Še kravato denem na-se, pa je konec!»

«Le glej, da prideš staremu v roke! V kuhinji je že vse oštel!»

«Bog daj pamet vsem...» je mrmral Jean in segel ležeč po svoji obleki. Potem pa je, napravljaje se, nadaljeval svoje predavanje.

«Ta Feliks je pravo tele! Povsod mi pride na pot in prejšnji teden mi je odnesel prav pred nosom od doktorja Stolnika dve desetici. Še k Pepini se je silil! Ta pokveka! Pa ga ni nič, čisto nič! Obraz ima pa tak kot ubita steklenica! Na, saj mu je povedala Pepina, kar mu gre! Pravila mi je, da ga je napodila s cunjjo! In Pepini verjamem. Ampak ta zagovednež!»

«Tako! Zdaj še frak! Znotraj je že tudi strgan — vse gre narazen, kakor bi se dobivala obleka zastonj. No, pa od zunaj je še vedno čeden in lep. O, milijon cekinov, umiti sem se pa že spet pozabil! Sam ne vem, da sem tako pozabljiv! To pride vse od tega, ker preveč mislim. Zdaj treba seveda vse odložiti! Saj pravim, moja glava, moja glava!»

In vzdihujé je končal Jean svojo toaletto. Potem pa je hitel navzdol v restavracijske prostore.

Začeli so že dohajati gosti, ki so tu zajutrkovali, in Jean je našel brž obširno polje

svoji delavnosti. A on je bil kos svoji nalogi. Sukal se je mej mizami in v kuhinji s tako spretnostjo, da bi ga Pepina morala zapaziti, če bi ga le hotela.

Pa tu je tičal zajec. Naj se je obrnil Jean proti severu ali jugu, proti vzhodu ali zahodu, vedno je videl samo hrbet svoje ljubljene Pepine. Na tem pa ni našel natakara nič zanimivega.

«Tako, zdaj pa imam!» je mrmral Jean in se vedno vračal v bližino kuhinje. «Še pogleda me ne! Ampak s to zagovedno golobrado štorckljo — Jean je mislil Feliksa — pa ima toliko opraviti, da bi ga pri prvi priliki otepel, če bi ne bilo slavne policije! Kar ne gane se od nje. To imam od svoje nerodnosti! Saj ne rečem nič hudega, ampak to je pa že prevelika prijaznost! Tega pa ne trpim, pa ne trpim! Povprašam jo, kaj misli, prav gotovo jo povprašam!»

«Jean, čokolade!»

«Še meni!»

«Tako!» je zaklical Jean, mahnil s servijeto po zraku in odhitel.

«Dvakrat čokolade!» se je obrnil k Pepini.

«Precej!»

«Pepina!»

«Kaj je?» je vprašala ta slabovoljna.

«Ali si jezna?»

Pepina je molčala.

«Nikar ne bodi taka, Pepina!» je prosil Jean.

«Kaj pa hočeš?»

«Nu, nekoliko bolj bodi prijazna z menoj!»

«Toda posodo, ki si jo pobil, plačaš ti! Da veš!»

Jeanu se je podaljšal obraz.

«Ali je mnogo?»

«Boš že videl! Ti že gospa pové!»

«Ampak huda pa nisi, kaj ne da ne, Pepina?»

«Pojdi no proč, lepo te prosim!»

«Saj grem, saj grem!» je govoril Jean. «Če se ti bo pa Feliks kaj silil, pa ga kar s kuhalnico!»

«Pametnejši je že od tebe!» je odvrnila Pepina.

Jeanu je zbolelo srce. Njegova ljubeča duša ni bila pripravljena na tako srditost, in njegov moški ponos je bil razžaljen.

«Pa naj bo, pa naj bo!» je govoril razdražen, in kri mu je silila v glavo. «Ampak kesala se še boš!»

«Jean!» se je čulo iz restavracije.

«Kje je čokolada?»

«Ta, ta, ta, ta! Vidiš, slep si tudi še postal! Prav pred nosom jo ima, pa je ne vidi!» zbadala je Pepina.

Jean je molčé vzel posode in odšel iz kuhinje. Mimo njega je prihitel Feliks z veselim obličjem. Jeanu se je zdelo, da se mu roga, in njegove brke so začele vstajati.

«Vraga, le počakaj, pomnil me še boš! Da ne nesem te neumnosti in da ni policije, vse lase bi ti populil!» in Jean je pogledal divje in demonsko in mefistofelski za njim v kuhinjo.

V kuhinji sta bila ta hip samo Pepina in Feliks. In porabila sta ta ugoden trenotek. Pepina je napela ustnici, Feliks pa je razpel roki, nagnil se nad njo in jo poljubil, da je odmevalo.

Jean je posinèl in posoda mu je padla iz rok. Potem pa je izpodrčal in se vsedel, ne privzdignivši fraka, v delikatno čokolado.

«Tega nisem zaslužil, tega nisem zaslužil!» je javkal Jean v svoji sobici. «Taka nezvestoba, taka nesreča, taka smola! Kdo bi si bil mislil!»

Da, kdo bi si bil mislil! Sanjske bukve trdijo, da je ta dan srečen....

O bridka ironija usode!

V Tivoliju.

Tivoli! Ti si krasen! V tvojem drevju gnezdiyo ptice pevke, po tvojih travnikih rasto duhteče cvetke, po tvojih ledinah se grejejo martinčki, v tvojih goščavah se skriva košata veverica, in ob tvojih lužah zborujejo širokoustne žabe! Tvoj hlad krepí debelušnega meščana, v tvojih sencah šume ljubljanske dame, v tvojih kotičkih gospoduje ljubezen, v tvojih logih vlada umetnost, po tvojih livadah kraljuje lepota, in po tvojih jarkih se zbira blato! Odprto je tvoje naročje shujšanemu poetu, po tvojih stezah se dolgočasijo filistri, po tvojih klopéh se lasá nedolžna mladina, in imenitno pivo se dobiva v tvojih zavetiščih!

Ti si krasen! Jaz zahajam v te vsak dan in občudujem tvoje vrline! V tebi se kaže lepota narave, v tebi se porajajo vsi višji vzori, v tebi se vzbujajo plemenita čustva, v tebi vzkipeva srcé, v tebi se razvénema duša, v tebi občutimo vso moč in silo žarke in vroče ljubezni!....

In letošnjo pomlad se je zagledal v Tivoliju i on, gospod pristav Pavel Bevec, v žensko bitje. I on, filister po starem kroju in starih postavah je začutil v prsih nekaj novega, sladkega, nekaj nepopisno mamljivega, in še le sedaj je zopet zapazil, kako nepopoln, kako reven in otročji je človek brez ljubezni!

Pol življenja je dobil zopet v se! Vsak dan proti večeru je krenil proti drevoredu in vsak dan je zrl živahnejše v svet, opazoval radostnejše ljudi, odlagal svojo dolgočasnost, pustost in hladnost! Burno mu je začelo biti srce, ko je zagledal od daleč prožno stopajoče dekle, in hlastno in nervozno mu je segla roka po klobuk, da se je odkril svoji obožavani neznanki.

Res, drugega ni poznal na njej razun njenega obličja. Gredé mimo nje, ji je upi-

ral žareče poglede v obraz, željno, ognjeno, in ni videl drugega, nego njena usta in njene oči. Saj čarobnejšega ni na svetu kakor lepe žene oči! Ni je poznal ne po imenu, ne po stanu, ne po obleki, bila mu je neznanka, ptujka, a bil je vendar zaljubljen v njo, gorko in živahno, skoro tako, kakor je bil zaljubljen v mladostnih letih.

A gospod Bevec se je staral. Telo mu je postajalo obširnejše in njegove fine, elegantne roke so se polagoma debelile. Njegovi gosti lasje so se redčili in ob robu izgubljali počasi svojo temnorjavo barvo. Izginjala mu je okoli ust ti sta preširna, mladeniška poteza in njegovo čelo se je resnilo. Gospod pristav je postal mož.

Pogledal se je v zrcalo. In vendar, ali ni še lep človek? Ali nima še gladke polti kot nekdej? Je li so izgubile njegove oči kaj svojega ognja? Ni li njegova postava še vedno vznesena in elastiška, kakor je bila pred petnajstimi leti?.... Njegov duh je starél.

Toda sedaj se je pomladil. Čutil se je prerojenega, čilega, čutil je, da mu pluje zo-

pet v mladostni strasti kri po žilah, da ga zapušča odurnost in omrtvelost.

«Jaz ljubim, jaz ljubim», je ponavljal in skoro sramoval se je začetkoma te besede. Potem pa mu je vstrepetala duša blaženstva in sreče, in plavajoč v razkošju je šepetal: «Ljubim, ljubim!»

«Ljubim....» In tu mu je prihajala naproti ljubljena deva s svojo tovarišico, krasna in bujna kakor pestra pomladanska roža. Zmeden je predel palico iz desne v levo.

Šla je mimó. Pogledala mu je naravnost v oči, in zganil se je pod tem pogledom. Občudujé njene pravilne poteze, jo je pozdravil uljudno in nerodno.

Za seboj pa je čul besede:

«Ali si ga videla?» — — — — —

In njegove ljubezni ni bilo! Rezki, zaničljivi ton ga je uničil. Bilo mu je, kakor da so ga polili z vodo.

A tisti večer je bil doktor Bevec sijajno pijan, in njegov hišnik je proklinjal po vsej pravici. Toda drugi dan je bil gospod pristav zopet filister, pravi in pristni ljubljanski filister, spoštovan od ljudij vsled solid-

nosti in češčen zaradi vzglednega in zadovoljnega življenja!

In če je zadovoljen, je prav in dobro! Saj v zadovoljnosti je sreča. Toda nihče ne ve, da vkljub vsemu vendar vzplava včasih gospodu Bevcu pred oči podoba nje, in da čuti on v takih trenutkih svojo samoto in težo svojih let....

Gospod tajnik.

Gospod Palček je postal tajnik. Da se ohrani ta znameniti dogodek spodobno zabeležen v zgodovini, je sklenila njegovega zakona večja in okroglejša polovica:

Prvič, da se izprosita dva dneva dopusta.

Drugič, da obiščeta tisti dan v Štorovju njenega strica, katerega oskrbnica kuha tako imenitno kavo.

Tretjič, da treba nastopiti impozantno in ji v to svrho kupiti nove črevlje.

Četrtrič, da se omisli nov dežnik.

Petič, da se vzamejo s seboj za vsak slučaj kapljice zoper migreno.

Šestič, da se popeljeta tja v drugem razredu.

Sedmič, da se dovoli v pokritje vseh teh stroškov šestnajst goldinarjev in pol.

Vse te sklepe je gospod Palček kot hišni gospodar odobril in potrdil, popraskal se po nosu in odšel na izprehod.

Bila je sicer nedelja. Toda gospod Palček je smel danes iti izjemoma na izprehod sam, ker je njegova soproga nekoga pričakovala.

Gospod Palček je šel torej naravnost k «cesarju» in se tam spustil na sedež z vso graviteto petdeset kilogramov težkega tajnika.

Potem pa je pil in mislil.

Gospod Palček je mislil mnogo in temeljito! Izprositi bo treba dopust — kako sitna točka! Če bi le okrajni glavar ne gledal tako srdito!

On, gospod tajnik, vzame vse akte v roke in stopi k okrajnemu glavarju.

«Prosim, gospod okrajni glavar!» in globoko se prikloni.

«Vse?» zarenči srditi predstojnik.

«Vse, gospod okrajni glavar!»

«Odgovor občini Dol?»

«Je zraven, gospod okrajni glavar!»

«Prav, prav!» bo mrmral silni gospod.
In pokima milostljivo z glavo.

A on se pokloni in poreče ponižno:

«Gospod okrajni glavar!»

«Vi želite?»

«Dva dni dopusta, gospod okrajni glavar!»

«Dopusta? Sedaj? Hm, hm.... Ali ga morate imeti?»

«Moram, gospod okrajni glavar!» odgovori resnično in spoštljivo.

«Torej naj bo! Pa, da ne nastane v uradu kak nered!»

«Zahvaljujem vas, gospod okrajni glavar! Sluga ponižen, gospod okrajni glavar!»

In njegova malenkost izgine mej vratmi.

Kakor rečeno, zelo neprijetna točka!

Ker pa je gospod Palček počasi mislil in hitro pil, si je moral sedaj podpreti glavo. A njegova bujna domišljija se ni dala več krotiti! In tako je prišlo, da je Palček tisti večer izmed sedmih točk premislil le jedno.

Spoznal je, da je velik revež na svetu! Da bi bil boljše storil, če bi se bil učil črevljarstva, in da je bil tepec, da ni storil ob-

ljube večnega devištva. Kake skrbi pa ima prav za prav črevljar? Črevlje dela in prodaja — to je vse.

In on? On, ki je naredil maturo, ki je videl vseučilišče, on, ki je postal tajnik, on mora. — Pa kaj bi govorili in razkrivali boli gospoda Palčka? Da bi se mu ljudje smejali! Ne, toliko starokopitni in srednjeveški smo še vedno, da vemo, kaj je sočutje in diskretnost. Kdor pa je oženjen, temu želimo obilo sreče in blagoslova!

Gospod tajnik je pil in pil. Njegova tožnost je rastla in čutil je v sebi živo potrebo, izliti svoja čuvstva v tožni pesni. In naslonil se je na stol, prekrižal roki na trebuhu, spustil glavo nazaj in zakročil s prirojeno mu eleganco in s finim pevskim čutom ono krasno narodno:

«Oj, tam za goro — — —»

V mali nizki sobici je dobil njegov lahko vibrirajoči, koprneči glas potrebno moč in polnost. — Občudovaje so se ozrli nanj gostje. — A gospod Palček je pel dalje. — V finih nijansah, v stalnih izpremembah in v mnogoštevilnih inačicah je kazal svojo plodovitost in pravo umetniško dušo. — Pridružili so se

mu drugi — in tiha noč je odmevala od navdušenih pesnij, ki so jih peli za vse dobro in blago vneti sinovi mile naše domovine!

Ob najstih pa so vrgli gospoda Palčka ven, ki je dvakrat zaklel — klet je samo v nedeljo — in se napotil proti domu.

Po kakšnih dogodkih in nezgodah, ovin-kih in jarkih je gospod Palček prišel domov, učenjaki še niso dognali. Faktum pa je, neovržno dokazan faktum, da je razbijal osemnajst minut na vrata, ker ni videl v temi zvonca, dokler ni prišla odpret kuharica Ana.

V tem važnem trenutku se je čutil Palček popolnoma, pravimo popolnoma gospodarja! In v svesti si svoje močatosti je stopal široko in mogočno, in oblastno je trkal z dežnikom ob tla.

Kuharica ga je srečno privedla do kuhinje, skozi katero se je hodilo v sobe. A gospod tajaik ni šel vanje, ampak s skrbnim očesom je pogledal okrog sebe.

«Olja ni v svetilki! Kakšen red pa je to?» je grmel srditi gospodar.

«Saj je polna!» mu je kazala kuharica.

«Tako polna! Nu seveda polna! In vsa je okajena, samo, da se nič ne vidi! Kakor

bi si moral polomiti vse ude!» Pri teh besedah je ušlo gospodu Palčku težišče naprej. Toda s čudovito spretnostjo in hladnokrvnostjo je nastavil gospod tajnik pred se dežnik in se tako po fizikalnih zakonih zopet spravil v ravnotežje.

«Saj je čista!» je zatrjevala Ana.

«Tako čista! Torej vsi drugi imate prav, samo jaz ne!» je rohnel Palček, kakor bi imel pred seboj vseh pet pisarjev. «Že prav! Nobene besede ne rečem več! Pa delajte, kakor hočete!»

«Vse pojde pod nič! To je gospodarstvo! Gospodinja tu, gospodinja tam, pa ni nikjer nič! Samo govori in klepeta! Ali že spi?»

«Že, gospod!»

«Seveda, saj drugega ne zna! To je lepo, to! Jaz se pa ubijam in peham za ta ubogi vsakdanji kruhek!»

Ker pa je imel gospod Palček med svojim govorom čas in priliko gledati kroglični kuharici Ani v obraz in občudovati druge neznane in skrivnostne pokrajine pod «snežnobelim» vratom, se mu je vzbudila očetovska želja, pogladiti jo po licu.

Gospod Palček je bil energičen mož. S čudovito galantnostjo je prijel kuharico za brado in baš usta odprl — učenjaki še niso jedini, s kakim namenom —, ko se je za njim prikazala v nočni obleki njegova častita soproga.

«Anton!» je zaklicala.

Gospod Palček se je z nenavadno urnostjo in spretnostjo zasukal okoli svoje osi in stal pred srdito svojo soprogo, ki mu je molče pokazala v sobo. In on je izginil tiho vanjo.

Ljudje pa, ki so šli tisto uro mimo okna, so čuli šum in ropot, kakor bi kdo iztepal obleko. Vse mogoče! Saj dandanes, v času nasladnosti in mesénosti, brezverstva in nepravnosti, ljudje niti nedelje ne spoštujejo več!

Feodor Sokol.

A large, ornate decorative frame with a central horizontal line. The left side features a vertical scroll with a flower-like motif. The top and bottom lines are decorated with various flourishes, including a small sunburst-like element in the center of the top line and a leaf-like element in the center of the bottom line.

PRVO CVETJE

Po zimi.

§ pomladi, ko slavčki so prišli,
Vriskalo je srečno srcé,
Objela me ona je prvič,
Utéšila vroče željé.

Po leti, ko kosci so peli,
Stopila sva tja pred oltar;
Presrečno tako sva živela,
Srečnejše ni nihče nikdar! . . .

V jeseni, ko gozd je umiral,
Odnegli so v grob jo hladàn,
Prejokal noči sem neštete,
Prejokal nešteti sem dan . . .

Sedaj pa, ko sneg vse pokriva,
In spava vse spanje težkó,
To mislim, to mislim le vedno,
Kedaj me tja k njej ponesó . . .

Jaz in ti...

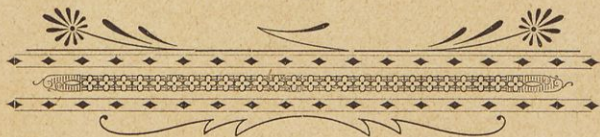
Uprla svoj pogléd je name,
Glavico dela mi na rame,
Objela z mehko me rokó,
Pa šepnila sladkó, sladkó:

«Nikogar nimam več na svetí,
Ob tebi morem le živeti...
Tak čuva bilko hrast močan,
Ko tuli piš črez širno plan...»

«Saj ni tako ti krasna Milka,
Jaz nisem hrast, ti nisi bilka, —
Ti žlahtno vinsko si drevó,
A jaz sem — trdi dren samó!...»

Najslajša trta je rastlina,
A le podprta dá nam vina,
In da bi sád bil boljši njen,
Podpira jak jo, trdni dren...»

Tako bojim se te deklè!...

Dâ, zdaj bojim se te deklè! . . .
Ko prej iz teh oči velikih
Kdaj padel je pogled na me,
Takó žareč, nevkročen, strasten,
Ah, ves pod njim sem zdrznil se,
Ko zdrzne se ob bliskih divjih
Mogočni hrast tam vrh goré . . .
A hrast za hip samo se zgane,
In veje mirno spet vršé . . .
In le za hip je strepetalo,
A spet se vmirilo sreé . . .

A zdaj bojim se te deklè!
V očeh so vgasnili ti bliski,
Le mal še ogenj plapola,
Ko v cerkvi mračni pred oltarjem
Luč večna plaho trepeta . . .
Ko lunin svit v nočeh poletnih,

Po mehkih valčkah se igra,
Pogled se tvoj sedaj skrivnostno
Potaplja v vale mi srca . . .
Tih mrak razgrinja se črez me, —
Tako bojim se te deklè! . . .

Son ce.

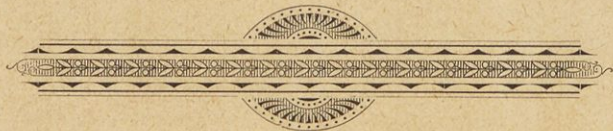
Ko zvečer nebeško sonce
Šlo za daljne je goré,
Mislil sem v mladosti svoji,
Da počivat trudno gre.

Pa so rekli mi, da sonce
Nikdar, nikdar ne zaspí,
Da po noči drugim krajem,
Drugim ljudstvom tam sveti . . .

Pa sem mislil, sonce moje
Samo meni da žari,
Pa črez noč da sanja, sanja,
Le o meni sladke sni.

Pa so rekli mi, da sonce
Moje malo, malo spi,
Pa črez dan da sije meni,
V noči drugemu sveti . . .

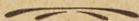
Knjiga.

Knjiga krasna, knjiga zlata
Tvoje so oči,
Bral iz njih sem zgodbe divne
Prejšnjih srečnih dni.

Bral sem o ljubezni verni
V listih knjige te,
Bral sem o zvestobi večni
Lansko leto še.

Pa prišel sem spet čez leto,
V knjigo se vtopil,
Ah, besede vse drugačne
Zdaj sem v njej dobil . . .

O brezsrčni nezvestobi,
List vsak govori, —
Ista knjiga, ista knjiga
Ista vendar ni . . .

Z Bleda.

I.

Rahlo pljuska val na val,
Mirno plove čolnič mal,
Dekle moje ti krasnò,
Ni li tukaj prelepo? . . .

Ah, povej, povej mi to,
Kam naj svoje vprem okó?
Na to jasno li nebo,
V to kristalno li vodó? . . .

Naj li zrem zamaknjen tja,
Kjer se cerkvica smehlja?
Zrem te bele naj vasi,
Zrem naj v tvoje li oči? . . .

Kaj povešaš mi oko? . . .
Draga, ah, nikar tako!
Če pogled odtegneš mi,
Mrtev se ta raj mi zdi . . .

II.

Pa včasih, včasih se mi zdi,
Da zabiti te moč mi ni,
Da vedno bodem, otok zal,
Po dnevih onih žaloval.

Pa včasih, včasih se mi zdi,
Da te le zabil morda bi,
Da nisem videl zvezdic dveh
Na tvojih valih, tvojih tleh . . .

Ah, pridi!...

Ko tih med svečami bom spaval,
Ah, pridi, pridi zadnjič še,
Poljubi me na blede lice,
Zaplakaj solzo še na me!

In če mi milostna bo sodba,
Če sprejme Oče me pred sè,
Takrat se zgrudim na kolena,
Proseč Ga, naj osreči te . . .

A če zavrže me za večno,
Če trpel v kraju bom gorja,
Oj, vsaj za hip pozabim muke,
Za hip občutim slast neba . . .

Vam ne...

Vam ne izročim pozdravov,
Vi vetrički božajoči,
Vi hladili bi jej lice,
Mehke speve šumljajoči . . .

Vi bi rahlo jej šušтели,
Blažen da po njej vzdihujem,
V sladkih upih, da se zibljem,
V lepše dni da še verujem . . .

Vi ne, burja naj jih nese! . . .
Burjo krog voglôv tožečo
Bolj bo deva mi umela,
Bolj v njej čula bol skelečo . . .

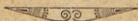
Moje misli.

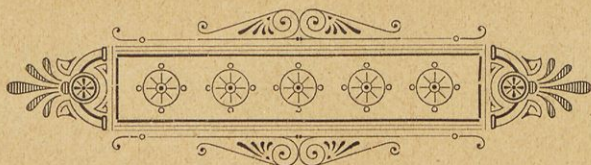
Ko na večer truden ležem,
Vse me misli zapuste,
Pa črez gore tja zelene,
V mirno selo odhitè.

V lune svitu sama sanja
Bela hiša kraj vasi,
K njej letijo misli moje,
Nikdar ne zgrešè poti.

Pa prisluškajo pri oknu,
Če že ona notri spi . . .
Ah, brezupne jok ljubezni
Ven iz sobice zveni . . .

In se vzdignejo spet misli,
Bolne k meni prihitè . . .
Težko dvigajo se prsi,
Vmira, vmira mi srcè . . .

Za domovino...

«**M**edaj je res, da hoče boj
Naš sosed Čingis-khan s teboj?»

Nad dvajset let sta se ljubila,
Zakaj sta zdaj se razdvojila?»

««Malenkost, dragi brat, samo
Za neko sužnjo ... hm ... je šlo ...»

Trdil je vsak, da je njegova ...
No, pala so preostra slova ...»

Sklenila slednjič sva oba,
Da naj orožje spor konča.

Ne vem pa, narod kaj poreče,
Če mi izvé, zakaj kri teče ...»»

«Kaj narod? . . . Res te ta skrbi? . . .
Ah, radi tega mirno spi! . . .»

Recimo: «dom, bogovi pravi
Ga kličejo na boj krvavi.

Ej, to razbitih glav ti bo
Za pravo, svobodo svetó! . . .»

Ha, ha, le slušaj svete moje,
In kmalu bode dekle tvoje! . . .»

Bog ga živi!...

«**P**rivoščiš lahko si ga zdaj kozarec,
Prestal veliko si prijatelj res,
Veliko si po širnem svetu videl, —
Ta Orijent, res, to je čudna zmes!...

O plemstvu slavnem pravil si mi včeraj,
Kakó na dvorih vzorno tam živè,
Mi mnogo pravil o brahmanih blagih,
Kakó za ljudstvo noč in dan skrbè...

Pa o vojakih kaj povej mi danes!
Smodnika tam, topov imajo kaj?
Pričakovati ni pri teh barbarih!
In če imajo že, pač malo vsaj?»

«Aj, vse narobe vendar niti tam ni,
Čeprav ni vse vrejeno kakor tu!
Brez vojne niti slabe ni države,
To steber je povsod mirù, redù!

Že res, da nimajo sovragov vnanjih,
Ko jih imamo brez števila mi,
A toliko imajo več notranjih, —
Še bolj od prvih so nevarni ti! . . .

Tam prebivavstvo nižje je nestalno,
Vladarjem baš prevdano se ne zdi . . .
Glasi se vedno pesem o ‚tlačanju‘,
O ‚predpravica‘ . . . , ‚bedi‘ vse kriči . . .

Povsod se zbirajo . . . pretè predrzno . . .
Zaman je svečenikov glas svarèč . . .
Vse vreje . . . širi krive nauke smelo . . .
Srd množice se dviga — zmaj preteč . . .

Saj vidiš, v takih večnih prekucijah
Vsi boljši sloji v strahu tam živè . . .
In da ne čuva jih vojaštvo zvesto,
Kakó naj eno noč le mirno spè! . . .»

«Ah, to so res razmere strahovite!
Pred to drupaljo smo vsaj tisoč let!
Daj, trčiva prijatelj, — Bog te živi!
Bog živi naš evropski vzorni red!»

Ivan Prijatelj.

BREZ VESLA

I.

Dr. Oblak je planil na ulico.
V očeh mu je gorel čuden plamen.
Lica so mu žarela v trepetajočem ognju,
ustni sta mu nestalno drgetali.

Po ulici je zavel hladen veter, napolnen z drobnimi, prelahkimi sneženimi kosmiči, ki so objestno plesali po temačnih prostorih med hišami, vrtovi in ulicami, prikazovaje se zdaj pa zdaj v motnem svitu plinove svetilke ter izginjaje v neprodarno temo....

Dr. Oblak se je zdrznil. Nekaj snežink se mu je zaletelo v obraz ter se raztopilo na njegovih mrzličnorujnih licih v drobne,

rosnate kapljice, katere so ga zamrzele v dno duše in ga čudno vznemirile.

«Za Boga, kaj sem zunaj?.... Dà, zunaj sem... in zunaj je mrzlo, ker je zima...», in pospešil je korake po dolgi samotni ulici.

Nestalnim korakom je stopal po mokrem tlaku. Čim dalje je šel, tem bolj je čutil, kako mu postajajo noge okorne, težke. Nehoté je postal... «Kaj mi je?» in ozrl se je nazaj. Tam iz one visoke hiše na voglu, iz katere je izstopil, je prodirala mehkobleda svetloba v nočni mrak. Skozi dolge pramene so vrvele snežinke v preširnem plesu. — Tam pri onih oknih, glej, je bilo! In to je bilo pred kratkim, sedaj, prav sedaj! Dr. Oblak je nagubančil obrvi in nenaravno rdeči, naščipani ustnici sta mu za spoznanje izstopili.

«Ha, tam-le pri onih oknih!... Torej to naj je izvrševalni odbor narodne stranke! To naj je trezno, brezobzirno, neodvisno mišljenje! Kaj, pritlikavci hočete biti vedno, kimavčki, bejazljivei... Mene se bojite? Hà, odločnosti se bojite v vsej njeni nagi in kruti resnici!»

Kri mu je zavrela v glavi, po ušesih mu je nekaj zašumelo, neka grenka boleost

mu je prevzela vse teló, vsako žilico, vsak kotiček, vsako celico; v ustih je začutil bolešno drgetanje jezika.

— Odhajal je od posvetovanja izvrševalnega odbora narodne stranke. Z vso gotovostjo je pričakoval, da bo določen kandidat za državnozborsko volitev. Toda propadel je. Z malo večino je bil postavljen dr. Poljak.

Zakaj se je ustavil?

Saj bežati je hotel od njih. Mogočni, neodoljivi nagon ga je gnal iz njih srede ven, izpred mrzlih, šablonskih obrazov, izpred kukavnih pomišljačev in ugibajočih omahljivcev! Med njimi ni mogel biti. Kako bi bil mogel strpeti prezirljive poglede plitvih duš, katere so se mu že od mladosti — kakor se mu je zdelo vedno jasnejše — brezmiselno režale v obraz?

In zazdelo se mu je, da je dijak tam na periferiji v svojem rojstnem mestecu. Oče, — vdovec — sključena in sešušena postava se nagiblje nad sklade aktov, in bolešno škrtaje mu teče pero po dolgih polah. Kako so urni ti koščeni prsti! Od zore do mraka se oklepajo krčevito ormenelega držala, ki

se nevoljno premiče pod spretno, malce že okorelo roko. In te oči pod redkimi, osivelimi obrvmi! Vedno globlje se pogrezajo v koščene globine; kolikor bolj jim mrje svit in mladostna živahnost, toliko bolj se skrivajo v žalostne praznine. A glava, ta plešasta, osivela glava jim nasprotuje, jih sili z nekako nemirno skrbjo, s tem, da se klanja vedno bolj nad brezčutne pole, po katerih drsa pero....

Tako jasno mu stopa pred oči oni čas, ono pritlično stanovanje z vlažnimi nekaznorumenimi stenami in masivnimi oboki, na katerih poganjajo pepelnatosive, mikroskopično drobnčkene glivice. Zdi se mu, da sliši šumenje umazane pomivalne vode po lijakah, na dvorišču kreg dveh odurnih stark, pri sosedu razbijanje kovaških kladev.... In zopet vidi očeta, kako se vzravna od neprestanega sedenja, vidi sestro — dà, sestro, kako vstaja od šivanja in hiti, da pomaga očetu obleči staro, rjavo suktnjo. Oče odnaša popisane akte gospodu notarju. Živo se mu zdi, da sliši njegove nestalne, drsajoče korake, ki postajajo vedno tišji in tišji...

V zvoniku hrešči večerna ura. Utrujen

zapira knjigo, iti mora — poučevat... služiti... robovat. Moj Bog, sleči mora oguljeno domačo suknjo in obleči črno, fino, elegantno, ker gre h gospodi, ki ne more videti uborne obleke. Pustiti mora doma vso resnico, bridko resnico: svedoke svojega uboštva, in nadeti si mora elegantnost, gosposko fineso, ako hoče še dalje opravljati službo — modernega sužnja....

Spominja se, kako se je ob takih prilikah navadno nevoljno stresel in se s silo iznebil mračnih mislij, tolažeč se z ono blažilno, potrpežljivo nado, katera slovenskemu dijaku obeta vsaj v bodočnosti srečo.

In potolažen je šel.

Odvrgel je od sebe vso mračnost in nevoljo, vso pobitost in klavrnost ter s smehljajočim in suženjskim obrazom je stopal v hiše svojih dobrotnikov, kateri so mu — zgolj iz dobrote — izročali svoje nadobudne otroke v poučevanje.

Tako je živel.

Povsod je bil gospod instruktor obdarovan z malomarno brezbriznostjo, z nekakim mrzlim preziranjem. Zdelo se mu je, da se mu vsakdo glasno roga v obraz s tem,

da malobrižno pozablja na njegovo navzočnost. A ne samo njegovi gosposki dobrotniki, ampak tudi tovariši dijaki so ga prezirali.

«O vi blazirani glupei in vi omejeni plitveži, ali veste, kdaj sem vas najbolj sovražil. Mili Bog, to je bilo takrat, ko sem si hotel končati življenje... Bilo je takrat, ko sem spoznal, kako sprijena je višja družba, okoli katere sem klečeplazil za trdo prisluženi grižljaj. Takrat sem obupaval nad svetom. Višjo družbo sem črtil, ker je zahtevala od mene vso mojo samostojnost, ker je iztezala roke po moji volji, da si jo prikroji po svoje.

O, da ni bilo takrat tebe, sladko upanje na boljšo bodočnost, da mi nisi prisvetila takrat v mračne, obupajoče možgane ti, tolažljiva nada, ne bil bi več lazil po tej borni grudi! — Dà, udal sem se, postal sem mehko testo, ubogljiv vosek, delali ste iz mene, kar ste hoteli..., kar ste hoteli!

Ljudje božji, in kaj ste naredili iz mene? To, da so me zaničevali še moji sošolci. Kaj sem mogel za to, da sem prepojen in pronican od vašega estetizma iskal gladke ličnosti i na svojih tovariših, da sem se nehote

vzgledeval nad njihovim prostim vedenjem, da sem celo smešil njihovo — originalnost? Vi ste bili krivi, da sem si nakopal mržnjo svojih sošolcev, kateri so me sramotno nazivali z marijoneto! — O, takrat sem divjal!... Nikjer spoštovan, nikjer ljubljjen, sem sovražil ves svet. Le vera in upanje v boljšo bodočnost sta me držala nad kalnimi vodami svetovnih vrtincev. —

Sedaj sem prost, sam svoj, neodvisen! Sedaj je napočil čas, o katerem sem sanjal tako rad, sedaj bi moral vladati jaz, zapovedovati jaz. Toda gorje!... Mladostna mizerija mi sledi za petami... Kaj se mi zopet rogate, počastni obrazi, debeli, gladki, napolnjeni, zaripljenordeči! Bojite se me in mi mečete v oči one puhlice — mojo nestalnost, breznačelnost, omahljivost, strastnost.... Ha, ha, to je pesek v oči! Ha, ha!»

Oblak je zaslišal svoj pritajeni, ironiški smeh in zdrznil se je.

V sebi je čutil naval krvi, ki mu je plala proti glavi. Neko bridko čuvstvo se mu je iztrgalo iz bolestnih možganov in se mu zarilo globoko v dušo, vijoč se dalje in dalje do vseh čutnic....

«Dr. Poljak! Boga mi, taki ljudje so jim ljubi! Take poslušne dušice....»

In v sreču mu je vstala podoba njegovega protikandidata. Vsa čuvstva so se mu združevala v jedno veliko oko, katero je gledalo to podobo tako prezirljivo, tako poniževalno....! Za Boga, ali ni v tem velikem zrklu trepetalo nekaj, kakor — srd, sovražstvo, strastno sovražstvo?...

Po mestu je snežilo vedno gostejše, vedno silnejše. Videti je bilo, kakor da se nebo in zemlja strinjata v skrivnostnem nočnem mraku v nerazdružljivo celoto. V mrzlem, rahlem snežnem ovoju sta se zgrinjala.

Oblak je taval po mračni ulici. Koraki so mu postajali vedno nestalnejši. Tresel se je. V plavih brkih so se mu lovile snežinke, katere je izpreminjal njegov žgoči dih v drobne kapljice.

Okna v nizkih hišah so bila temna, v nekem kotu je brlela milordeča svetilka pred podobo Matere Božje.... Mir je ležal po ulici, mir je kraljeval tudi v razvalinah porušenih poslopij. Pusti zidovi so štrleli navpik, in v poskakujočem svitu uličnih svetilk se je zaznala na njih sedaj višnjevo po-

barvana stena nekdanjega pritličnega stanovanja, sedaj goli, glinastorjavi zidni kamen, s temnejšimi, rdečimi potezami, osvetlile so se zelenkaste proge ometa, po katerih je bujno poganjala plesnoba, in prikazovali so se od slane požgani vršički trav, ki so bile vzklike na zidu. Na vse to pa je padal sneg svež in rahel v drobnih milovidnih zvezdicah....

Oblak je postal in se začel ozirati.

Čudil se je, zakaj vse tako molči, zakaj je vse tako mirno. Čemu je ulica tako prazna? Čemu je tako samotna ta gluha ulica? — Seveda, noč je in poleg tega zimska noč, ko sneži, da....

Vendar ga je začel dražiti ta leni mir. Ta zaspanost, ki ga je obkroževala od vseh strani, ga je mučila, delala nervoznega. Zakaj vse tako molči!

In zazdelo se mu je, da je sam nase jezen, ker se takó silno razlikuje od ostalega sveta! Nakrat je zapazil nevoljno, da gre prepočasi, da ne čuti v sebi več one energije in žilave moči kot prej, da se mu noge zapletajo. In ta nevolja je rastla, se širila in večala.... Bilo mu je, kakor da ga nekaj

priganja, podi, goni dalje in dalje. Začel je malone teči.

A nič ni izdalo.

V duši mu je naraščala neka ogromna masa, ki mu je pretila razgnati prsa. Čutil je grozne težave in bolečine. Tekel je, da so mu stopale rosne kapljice na bledobelo čelo in suhljati, pravilni nos. Nič ni več čutil, kaj se godi okrog njega. Zapazil ni dveh omahujočih, zapoznelih pivcev, ki sta se zadržala nanj z žaljivo opazko, videl ni dveh deklet, razkritih glav, ki sta se zavijali v črni pelerini in hehetaje izginili v samotno stransko ulico, slišal tudi ni polglasnega žvižganja dveh mladeničev, ki sta sključeno hitela za deklicama. Pečal se je sam s seboj, motreč in premišljajoč velikansko maso, ki ga je z neko fizično silo razrivala.

«Kaj je to?»

Boječe se je povpraševal in hitel dalje.

«Kako me goni!»

Tresel se je po vsem životu.

«Vedno hujše . . .»

Bolestno sta mu trepetali ustni.

«Boga mi . . .»

Vzravnal se je in bežal.

Prispel je do svojega stanovanja. Pre-
taknil je nanagloma žepe in poiskal ključ.
Vtaknil ga je v ključavnico ter obrnil. Vrata
so zaškripala rezko, praskajoče . . . Zaklenil
je. V veži mu je udaril v nos zaduhli zrak,
našičen z onim značilnim rastlinskim vonjem,
ki prihaja od oleandrov, oranž, citron, palm
in gnjijočih lesenih posod, v katerih so vsa-
jene. —

Hlastno je odprl vrata v svojo sobo.

Odložil ni niti klobuka niti vrhnje suknje,
ampak kar tak se je zvalil na divan.

Nepremično je obležal. A le za hip.
Hkrati se je vzpel pokoncu. V prsih je za-
čutil bolesten sunek. Ona nerazrešena, ne-
razumljiva masa v prsih ga je hotela razgnati.

«Kako me peče . . . Kako me tišči! . . .
Kaj je to?»

In zopet je ugibal. — Spomnil se je,
odkod je prišel. Kakor blisk so mu šinili
mimo dušnih očij dogodki nocojšnjega ve-
čera. In zasvetilo se mu je. Premotril je še
jedenkrat ono ogromno maso in prodrl je
njeno sredino: Ha, tu je tičala ona podoba,
ona nesrečna podoba z mirnimi, premirnimi,
skoro lenimi potezami, — podoba dr. Poljaka.

— — In ta velikanska masa ob nji! To so bile same želje, sami naklepi, sami načrti, ki so hoteli, ki so morali zakriti, zatemniti to podobo . . . uničiti jo . . .

Oblak se je zdrznil.

Zavedel se je, da mora storiti nekaj velikega, nekaj izvirnega, nekaj ogromnega, nekaj globokega, kakršna so bila njegova čuvstva, kakršna je bila njegova strast . . . Dà, začeti mora nekaj, kar ga pokaže svetu, temu kratkovidnemu svetu, kar ga bo dvigalo više in više . . .

Bilo mu je jasno:

Začeti mora samostojno delovati!

Oblak je planil pokoncu kakor prerojen. Prestalo mu je brenčanje v ušesih, zbadanje nad očmi, tiščanje v prsih. Zdelo se mu je, kakor da bi kdo vzel z njega zlosrečen plašč, kakor da bi ga oblila topla, prijetna voda, blažilno mazilo, razkošno oživljajoči, opojno sladki balzam . . .

V nemirnem uzadovoljenju je trepetal.

In tačas se mu je zazdelo, da ne more biti sam, da potrebuje duše, ki ga ume, ki mu je udana, ki mu more in tudi hoče pomagati. Hotel je imeti človeka, kateremu bi

razložil, kaj namerava, človeka, ki bi mu prav nič ne ugovarjal, ampak se z entuzijazmom zavzel za njegove ideje . . .

In spomnil se je svojega koncipijenta Petka.

Vstal je, da bi pozvonil služabniku.

Tu je začul napol zadušene korake, skozi ključavnico pri vratih je šinil v sobo žarek, vrata so se odprla, zaslišalo se je šumenje ženske obleke, — s svečo v roki je vstopila v temno sobo visoka ženska.

Ohlapno, rožnordeče domače krilo jej je ovijalo postavo. Goli, obli roki sta se lesketali v svetilkinem svitu, skrivajoč se malomarno pod dragocen kožuhast plašč. Našito angora-krzno je objemalo rame in se združevalo nad bledim tilnikom. Čudno so se črtale poteze njenega obraza. Pod gostimi obrvi so se svetlikale v globokih jamicah mokrotne temne oči, obkrožale so jih nekako izmučene, izpreminjaste trepalnice, katerih bolestni, lahno zatečeni rob je nosil dolge vešice. Pod drobnim, mehkim noskom so se trudno zapirala usta; tenke ustnice so podrhtavale: na prvi hip bi bilo težko uganiti, ali iz navade, ali iz hipne razburjenosti, iz-

virajoče iz nervozne jeze, ali strastne pohotnosti.

No, cel obraz je izražal mir, oni trudni mir, ki nastopa le za malo časa takrat, kadar se oseba slučajno ne zanima za nič, prav za nič . . .

Oblak se je oveselil svetlobe, oveselil se je tudi nepričakovanega prihoda svoje soproge Matilde.

II.

Koncipijent Petek je stanoval v hiši advokata dr. Oblaka. Pred kratkim se je bil priselil vanjo.

Ali je bilo besedičenja in strupenskih govoric po mestu! Človek bi ne pričakoval, da znajo dražestna, fina usteca tako opravljati in obrekovati.

«Sedaj ga ima doma . . . pred nosom ga ima . . . O ti ničemnica! . . . In ta ljubi kratkovidni soprog, ta pokorni osliček! . . . ta hlapček . . . ta —!»

Petek pa je kakor prej hodil po ulicah, prihajal v gostilno, na zabavne večere vedno

z ono glupo eleganco, ki ovaja uslužnega človeka, ki hoče v svoji hipni želji biti velik, zanimiv, morebiti tudi malo posebnejš, ki pa pokaže nasproti vsakemu sumljivemu človeku glavno svojih lastnostij — boječo zavest nekakšne krivde.

Petek je sedel pri svoji pisalni mizi.

V duhu je prerešetoval snov za nov roman. Petek je bil literat, modern pisatelj.

Površno napravljen se je naslanjal na svojo pisalno mizo. V rokah je vrtel cigareto, motreč z največim zanimanjem vijugaste, fantastične, lahkotno se razgrinjajoče oblike njenega dima. Njegov obraz je bil bled, vsakdanji, brez posebne barve in izraza. Modre žile po čelu, redki lasje po prozornem temenu, prav tako redki brki, osamljene, zvite kocine po bradi in ostro zarezane poteze pod upalimi lici so izdajale človeka, od katerega ne pričakuješ nič drugega, kakor da vsak trenutek posiljeno zazdeha in boječe izreče: «Jej, jej, kako je jednolično to brezlično življenje!» ... Zraven pa veš z največjo gotovostjo, da povesi po tej izjavi oči, kakor bi se bal kakega sumljivega človeka.

«Boga mi, to bo roman!» je mrmral Petek med zobe in mehanično puhal dim v zrak.

«Kako preseneti nova forma naše nazadnjaške Slovence . . . hm, hm . . . še revolucionar postanem . . . hm, hm . . .» in naivno ter poredkoma se je nasmihal.

Uprl je oči v mizo in se zamislil.

Po mizi je ležalo v največjem neredu nekaj knjig in časopisov s slikami, blede obrazi brez življenskih potez: poosebljena pohotnost s kipečimi ustnicami in razplete-nimi, lepečimi kodri . . . na drugi strani ženska mlečnih lic liki iz testa in okroglimi očmi, o katerih se ti zdi, da jih je napravil kemik v svojem laboratoriju na ta način, da je dejal v retorto kroglico sanjavosti, kroglico dušne milobe, čarovniško kroglico in kroglico ponižno hrepenečega veselja. Tako prirejene oči je vsadil v testo, in to je naslikal slikar kot simbol pesmi. . . .

Na mizi je ležal tudi zvežčič Petkovih pesmij. «Solnčnica» je bil naslov drobno pisani knjižici. Kaj naj bi pomenil ta napis, koncipijent Petek sam ni vedel, ali ugajal mu je zelo.

Pod tem naslovom je bil motto :

«Prvi stih bodi kot polje volčjega boba, drugi kot tisočglasni žamor črnih ur, tretji kot glas ‚cis‘ na goslih».

«Torej ona je bila utrujena, síta bujnega in bučnega življenja . . . hm, hm, da se tudi tega naveliča človek! Izvestno je je vživala z vso strastjo. Za vraga: mlada je bila, krasna, očarljiva, strastna in življenja željna..., kajpak, poleg tega bogata jedinka starega grajščaka, ki je bil bržkone tudi nekoliko slep, ali vsaj kratkoviden vzpričo velike očetovske ljubezni do hčerke . . .»

In Peter se je lahkotno pozibal na sedežu in izpustil oblaček dima proti stropu.

«Hotela si je odpočitka in zato je vzela mladega doktorja, kateri jo je oboževal že kot visokošolec. — Seveda, poželega je tihega zakonskega miru, kateremu bi bila ona kraljica toliko časa, dokler bi sama hotela... He, he . . . Čudna ženska! Zanimiva! In on? Ni čuda, da jej tako ponižno služi Dà, služiti se je ta človek izvestno že zdavnej naučil, sicer bi se ne znal tako pokorno vesti . . .»

In zasmel se je zopet tako naivno!

«Hè, hè ... to mi je povedala sama, vse mi je razodela ... Druga bi skrivala, bi se sramovala, ona ne ... Za vraga, ta ženska ima nekaj demonskega v sebi. — — Interesanten sujet! Pikanten! Samo kako ga obleči, kakšno obliko mu dati, da, obliko, obliko...»

Tako razmišljeva je ob povesti Oblakove soproge si je želel Petek čudnotemne, mogočne simbolike Maeterlincka, iskal je formo, ki bi spominjala na «zelenega volka ljubezni» in «bele jelene laži» velikega Belgijca. Napisati je hotel misteriozen roman, ki bi delal epoho v slovenskem slovstvu.

To bi bil njegov prvi roman, dozdej je delal samo pesmi. Dokler ni postal koncipijent dr. Oblaka, so bile te pesmice slovenske, potem ko je bil predstavljen njegovemu nemški soprogi, je postal Petek tudi nemški poet. In uprav njegove nemške pesmice so mu priborile prvi uspeh — zanimanje gospe doktorice, katera jih je brala s slastjo, bodisi po dnevu brezbrizno leže na otomani svojega budoarja, bodisi pozno v noč sklonjena v postelji, ko je pričakovala soproga od odborovih sej.

In reči se mora, da jej je zelo ugajala

njih zveneča oblika. Čitala jih je in čitala in zdelo se jej je, da čuje pred seboj ubrano, laskajoče govorjenje, da vidi poleg sebe elegantnega, uslužnega, prožnega moža . . .

Pozno v noč je bilo, ko je vabil dr. Oblak koncipijenta Petka v svojo sobo.

Petek je nemirno stopical pred ogledalom, popravlja je si obleko. Premišljeval je, čemu ga vabi doktor tako pozno k sebi. Nemiren je bil . . .

Nestalnim korakom je stopal po stopnicah, boječe je potrkal in polagoma odprl. Poteze na obrazu so se mu poostrile, ona nezaupnost in zavest nekake krivde sta se mu pojavili na obrazu. — Na mali mizici je gorela luč, poleg mize je sedel v naslonjaču dr. Oblak, njemu nasproti pa njegova gospa soproga, zavita v rjav, z dragocenim krznom obšit plašč.

«Na uslugo, gospod doktor! Klanjam se, milostljiva!»

«Prosim, gospod Petek, sedite . . . pri-sedite!»

In Petek se je spustil nezaupno na stol

in se oprezno ozrl na gospo doktorico. Čudno vznemirjena je bila. V očeh se jej je svetlikala ona bleščeča svetloba, katero podžiga naval burne, razdražene krvi, ki strastno polje v človeškem srcu in se sunkoma razliva po vseh žilicah. Ta razburkana kri jej je silila in pritiskala v stisnjene ustnice, v katerih je od časa do časa zatrepetal vznemirjen živec, provzročajoč, zlasti na spodnji, lahko izstopajoči ustni, fine, ozke gubice.

Doktor Oblak je bil nekoliko pomirjen. Na njegovem obrazu je ležal oni čudni mir, ki nosi na sebi v pojemajočih potezah še vse sledove prebitih dušnih procesov, oni mir, ki nastopi v človeku, kateri je pravkar zaupal svojo notranjo nevoljo in jezo ljubljeni duši.

«Zopet nova budalost, gospod Petek, zopet nova», je izpregovoril Oblak, se mogočno vzravnaval in se naslonil na naslonjač. Na obrazu ni mogel prikriti neke umirjene, notranje ogorčenosti. Gospa Matilda se je zganila, bolestenosilno stisnila ustnici in se nekako pozivljajoče obrnila na koncipijenta, kakor bi ga hotela opozoriti na važnost soprogovih besedij.

«Dà, dà, kaj takega se more zgoditi le med voditelji slovenskega naroda. Le naše ubogo ljudstvo trpi na tem podedovanem prokletstvu. Ali veste, gospod Petek, da so naši voditelji sami egoisti in sebični prepirljivci, ki vodijo naš dobri narod za nos?»

Petek je poslušal pazljivo, z nekoliko nagnjeno glavo in uprtimi očmi.

Oblak je nadaljeval z naraščajočim glasom :

«Kaj se je zgodilo? Kaj? — Kandidatom je izvoljen dr. Poljak. — Ali slišite, doktor Poljak?»

«Dr. Poljak!» je zategnil Petek, katerega je polagoma zapuščala neljuba zadrega.

«Dr. Poljak je postavljen kandidatom, to se pravi toliko, kakor izvoljen že državnim poslancem. Ali mislite, da ne? ... Seveda! Le pomislite našo gnilo in skrajno umazano agitacijo in pritrdite mi, da je njegova izvolitev zagotovljena. Narod ga bode volil, strahovan po druhali agitatorjev, kateri ne umejo upoštevati narodove proste volje in narodovih svobodnih pravic. Hvalisali mu ga bodo kot možaka, kateremu brez skrbi položijo narod svojo usodo v roke. Prevpijejo

vsakogar, ki bi se drznil povedati, da je dr. Poljak človek brez samostalne volje, ki izpolnuje le ukaze svojih pokroviteljev. O kleta nizkost! Oblaku sta se nervozno nakopičili ustnici in se skrčile pesti.

Petek je slutil, kaj se more goditi v Oblakovem srcu. Slutil je ono uničujočo moč, ki se kakor žareč plamen mogočno dvigne v človeški duši, ki izpremeni mirnega človeka v tresliko, ki mu tako prepoji slednjo žilico, vse koticke čuvstev in vse prepade fantazije, kakor bi bila samo ona na svetu in njej nasproti samo zaničevani, sovraženi objekt. Slutil je jezni, kipeči srd, a poznal ga ni. Sploh so mu bila vsa globočja čuvstva neznana.

Kolikokrat si je želel na tihem na primer onih mogočnih razpoloženj, onih somnambulnih ekstaz, ki storé, da se v hipu steče vse človeško življenje v jedno samo točko: človek ne vidi ničesar, ne sliši ničesar, vse, kar dela, dela nevedé, vse pride samo ob sebi . . . Toda taka stanja se ne dajo umetno priklicati. In Petku se je zdelo, da bi šele potem razumel skrivnostnotemno in nepre-

gledno obsežnost in prostranost največje globočine — človeške duše.

Zato je iz svojega navadnega, vsakdanjega, skoro brezbarvnega duševnega življenja hrepenel po močnih vtiskih in krepkejših čuvstvih.

Ozrl se je na gospo Matildo. Ta ga je gledala nepremično, skrivnostno. Petku se je zdelo, kakor da žari od nje neki nervozen, vznemirjen in vznemirjajoč žar, ki mu kliče na jezik ostre besede. Poskušal se je vznemiriti:

«Strašno! Grozno! — Tako! Torej tako delajo z najsvetejšimi narodnimi pravicami, z jedinimi njegovimi predpraviciami ljudje, ki hočejo biti njegovi prijatelji! Nezaslišno! Infamno! Izdajalsko! . . . One posvečene in krvavo prislužene pravice, za katere je naš narod stoletja in stoletja tlačanal oholemu grajščaku, one trohice svobode, po kateri so hrepeneli naši dedje, se sedaj tako zlorabljajo! Korupcija, korupcija!»

Z nekoliko prisiljeno gesto je odskočil od stola, hoteč dati svojim besedam kar največ efekta.

Gospo Matildo so izpreletavale barve. Čudno je valovilo po njej. Razločno so se jej pojavljale po obrazu rdeče, zaripljene proge. Okrog ust so jej švigale strele.

«Infamno... infamno!» je sikala med lepimi, belimi zobki. Druzega ni mogla izpregovoriti. Glava se jej je stresala in prsi so se jej močno dvigale.

«Dà, dà, gospod Petek», — je potrdil Oblak, skrivši svojo plavo brado v pesti, «to je oni kleti individualizem, ki nas tlači in davi hujše, nego grajski valpeti. Individualizem — to je ona civilizacija, ki ne služi potrebam ljudstva, ampak zahtevam, željam in pohlepom pojedincev. In tega treba pobijati z vsemi silami, pobijati povsod, kjer požene svoje zajedalne korenine. Zlasti pa ga ne smemo trpeti med voditelji tako malega narodiča, kakršen smo mi Slovenci. Pokazati moramo pojedincem, da niso sami sebi v jedini namen. — To bodi naša misija, naša deviza, naša velika domoljubno socijalna — morala. Ali ni to res nekaka družabna morala, — a?»

«Gotovo, gotovo: to mora čutiti vsakdo, ki je prijatelj človeške družbe, prijatelj ne

samo višjih, prenasičenih krogov, ampak tudi nepreglednih, izmučenih vrst nižjega ljudstva, na čegar ramenih sloni svet».

«In kje so sedaj taki prijatelji človeške družbe, kje so taki požrtovalni, misleči socialisti? Pri nas jih ni niti za zdravilo. Naši voditelji ne priznavajo dejanski narodu še teh pravic, nikar da bi jih vznemirjali novi projekti družabne preosnove.

Za Boga, sprašujejo nas, kaj hočemo! Pravico v vsej njeni popolnosti, v celem njenem obsegu, resnico v njeni kruti nagoti in globokosti. Pokazati hočemo tem hlapcem individualizma, kar brezdvomno celemu svetu razodene bodoči vek, namreč, da je človeška družba večja, boljša in plemenitejša, nego vse, kar je individualno».

«Dà, pokazati jim moramo, naj nas tudi stane življenje! — Človeška družba je tudi vredna našega življenja!»

«Ne, ne tako! Ne konca življenja, ampak začetek novega življenja, zarjo boljše bodočnosti nam mora prinesiti ta boj. Kakor se po gromu in blisku diha tako lahko in prosto, tako začne tudi utrujeno, izpehano človeštvo v novi dobi udihavati sveži, boljši zrak. Laž

in hlinba nimata obstanka, pravica in resnica morata prej ali slej zasijati človeški družbi. To je naravni red, neizpremenljivi, večni zakon narave: vse mora priti ob svojem času . . . Mi moremo ta naravni proces le pospešiti, pripravljati mu moramo pot . . . in zato smo na svetu . . .»

«Zato smo na svetu . . .» je ponovil Petek in se počasi dotaknil s prstom svojih posinjelih ustnic. Stavek se mu je zdel lep, poetičen . . .

«Na svetu smo, na svetu, in kot pripravljavci onih velikih dogodkov in pojavov se povsem razlikujemo od sodobnikov. Zato je naravno, da nas ti ne umejo».

«Tako je! Resnica! Ne umejo nas!»

«To nas sicer more razburiti, ovirati, toda odvrniti od naših potov nikoli».

«Res je. To nas more samo še potrditi, da vztrajamo nevstrašno pod razvitim praporom in nadaljujemo svoje samostojno delo».

«Samostojno delo! Proč z moledovanjem in prošnjami, proč z uklanjanjem! Sedaj je doba neodvisnosti. Med ljudstvo pojdemo in razkrijemo mu v neolepšani besedi vso resnico, in zmagati mora razum našega nadar-

jenega in razsodnega naroda. In potem naj ne govore več posamezniki samovoljno, ampak narod, ki je nepokvarjen, obdarovan z naravnim, zdravim razsodkom, trezno pametjo in globokimi čuvstvi».

In Oblak je govoril dalje navdušeno, silno in prepričevalno o narodovih nepriznanih in preziranih močeh. Petek ga je poslušal tiho, brez opomb, le zdaj pa zdaj je vzdignil oči proti gospej Matildi in nehoté pritrjevalno pokimal. Zdelo se mu je, da ga vedno gledajo nje ognjene, z žarečim sijem obrobljene oči . . . Potem pa je poslušal dalje mirno, posnemajoč na obrazu globoko zamišljenost in zanimanje, poslušal je udano dolgo, dolgo.

In prav tako zamišljen se je poslovil koncem živahnega razgovora od Oblaka in njegove soproge.

Prišedši v svojo sobo je nekaj časa nemirno korakal po sobi, potem se je vsedel na stol in se pogladil po čelu. Bilo je rosno . . .

Nekaj se je godilo nocoj ž njim. Mislil ni niti na zavratnico, katero si jutri priveže, niti na nocojšnjo večerjo in tudi ne na novi

cviček, o katerem mu je opoldne pravila natakarica pri «Grozdu». Vedno in vedno so mu zvenele po glavi besede Oblakove o velikanskem liku naroda, nepokvarjenega, dobrega, razumnega naroda. Neko tiho, prav tiho hrepenenje se mu je oglašalo v dnu duše . . . Spominjal se je, kako ga je nekoč vzela pokojna mati — uradnikova soproga — s seboj na kmete. Zdelo se mu je, da se nakrat domišlja dogodkov, na katere je bil že zdavnaj pozabil: resni obrazi starikavih možakov, sesušene fizijognomije brezzobih ženic, okrogla, rdeča lica deklet, zakrivljena peresa na klobukih mladeničev, bosonogi otroci v samih srajcah mu vstajajo v spominu. Toda čudno, kako izpremenjeni so! Poteze starih očancov se mu zdé duhovite, izrazi starih ženic mili, tako dobri, rdečica dekliških lic — samo cvetje nedolžnosti in sramežljivosti . . . vse lepše, vse lepše, in ogoreli, bosopeti, nagi otroci se mu zdé podobni polnoudim angeljčkom, katere je videl nekoč na nekem oltarju!

«Dà, med narod moram, med narod, sicer mi ostane življenje na veke neznano!» je mrmral Petek, od časa do časa vstajal

s stola in se naslanjal zdaj na pisalno mizo, zdaj na rob postelje, zdaj na polico ob oknu.

Na to se je spomnil, da bi bilo najbolje iti spat. Slekel se je in vlegel, toda zaspati ni mogel. Zdelo se mu je vedno, da je na kmetih, da leži v mehki, vonjivi travi . . . v bližini se oglašča prepelica, kosec brusi koso... jasno dekliško hehetanje . . . petje žanjic . . . iz dalje odmevi selskega zvona tako objemajoči, mehki, sladki . . .

Preobrnil se je na drugo stran. In ni se niti zavedel, kako je ustala pred njim podoba gospe doktorice. Rdečkasti žar njenih očij ga je zopet vznemirjal, premikal se je, a vedno je čutil oni skrivnostni sij, ki je žarel od njene osebe. Vročina mu je silila v glavo . . . Čudno! Kako ga je gledala, nepremično, nerazumljivo . . .

Tesno je stiskal obrvi nad srbečimi očmi in neljubo se je premetaval.

Pred njim se je pojavila visoka oseba dr. Oblaka. Silen človek! Samostojno delo hoče pričeti, med narod hoče iti. In on? . . . Mora ž njim. Mora ž njim že zaradi onih ognjenih očij, ki so ga gledale tako čudno,

mora ž njim, ker ga žene med narod neka mistiška moč, neodoljiva sila . . .

III.

«Torej denarja . . .!»

Matilda se je zravnila.

«Da», je pritrdi Oblak pritajeno, napol tiho z malone prosečim, mehkim glasom.

«In toliko denarja?»

Oblak se je ozrl vanjo. Nepremično ga je gledala. Iz njenih očij so se vili čudni pogledi, blede bliski, ki so pretresali na neznan način njegovo dušo. Okrog usten jej je igral oni značilni nasmeh, — ne, to ni bil nasmeh, to je bil odsev neukročenih, nebrzdanih, nenadzorovanih čuvstev, nehli-njeni izraz duše, kateri je vplival nanj vselej magično, nerazumljivo . . .

«Moram, ni drugače . . .» in ugriznil se je v ustnice, ker ni vedel, kako bi se potegnil sam zase. Lovil se je ob besedah. «Ne, ne, Matilda, nazaj ne smem, ne morem . . . saj veš! O moji aferi z odborniki narodne stranke se je že toliko pisalo in govorilo, da

se sedaj samo še pričakuje, kako stopim jaz v javnost. Sedaj je trenutek, sedaj je čas. Zastaviti moram krepko svoje moči in — naš denar».

«In kaj dobrega si še vžil od Slovencev — a?»

Oblak je osupnil.

«Hè, hè, hè...» se je smehljala prezirljivo gospa Matilda. «Ali so ti kdaj kaj pomogli, ali so te nasitili, ko si stradal kot dijak, ali so ti ponudili staro, oguljeno suk-njico, ko si letal v mrazu v šolo? Ha, ha, ha... kaj dobrega si še vžil od Slovencev?»

«Matilda!»

Zmočen je povetil Oblak oči in se zganil v vidni zadregi.

Sledilo je kratko molčanje. Oblak je gledal v tla in se nemirno premikal, a soproga se je smehljala poredkoma čudno, pomenljivo...

Za nekaj časa je pristavila:

«Torej bodi! Začni, kar nameravaš!»

Oblaku so se razširile prsi, začutil je par krepkih utripov. Vstal je s stola, presto-

pil dva koraka, pogledal v temno okno in se zravnal.

«Izpodleteti mi ne more, res ne. Hm, kako neki? Ali ne hrepeni ravno sedaj vse po nekem novem? Po kakšnem, nihče ne vé. Ali bi ne bilo mogoče, da jim jaz ustvarim nekaj novega, seveda velikega, trajnega, kar je že v naravi današnjega veka. Samo ob sebi bi prišlo, gotovo bi prišlo. Ali če se najdejo ljudje, ki niso kot drugi, ki umevajo za sto drugih, čutijo za sto drugih, delajo za sto drugih, pospeši se ta naravni proces za stoletje. Ali ne veruješ v to, Matilda?»

«Bomo videli».

S temi besedami je izginila v svojo sobo.

Umetno izrezljana ura na omari je bila osem. Oblak je skočil pokonci in se začel oblačiti.

«Čas je; hitro se moram odpraviti. Čakali me bodo. Kaj si bodo neki mislili? Zakaj jih vabim? In ravno nje? Oh, tega dobrodušnega starčka Remca, tega idealnega dobričino!... On mora vsekakor sprejeti uredništvo novega lista. Njegovo ime bo priporočalo... da, da. -- In uradnik Skalar?

On je pač uradnik, navdušen uradnik, dasi se odkrije včasih za hip tudi njegova neslužbenost, trezna sodba o vladni konstelaciji in naših uradnih razmerah. Prav, tudi takih nam je treba. Dà, treba nam je vseh, katere sem povabil na sestanek: tako Remca kot Okorna, Živelja, Prosenca, Bramorja, Ravnikarja . . . Skalarja in Zadnika, Kovača in Müllerja».

Oblak je hitel. Ko je snemal klobuk s klina, je zapazil, da se mu treseta roki. Tó ga je nehote osupnilo. Stopil je k vratom in nehote poslušnil, ali se ne premika nekdo v sosednji sobi.

Zamislil se je za hip, in nehote ga je obšlo neko čudno čuvstvo. Nevolja ga je spreletela, ko se je spomnil, kako neroden, kako nestalen in nemožat je bil prej pred svojo soprogo.

Stekel je po stopnicah.

Mrzli večerni zrak ga je oblil zunaj. Tako lahko je dvignil prsij, tako prosto je udihnil vase hladni zrak!

Moj Bog, čutil se je nekako lahkega, razvezanega. Zdelo se mu je, kakor da bi mu padali okovi z duše. Veselil se je, da se

je vsaj tako izteklo, da mu je soproga dovolila in dala na razpolago denarna sredstva. Radoval se je kakor mal otrok, ki je videl v izložbi lepo pisano igračo, o kateri je potem sanjal vse noči. Po dnevu pa je stopical za materjo z nemirno nestrpnostjo, z boječim pričakovanjem, ali dobi par krajcarjev, da si kupi igračo. In ko jih je dobil, je stekel ves vesel iz hiše, vsa bojazen, vsa klavernost, vsa teža se je zvalila z njegovega srca, in veselo skakljaje se je spustil proti prodajalni.

«Tak otrok sem jaz», si je mislil Oblak, ko je zavil navzdol po tratoarju. «Otrok sem, . . .» si je ponavljal mehaniški. Živo je čutil razkol v svoji notrajnosti. Čutil je, da je sedaj ves drug človek nego prej pred svojo ženo. Spoznal je v sebi dva človeka, jednega uslužnega, pokornega, ubogljivega soproga, ki se ob vsaki priliki podvrže čudni, skrivni mogočnosti, ki veje iz njegove žene, oni mogočnosti, katero občuduje sedaj prav tako kakor takrat, ko se je prvič zaljubil vanjo z vsem ognjem svoje mladeniške duše. Bila mu je takrat uganka in uganka mu je ostala do danes.

Drugo njegovo polovico je zavzemal resen možak, ki globokoumno premišljuje o svetovnih problemih, ki si dela o človeštvu visoke pojme, izvirajoče iz dna srca, noseče na sebi utripe njegove duše, njegova čuvstva, njegove strasti, njegove nagone, njegove motive, odvode in fenomene razvitka in razlikovanja njegovega duševnega življenja, njegovih želj in nadej.

Z nevoljo je zapazil Oblak to razdvojenost v sebi, čutil je, da oba človeka v njem nimata zveze, da hodita samostojna pota, da si nasprotujeta, ustvarjaje v njem neko nestalnost; omahljivost, raztresenost... čutil je in spreletavala ga je skrita bojazen.

Podvizal je korake, da bi se otresel neznanih slutenj. Bil je vznemirjen. Skušal je misliti o svojih namerah, a ni mogel. Nekaj neznanega in skritega ga je mučilo.

Zavil je h «Grozdu».

V prvi sobi je sedel mladenič kuštravih, nepočesanih las in upalega obličja. Strmel je topo pred-se. Na mizi je stala pred njim prazna čaša.

Oblak ga je pogledal mimogrede, brez-pomenljivo, potem pa je vstopil v drugo

sobo. Tu so že bili zbrani možje, ki so se bili odzvali njegovemu povabilu.

Oblak se jim je lahko poklonil. Nasmeh mu je igral na obrazu. Nenavaden, tako čuden nasmeh!

«Zahvalim vas gospodje, prav srčno vas zahvalim. Lepo je od vas, da ste prišli k resnemu pogovoru», in stiskal je vsakemu posebe roko.

«V sedanjem času je to nekaj nenavadnega. — Ali se vam ne zdi, gospodje, da se današnji rod boji čiščenja mislij in nazorov po medsebojnem razgovarjanju?» Hitel je odlagati klobuk, rokavice, suknjo. Potem se je vsedel in se ozrl v nasproti sedečega Remca, kakor bi hotel samo njega vprašati. Ta je pokimal in s trudnim nasmehom pristavil:

«Čudno, res čudno. Človeku bi se kmalu res zdelo, da se današnji svet boji misliti».

«Previhrav je», je pristavil hitro Okorn.

«In truden od uživanja».

«Preveč čita in to čtivo mu mori samostalno sodbo».

«Resnica! Živa resnica! Naši časopisi služijo v prvi vrsti v to, da se čestito občinstvo čim prej dušno oslepi. Že prej je potrebovalo stoletja, da je prebavilo mrvico mislij, sedaj naj se neha še to». Oblaka je spreletel mrtvičen mraz, zagomzelo mu je po udih, mišice so se mu skrčile, začutil je, kako se mu je zaželo srce, neka čudna moč se je vselila vanj. Čas je bil tu.

«Ali moremo pričakovati česa družega od takih ljudi? Ha, česa pričakujmo od politikov, ki so izkoreninili in s pridom odpravili resno mišljenje? Naše časopise poznate: samo pričkanje, pusto smešenje, govoričenje, opravljanje, obrekovanje, laž, zavijanje resnice in drzno sumničenje. Otresli so se reševanja skelečih vprašanj in obdržali malenkostni prepir, za kateri so si ustvarili nenaravne nasprotnike, nasprotnike po samih osebnih razmerah in patrijarhalnem podedovanju. S temi se prepirajo mirno, udobno, s potrpežljivimi besedami in črkami. In potem kličejo: načela, načela! Ha, kaj so neki njih načela? Slepilo, strup za umorjenje slabe vesti, ki jim očita, da grešé grozno, strašno, vnebopijoče nad svo-

jim narodom, nad svojimi lastnimi brati. Načela! Smešno! — Kakšna načela naj ima, za vruga, narodni voditelj, če ne načela narodnih koristij? In ta so jedna!»

«Žalostno je to za naš narod, žalostno. Naš prepir je naša nesreča, naše prokletstvo», je pritrдил Müller, se premaknil na stolu in se ozrl po tovariših. Vsi so gledali v tla in pritrjevali.

«Zato pa ne smemo dlje gledati tega herostratstva. Narod ni strankarski, narod ne pozna prepira, kolikor mu ni že umetno vcepljen. Narod je trezen in miren, on zahteva po vsej pravici svoje pravo, in to po najkrajši poti, ki je pot jednakopravnosti in suhe resnice. In prav tu ne smemo naroda pustiti na cedilu. V njegovo sredo pojdimo in poučujmo ga, na njegovo stran pristopimo in se učimo od njega vsega, ker narod je jedini merodajni sodnik in učitelj. Tako si narod sam vzgoji mislečih mož, treznih in navdušenih voditeljev».

Oblak se je razvnel. Govoril je vedno glasnejše, silnejše, neumornejše. Očesi sta se mu bliskali in v licih je čutil pekoč ogenj. Zdelo se mu je, da mora na dan iz njegovih

prsij vse, kar ga je navdajalo in vznemirjalo cele dolge noči, ko se je brez spanja valjal po postelji. Zdelo se mu je, da je trenutek tu, ko se začne odločevati njegova usoda. In govoril je vneto, vzneseno, z neko neznano močjo. —

Zbrani možje so poslušali pozorno, nihče se ni ganil z očmi od njegovega obraza, Le stari Remec je strmel v mizo.

«Novega vodstva potrebuje narod, globokomislečih voditeljev. In od teh zahteva krepkih, pričajočih besedij, pred vsem pa možatih dejanj, ki pripravijo nov zarod, nov svet, novo, čisto naziranje o narodu in njegaja potrebah. Dà, naša politika mora postati mogočna velikanka, ki bo dvigala cele trume iz mrtvila, ki bo iz nič ustvarjala nove ljudi».

In Oblak je govoril dalje in dalje. Povdarjal je iznova, da je jedino narod odločevalen v vseh narodno-politiških vprašanjih, da so časnikarji narodni le iz nekega abstraktnega domoljubja, ne pa iz zavesti in prepričanja, da je proučevanje naroda najpotrebnejši del izobrazbe narodnega politika. Časnikarji imajo več strankarskih tra-

dicij in diplomacije, nego znanja narodovega, njegovih potreb in njegove prave moči.

Stari Remec je poslušal in molčal. Moj ljubi Bog, spominjal se je svoje mladosti. Kako navdušen, kako idealen se je bil vrnil on v onih viharnih letih z Dunaja! Koliko je mislil, koliko govoril, koliko delal! In veselil se je narodnega vstajenja. Ali le malo časa je trajalo to veselje. Kajti začele so razsajati med buditelji samimi grozne, pogubne bolezni. Koliko nezdravega semena, koliko sebičnosti se je sejalo, koliko prevar se je želo, koliko nehvaležnosti! Dà, prišlo je tako daleč, da se je moral umakniti pijanim sozmagovavcem s poti. Odhajal je s krvavečim srcem z narodnega poprišča, umorjen in žalosten je živel do danes v pozabljenosti. Sedanji novi pojavi so ga poklicali iz samote, in prišel je, da se pomladi ob idejah mladih, navdušenih mož.

A čudno! Vsi ti vzneseni govori ga niso povsem uzadovoljili. Mislil je nazaj in se spominjal svojih mladostnih — napak. «Kako je mladina vedno enaka! — Toda vse te napake se izbrišejo, da se le dá mla-

dim ljudem prilika. — Dajmo jim priliko» — tako je mislil stari Remec.

Oblak pa je govoril dalje glasno in prepričevalno, kakor človek, ki veliko vé in veliko čuti. Razkladal je svoj novi načrt na dolgo in široko z vročekrvno silnostjo. Povdarjal je velikost, obsežnost in preišljenost svojih načrtov. Utemeljeval je potrebo novega slovenskega lista, ki bi obsegal vsa polja znanostij in umetnostij, pred vsem pa trezno, narodno politiko, ki bi se boril za veličastni ideal — za slogo in mir.

«Na trdno gmotno podlago postavim list sam», je zatrdil pomenljivo.

To je bil vrhunec požrtvovalnosti. Oglašali so se drug za drugim zbrani možje, naglašali potrebo jednakega lista, in nihče ni pozabil mimogrede omeniti požrtvovalnosti dr. Oblaka. Ta pa je malomarno odklanjal vsako pohvalo.

Bilo mu je tako čudno toplo. Navdajalo ga je neko nepoznano prijetno čuvstvo, mogočna zavest, da se ne trudi brez uspeha. Tam doli v srcu pa se mu je oglašala tiha struna tako zamamljivo in zapeljivo, tako podedljivo in silno, dasi je brnela lahno,

mirno, kakor bi ne bila odmev zapovedovalnega nagona.

Oblaku je bilo vroče. Nalil si je čašo in jo izpil v dušku. Potem je govoril dalje:

«Ali naše delo se ne sme omejiti samo na splošne narodove potrebe, ampak tudi v posameznih, konkretnih slučajih moramo narodu pomagati iz dušne in gmotne bede. Koliko polje se odpira tukaj domoljubu, ki nosi narod v svojem srcu, v slednjem utripu duše, v mogočnem čutu, ki pravi, da se narodu lahko pomore, tudi v najneznatnejšem njegovem členu! — Naša učeča se mladina, kako krvavo potrebuje ta voditeljev in pokroviteljev! Ali jih vidite te raztresene ovce, kako klavrne so, ker se napajajo brez reda in pravega dušnega vodstva pri viru znano-
stij in umetnostij? Ali vidite te suhe, upale, sestradane postave, boreče se že v mladosti za ljubi kruhek? Te podpirati s svetom in dejanjem, je naša dolžnost, ako nočemo, da našemu mlademu naraščaju beda ne razjé in ne razdere vseh dušnih in telesnih močij. — Iščimo in rešujmo zlasti mlade talente, ki bi se sicer izgubili. Vedimo, da si na ta način vzgojimo nov zarod,

ki bo zdravo mislil in čvrsto delal, delal z vero v samega sebe in v človeško družbo. In ta vera mu bo potem mogočen motiv za človekoljubno delo, katero mu bo vedno sladilo življenje. — Naši mladini ne bo več življenje pusto in prazno liki preživelim, varanim starcem, ampak vesel delaven dan. Vedela ne bo za dolg čas, obup in življenje brez ciljev in idealov».

Oblak je govoril glasno, tako glasno, da se je slišalo v sprednjo sobo, v kateri je sedel Pavel Kos pri prazni čaši piva.

Pavel Kos se ni brigal za nikogar. Sedel je že od 4. ure tu, pa ni menda nikogar pogledal. Težko da bi bil sploh kaj mislil. V zadnjem času je premišljal toliko, da se mu je zdelo, da nima moči niti za najprostejšo misel. Res: nalašč ni hotel več misliti. Čemu? Misliti je vendar tako težko ob praznem želodcu. In te misli! Ko bi že bilo kaj veselega, zabavnega, a njegovi neumni možgani so menda ustvarjeni, da mislijo samo na bedo in revščino, na tisto zastarano stanarino, na krojačev dolg, na raztrgane črevlje . . . Ah, bežite, ljudje božji,

kam bi pa prišel človek, če bi vedno na to mislil!

Ali ni prijetnejše misliti na Božič? Seveda, na sveti večer pred desetimi leti! Ej, lepo je bilo takrat! Malce visoko pod streho so stanovali, to je že res. Ali to ni bilo nič hudega. Saj je mati zatrjevala, da so tako bliže svetih nebes. He, he...! I, kaj bi rekel! V nebesih so bili... Res? V nebesih? Ne, ne. Mati sama je šla v nebesa s svojo hčerko. On je ostal na borni zemlji, tujec med tuji... Toda bežite misli! Tudi o Božiču pred desetimi leti se ne da misliti brez tiste neumne žalosti, s katero se že tri dni hrani.

Najboljše je brez mislij sedeti tu pri gorki peči.

In Pavel Kos res ni več mislil. Le zdaj pa zdaj so mu zarojili po glavi raztrgani kosi mislij brez zveze in brez pomena: smešni obraz umazanega juda, kateremu je veter odnesel cilinder, lokomotiva s povešenim dimnikom, pivnica s pijanimi plesavci in kričičimi, nesramežljivimi ženskami — podobe so se mu mešale po svoji volji, on se ni zmenil za-nje.

V tistem trenutku ga je nekaj zbadlo. Slišal je nekaj nenavadnega. Nehoté je poslušnil. Za Boga, kaj se je govorilo? Ali je bilo resnica? Ali ga niso zmotili njegovi razdraženi živci?

«Čuj, iz zadnje sobe prihajajo ti glasovi. Čegav je bil ta glas?» — In trudil se je, ubijal si glavo, da bi se spomnil, kdo je šel prej v zadnjo sobo. In po neki mehansko-anamnestični poti se je spomnil obraza dr. Oblaka.

«Vedeli ne bodo za dolg čas, obup in življenje brez ciljev in idealov... Hm, hm...» Pavel Kos je začel misliti. A kakšno je bilo njegovo predočevanje! Jud z blatnim cilindrom in jokavim obrazom, poleg njega pa dr. Oblak z blagovoljnim, naklonjenim smehljajem! Smešno, kaj? Ha, ha...!

Večerni gostje so prihajali v sobo. Kmalu so posedli stole in naročili pijače. Kādili so in razgovarjali se veselo.

Začela sta ga zanimati dva človeka. Prvi je bil mlad, brez brk, z malo brazgotino na obrazu. Drugi je bil malce starejši, rjave brade in visokega čela. Prvi je bil zelo

silen, vjednomer je govoril, drugi ga je pazno poslušal in mu sem ter tja tudi odgovarjal.

«Ne, ne, socijalne demokracije ne smete in ne morete grajati», se je razvnel prvi, živahno mahaje z rokama. «Pravite, da nismo narodni, da se ne navdušujemo za materini jezik in njega pravice. Ha, kdo se bo ogreval za prazne fantome! Kričite vjednomer: med Slovenci socijalna demokracija nima obstanka, kajti naš narod kaže povsod, da je kri gostejša od vode. Ha, kri gostejša od vode! Smešno! Ali ni kruh gostejši tudi od krvi? Kruh, kruh, to je glavna reč. Kruha nam dajte in kričali bomo z vami: Živela domovina!»

Njegov starejši tovariš se je lahkotno smehljajal:

«Torej sami spoznavate, kaj vas loči od Slovencev, sami spoznavate naše ozkosrčne predsodke in se jih trudite pobiti. Vse prav, vse prav, samo premalo».

«Zakaj premalo, zakaj?»

«Zato, ker se ne ozirate nič na to, kar vas loči od človeka, od preprostega, naravnega človeka».

«Na kaj se ne oziramo?»

«Vi se trudite nasititi samo telo, a pri tem nalašč pozabljate, da ima človek tudi dušo. Pod vašo zastavo mora človek otopeti, se mora izpremeniti v mehanski avtomat. Seveda, vi priznavate ude in razum, a duše ne, ker je ne morete ali nečete umeti. Ne umete onih čudnih pojavov v človeku, pri katerih nima razum prav nič opraviti, onih dušnih razodetij, katera sicer opazate, pa jih proglašate nenormalnim. Za Boga, te dušne ekstaze so vam nenormalne zato, ker je vaš bog — razum inpotenten nasproti njim. Seveda, vi ne morete pojmiti, da je v človeku neki neznan, globok in skriven misterij, ki pa se ne dá porabljati za vsakdanje potrebe, ampak si je za to izvolil namestnika — razum . . . Človeško telo res potrebuje kruha, a potrebuje tudi duša nekaj . . . kaj? Nekaj, kar jej je že tako rekoč prirojeno, kar jo podžiga in povzdiguje, kar jej daje živež, potrebuje — vere . . . Vi v jedni sapi zahtevate za telo kruha in odrekate duši njeno hrano».

«Mi ne priznavamo vere! No, pa imamo to, kar tvori moč vere . . . to je trdna vera v zmago resnice in ideje, trdno uverjenje,

da mora zmagati pravica in nehati krivica. Ta vera nam ne bo nikoli nedostajala, ker je s socializmom jédno in isto... Dà, mi verujemo še, vemo, da napredujemo in da osvobodimo svet...»

«To so lepe besede; posebno lepo se glase iz ust vašega velikega nemškega socialca, ki jih je prvi izrekel. Res, priznati se mora na čast človeštvu, da ne vzbujate mase s pohlepnim draženjem, ampak vedno z idejami, bodisi že resničnimi ali krivimi, koristnimi ali pogubljenimi. A ta vaša vera je preslaba hrana, mora enkrat nehati, ako se vam izpolnijo na zemlji vaše zahteve. Človeška duša pa potrebuje nekaj višjega, nadnaravnega, nadčloveškega...»

Dalje Pavel Kos ni slišal.

Kajti odprla so se vrata zadnje sobe in zbrani možje so se začeli razhajati.

Pavel Kos se je nàslonil na stol in jih nevedé motril, drugega za drugim. Njegovo pozornost je vzbudil dr. Oblak, kateri se je ozrl vanj in pustil nekoliko časa počivati svoj pogled na njem. Pavel Kos ni umaknil svojih očij, ampak mirno, rekel bi trudno je zrl v Oblakov blede, pravilni obraz. Neko

čuvstvo je ostalo Kosu v duši, ko je izginil doktor iz sobe. Začel se je domišljati njegovih prejšnjih besedij, katere je bil nehoté vjel.

«Iščimo in rešujmo zlasti mlade talente... Vedeli ne bodo za dolg čas, obup in življenje brez ciljev in idealov...»

V svojih razdvojenih, utrujenih prsih je začutil lahkoten gibljeje.

«Kaj je bilo?»

V očeh se mu je zalesketal medel žarek.

«Že zopet...»

Življenje se je oglašalo v njem.

Neko mehko, neznano hrepenenje mu je objelo dušo. Čudna moč je rasla v njem in ga gnala ven, za dr. Oblakom.

Vstal je in brzih korakov zapustil gostilno.

IV.

Gosta megla je ležala po ulicah.

Po kamenitem tlaku so odmevali koraki pasantov.

Pavel Kos je hitel za dr. Oblakom. Videl ga je pred seboj v nedoločnih, meglenih

potezah, kako se je nagibal zdaj sem, zdaj tja. Brez pomisleka je drvil za njim; že ga je dohajal, hotel je že stopiti predenj, ko se je spomnil, da niti ne vé, česa bi rad od njega. Postal je malo in se začudeno povprašal, čemu sploh sili za dr. Oblakom.

«Neumnost so ta moja nagnenja, nezmisel so moja čuvstva, ali ne? — Prepojé me z neko bedasto nameró, in hajdi letim za njihovim prstom. Hm, da je moj razum tako slab! Niti povedati mi ne more, kdaj me moja čuvstva vodijo za nos...»

In jezen je bil sam nase.

Strmel je v meglo in poslušal vedno bolj se oddaljujoče korake Oblakove. Postajali so tišji in tišji... In kolikor bolj so se izgubljevali v daljavi, toliko bolj je čutil Pavel v sebi ono neznano nagnenje, skrito hrepenenje po nečem, kar mu je bilo do cela neznano. Ugibal je in ugibal ter skušal in skušal razrešiti to zamotano zastavico. In po dolgem trudu se mu je zazdelo, da čuti v tem skritem hrepenenju nekaj takega kot mir, zadovoljnost, srečno življenje brez glada in hlada, da sluti neki nov svet v znanosti ali v čem že, da domneva nekaj neizrečeno

sladkega, nekaj neizmerno vzvišenega, morebiti ljubezen do bližnjika in do — nekega višjega bitja . . .

In med te meglene slike se mu je kakor sama od sebe vrivala nejasna, a simpatična fizijognomija dr. Oblaka. Zdelo se mu je, kakor da bi zopet in zopet slišal one besede, ki so ga v gostilni tako vznemirjale:

«Vedeli ne bodo za dolg čas, obup in življenje brez ciljev in idealov».

«Dolg čas, obup, življenje brez ciljev in idealov . . .» je ponavljal mehanski sam pri sebi. «Ah, pojdite, pojdite . . . prazne besede . . . utopija!» Bil je zopet stari dvomljivec. Ali reči se mora, da na tem dvomu ni našel več onega veselja, več mu ni bil zanimiv ta dvom, kateri je bil razdril v njem vse, razun potrebe čuvstev in hrepenenja po nečem novem, kar je pa slutil samo iz dalje.

Na ulici je bilo mraz. Zeblo ga je. Zato je pospešil korake, da bi prišel prej pod streho.

Prekorakal je par prečnih ulic, pustil za seboj najst plinovitih svetilk, — štel jih je natančno, vrh tega se je pod vsako

ustavil in si ogledoval plapolajoči plamen — ne da bi vedel, kdaj in kako je bil pred šolo.

Spomnil se je, da že ves teden ni bil v šoli, in neljubo se je zdrznil. Mislil je na profesorja, na suhega, dobrega gospoda, kateri ga je nekoč obiskal, ko je ležal bolan na mrzlici v bolnici. «Škoda bi vas bilo, ko bi umrli», mu je rekel takrat. Dobri človek! Mislil je tudi na svoje sošolce, ki redno hodijo v šolo, in sram ga je bilo, da je skoro čutil, kako mu je stopala rdečica v lice. Po glavi mu je čudno šumelo. Ko se mu je začelo delati temno pred očmi, se je naslonil na steno bližnje barake, kar mu je zelo dobro delo.

«Vidim, da sem še bolan. Zato bi bilo najboljšo, da bi šel v posteljo. Seveda, postelja bi morala biti gorka in ne tako mrzla kakor pri nas . . . Oh ta zima, ta zima! Ko bi bilo vsaj že poletje!»

In šel je dalje.

Nakrat se je spomnil, ne da bi vedel, po kaki zvezi, onih dveh pivcev pri «Grozdu», ki sta govorila o socijalni demokraciji. «Mlajši človek s tisto brazgotino je bil brezdvomno socijalni demokrat. Kako je bil smešen s svo-

jim tujim blagom! Ha, čisto navadno se je bil naučil iz kakega časopisa, kar je govoril. Čudno, da tako mnogoštevilna in razširjena stranka ne razpolaga z inteligentnejšimi možmi!»

Tudi starejši ga je zanimal.

«Govoril je o duši . . . kako zvonko in gladko je govoril! Popolnoma miren je bil, nič se ni vznemirjal, dasi je govoril tako navdušeno. — Hm, nekaj je pa le moral priznati svojemu tovarišu. Videlo se je sicer, da nasprotuje brutalnemu pojmu o življenju, ki tvori ideal socijalne demokracije, a priznati je moral, da tiči v tej zmešnjavi nasprotij in nejasnostij nekaj, kar se socijalnim demokratom ne sme odrekati, namreč — ideja. «Ideja, ideja . . .» in z nekako smešno všečnostjo je izgovarjal zaporedoma to besedo.

V tem je došel do svojega stanovanja.

Pred vrati je postal.

Kaj poreče gospodinja? Cel dan ga ni bilo domov!

Vrata so bile odprta, ker je bila v priličju gostilna. Tiho je stopal po veži, pri-

huljeno se plazil po stopnicah in mimo sobe svoje gospodinje je smuknil v dijaško sobo. Tovariši so spali.

Poslušal je, če se kaj zgane za njim. Vse je bilo tiho. Čutil je razločno udarce svojega srca. Nekako nemirno veselje ga je navdajalo, da se je tako srečno vtihotapil.

Ne da bi prižgal luč, se je vsedel na stol in se zamislil. Oh, to njegovo veselje, kako malenkostno je bilo! Veseliti se nad tem, da je premotil gospodinjo! Brr! Kako površen človek je vendar on, kako nizek, bedast...! Cel dan je z doma; potika se okrog in premišljuje, če se sploh splača še živeti, ko je vendar vse na svetu le slepilo, varka, hlimba. Cel dan molči in dvomi o vsem na svetu: dvomi o deklici, o kateri je nekoč sanjal, dvomi o ljubezni, o kateri mu govore čuvstva, dvomi o znanosti, dvomi celo o sebi in o vrednosti svojih razmišljanj in sklepov. Zato se vedno iz nova pogreza v neko apatijo, v kateri načelno ne mara več misliti. — In tak človek se more veseliti, da je prevaril gospodinjo, staro, na pol gluho žensko!

Občutil je v sebi grozno nevoljo. Pretresljiv mraz mu je zagomzel po plečih in mu zdrknil po bokih navzdol. V glavi se mu je zvrtilo, začel se je tresti. Vlegel bi se bil, a čutil ni zaspanca, ni veselja do postelje. Stisnil se je v gručo in poslušal glasno dihanje svojih spečih tovarišev.

Kako mirno je počival njegov sošolec Janko! Naučil se je za šolo, odmolil običajno večerno molitev — par očenašev — ter se vlegel k počitku . . . Tako sladko je zadremal. Nič ga ni vznemirjalo in mu krátilo ljubega spanja. Zavest, da je storil svojo dolžnost in veliki tolažnik — moralni mir — sta ga uspavala.

Ha, moralni mir! Po njem Kos ni nikoli preveč hrepenel. Želel si je drugega miru, ki bi odgovarjal njegovemu značaju, njegovemu duhu. Želel si je miru, zadovoljnosti, kateró bi črpal iz znanosti. S šolskimi predmeti se ni zadovoljeval. Njegov prožni, agilni duh si je iskal boljše hrane. Z največjo poželjivostjo je prebiral brez izbire vse filozofe, ki so mo mu prišli pod roke, od Platona do Nietzscheja, vse moderne moraliste od Björnsona do apostolskega Tolstega.

— Toda čim bolj je begal za pokojem, tem bolj se mu je umikal. Iskal ga je skrbno, strastno. Zastavil je zanj vse svoje dušne in telesne moči, slabel je, umiral je, poginjal je zanj, a najti ga ni mogel. — In sedaj se potika tod, priznavaje jedno samo resnico: nič ne vemo, nič ne znamo — ignoramus et ignorabimus!

Kos je strmel v temo.

V očeh se mu je iskril ugašajoč ogenj. In v tem ognju so se mu kazali znani in pozabljeni obrazi brez reda in zveze: pokojna mala sestra z zlatimi kodri, sključena branjevka stanujoča pod streho njim nasproti — zdelo se mu je celo, da sliši rožljanje njenega velikega, črnega molka — in med te obraze je vzplavala, Bog vé kako, vedno iznova oseba dr. Oblaka, nejasna, megljena, temna, a simpatična.

In zopet so mu šumele v ušesih njegove pomenljive besede. Občutil je zopet ono čudno hrepenenje, ki ga je tako izpreminjalo. Skušal je zopet dvomiti, a vsa notranjost se mu je uprla. Grozni navali so se vzdigovali v njem, vse se je zajezilo v njegovi razboljeni duši. Trepetal je in se boječe privijal

k podobi, katero je videl vedno pred seboj — k dr. Oblaku. Naslonil se je nanj, postajalo mu je gorko, prijetno sladko. Slišal je bučanje viharjev in bojev vedno dalje in dalje, vedno tišje in tišje . . .

Pozabil je na vse in zaspal kar na stolu.

Vzbudilo ga je vpitje.

Jutro je bilo. Tovariši so se umivali in snažili. Pred njim je stala gospodinja in ga gledala strupeno.

«Tako, tako, gospod grof! Se jim ni ljubilo iti v posteljo? Seveda preslaba, kaj ne?»

Kos se je prijel za glavo. Vse ga je bolelo.

«Ti potepenec, ti! Ti mrcina grda! Po dnevu se klati po gostilnah, po noči se pa priplazi domov kot maček. Okoli zapravlja, a da bi meni plačal, to ne. Uh, ti grdavž!»

Kos je molčal.

«Kolikokrat sem ti že rekla, da te vržem na cesto, da se spravi, da se poberi! Naznanih sem v šolo, da mi ne maraš plačati, ti pa se ne zmeniš niti za šolo, niti za mene.

Zakaj nočeš v šolo? Zakaj ne maraš več podučevati. Misliš, da sem jaz ukradla hrano, — a? A—a?»

Kos je vstal in stopil k oknu. Pred očmi mu je postajalo temno.

«Veš, sedaj me pa ne boš več dražil. Po policaja grem in on naj te vrže na cesto, ali pa naj te vzame na rotovž. Tam te vsaj ozdravijo od tvojih boleznij, katerih imaš toliko, da jim niti imen ne veš».

Kos ni zinil besedice, ampak vzel je klobuk in odšel.

«Le pojdi, le pojdi, tvojo šaro pomečem v peč!» je vpila za njim gospodinja.

V.

Dr. Oblak je skočil od svoje pisalne mize.

Premeril je jedenkrat, dvakrat sobo in obstal sredi nje.

«List se bo sodil sam po svojih uspehih, sedaj je vsaka sodba prezgodaj... hm, hm... tako je vzprejelo naše časopisje novi list. To je vse!»

In stopil je k mizici in vnovič vzel v roke slovenski dnevnik. Strmel je srepo vanj in se pomenljivo nasmihal.

«In o mojem programu ne zinejo niti besedice? ... Res je, naši časnikarji so čudni ljudjé. Ali pa smo jim zaprli sapo nenadno, nepričakovano ... He, he ...»

Stopil je k oknu in odgrnil težke zavese. Zunaj so se vlačile megle. Droben dežek je pršil kakor iz sita, puščaje po šipah okrogle kapljice, ki so leno drsale navzdol. Po cestah se je mešal mokri sneg z blatom v tisto nadležno brozgo, ki podaja ulicam oni zapuščeni, umazani pogled. Po žlebovih je šumela voda.

V Oblakovi sobi je vladala prijetna toplota. V kaminu je prasketal ogenj, objemajoč črni premog, ki se je polagoma razsipal v obilno žrjavico, na kateri se je pojavljal fin, sivkastobel pepel.

Oblak je stopil od okna.

Na mizi je ležalo nekaj spisov in dopisov, nemških in hrvaških časopisov. Pori nil je vse v stran in vzel v roke pero.

Ha, kako ga je veselilo, da bi se znesel nad svojimi nasprotniki, nad temi duš-

nimi ubožčki! . . . Toda ne! Začel je s slogo propovedujočim glasom in nadaljevati mora z njim. Le tó je ona velika beseda, ki more pomiriti razdražene mase, ki more zbrati vsa ljudstva pod jednim praporom.

Ne dražiti, ne rezati, ampak spravljati, celiti in zdraviti mora, kdor hoče uspeti pri današnji nemirni, izmučeni, nestrpni in nekih višjih idealnih zadovoljenj željni generaciji.

In začel je pisati uvodni članek za drugo številko «Neodvisnih glasov» — svojega glasila.

«Velikanska povodenj se razliva v zadnjem času čez ves svet. Knjiga za knjigo, časopis za časopisom prihaja na dan. — Same besede, same publice, same pleve! A vse to požira današnji svet s posebnim pohlepom, z nekako nerazumljivo manijo. To čtivo ga je tako osvojilo in prepojilo, da je zavrgel vsako samostojno mišljenje in vso globokost. Izginilo je resno učenje, izgubila je celo misel svoj prejšnji pomen. Bolestna vihravost in površnost je nastopila povsod in rodila najslabše sadove. Dejstvo je postalo gospodar misli. Ono jo je zadušilo in si ustvarilo celo frakcijo ljudi, katere pokori po svoji

volji. Ti degenerirani ljudje oznanjajo svojo nemoč pred dejstvom, odlagajo orožje uma in hlastno in slastno čitajo, da zvedó, kaj se je zopet zgodilo po naravni poti razvoja.

Na tej «naravni poti» delujejo naši časniki, ustvarjaje dejstva, katera morajo priti sama ob sebi. Oni strahujejo občinstvo, porabljaajo v svoje slabe, sebične namene njega blodnjo in mu pišejo o potrebi najbolj nenaravnih rečij. Oni so ustvarili samovoljno najbolj nenaravno dejstvo — prepir in razpor med strankama, kateri bi sam ne bil nikoli prišel po naravni poti. Da je temu tako, nam je priča preprosti narod, kateri ne pozna splošnega prepira, čeprav je podvržen prav tistim «naravnim zakonom razvoja».

Dragi Slovenci, naše čitajoče občinstvo je zato zelo brezglavo občinstvo!

Mi smo ustanovili nov list, ker smo mislili, da ga je treba. Ustanovili ga nismo zato, da bi priobčevali svojim čitateljem dogodke, ki se morajo dogajati in vrstiti po naravni poti razvoja, ampak ustanovili smo list, da bi navadili naše občinstvo zopet misliti.

Povrnimo se nazaj k misli!

Pomnimo, da misel, ideja ustvarja dejanja in ne dejanja idej. Ne pustimo si natvezovati, da je narodna sloga nemogoča, ali celo, da je prepir potreben, naraven, nezogiben, ampak pred očmi naj nam bo vedno veliko dejstvo, da potrebujejo ideje in od idej odvisna dejanja za uresničenje vedno združenih, složnih sil.

«V slogi je moč!»

In pisal je dalje in dalje.

V sebi je čutil neznansko moč. Neko skrito čuvstvo ga je obvladalo z elementarno silo, lastilo se njegovih čutnic in mu vodilo pero.

Škrtaje mu je teklo pero po papirju.

Nekdo je potrkal.

Oblak se je neljubo zganil.

«Noter!»

In vstopil je v sobo Pavel Kos . . . Zmeden se je ozrl okrog in uprl svoje oči poželjivo v razigrani obraz doktorjev. Vso dušo mu je prevzela neka boleсна, skrbna zvedavost. Videti je bilo, kakor da bi se mu vsesavale oči v Oblakov obraz, na katerem je mislil zaslediti izražene predznake — dobre ali slabe.

Oblak je namršil obrvi.

«Kaj bi radi?»

«Hm . . . dijak sem . . .»

«Tako. Iz gimnazije?»

«Da, sedmošolec. Pišem se Pavel Kos...»

Oblak je odložil pero, ko je zagledal ta izmučeni, nenavadni obraz in medle, begajoče oči. Prekrižal je noge na kolenih in napravil prikupen obraz. Poskusil se je celo nasmehljati.

«No, in prosite najbrž podpore, — a?»

Kos se je za hip stresel. Tisti umetni nasmeh Oblakov ga je neljubo vznemiril. Prišel je v zadrego.

«To se pravi . . . seveda v potrebi sem . . . Dolgo sem bil bolan, — imel sem mrzlico . . . ležal sem v bolnici . . .»

Tu je prenehal.

Začutil je v sebi neko ogromno nasprotujoče čuvstvo. Njegove lastne besede so legale tako suho in prisiljeno na njegovo razboljeno dušo, da se jih je sam ustrašil. Cela notranjost se mu je uprla. Vse one ganljive, pretresljive besede, katere je že cel teden ponavljal, pripravljaje se za ta korak, vse one tožbe, katere so se mu v prečutih nočeh

iztrgale iz bolnih možganov . . . vse, vse so se mu zdele v tem trenutku tako navadne, tako vsakdanje! V glavo mu je šinila ponižujoča misel, da prav na tak način prosijo obcestni berači . . . Sramoval se je samega sebe. V glavi je začutil naval krvi, slabostna vročina ga je spreletala, pogledal je v tla in obmolknil.

Moj Bog, in stal je pred Oblakom!

Kako dolgo je hrepenel stopiti predenj! Že cel teden je nosil Oblakovo ime na jeziku. In ko je pohajal včasih zvečer po mračnih ulicah, zatopljen v misli, se je često zalotil, da je izgovarjal njegovo ime. Njegova oseba mu je vstala vsak trenutek v duši, od dne do dne prikupljivejša, svetlejša, vabljujejša . . . In ob tej podobi mu je zažarel pogosto nov svet, svet tako neizrečeno fin in lep, da so se obrisi izbrisovali in izginjali v nedogledni daljavi. Oh, ta svet, ta nebeški svet, kako zamamljivo in opojno je vplival vselej na njegovo od vednih dvomov razdejano dušo! Tako zaupljivo se je dvigala proti milobni sliki, tako poželjivo je iztezala po njej roke, noč in dan je sledila s hrepenečimi očmi za onim, ki se je po čud-

nem naključju sam postavil za varuha tega raja!

In sedaj pride jedna sama misel in vse se zgrudi v ničeven prah, v snetljiv oblak.

«Mar sem si tega sam kriv? Ne, ne... Jaz nisem prišel prosit miloščine, kakor navadni berač, iskat sem prišel dušne in telesne pomoči...» Take in jednake misli so spreletavale Kosu možgane, ko je stal pred Oblakom, a zdele so se mu koj v prvem naslednjem trenutku nezmisel.

Vzdramile so ga Oblakove besede, ki je pristopil k njemu, potolkel ga po rami in izpregovoril:

«Da, da, mladi človek, slovenski dijak ima težko stališče. Beda mu je najjudanejša tovarišica in glad najzvestejši spremljevalec. Ne preostaja mu navadno nič drugega, nego trudapolno poučevanje, pri čemer porabi in ubije še zadnje moči svojega duha! Res je, res, da potrebuje naše dijaštvo kar najtoplejšega zanimanja od strani premožnega občinstva».

Kos je strmel v tla in nekako instinktivno pritrjeval.

Dr. Oblak pa je odprl vrata in z lahnim nasmehom pokazal na nasprotno stran:

«Prosim, stopite semkaj k moji soprogi in povejte jej svoje želje, jaz sem slučajno sedaj preobložen z delom».

Kosu je zašumelo v glavi. Slišal je tisti umetni nasmeh Oblakov, tako vroče mu je bilo, kakor v omotici je stopal naprej. Za seboj je čul oni čudni, rekel bi posiljeno uljudni ton doktorjev:

«Kar naravnost, dà . . . prva vrata na levo . . .»

Kakor bi ga s silo gonil ta glas, je nevede taval dalje, potrkal na vrata in brez obotavljanja vstopil.

Oblak se je vrnil v svojo sobo. Kmalu se je iznova zatopil v delo.

Za nekaj časa so ga zmotili hitri koraki zunaj pred sobo.

Dvignil je glavo.

Hkrati so se odprla vrata na stežaj. V sobo je planila njegova soproga. Njen pogled ga je presenetil.

«Ako še kedaj pošlješ . . . kekega takega capina k meni, . . . vržem tebe in njega na cesto. Impertinenca! Skrajna impertinenca!»

in udarila je z nogo energično ob tla ter stisnjenimi pestmi in sklonjenim telesom stopila pred osuplega soproga.

«Prikobaca se mi v sobo, zija nekaj časa izbuljeno vame in čaka, da jaz izvlečem iz njega besede: ‚Vaš soprog je rekel, da naj pri vas prosim podpore!‘ In na to se začne meni nič tebi nič z menoj prepirati: ‚Meni je sicer vse jedno, ali mi kaj daste ali ne‘, in gospa Matilda je napravila malomarno postavo, nahmurila ustnice in poskušala oponašati čudnega prosivca.

Okoli ust ji je zadrževala ona značilna, njej lastna poteza, v kateri je dobivala izraz njena konvulzivna, nervozna jeza.

«Sto sreč, sto sreč, da je hitro odnesel pete tvoj ljubeznivi slovenski dijak, sicer —» gospej so se zalesketale oči v žarečem svitu — «sicer bi se ne bilo prav sešlo».

«Matilda! — Kaj takega? — Kako se je moglo —! — Za Boga!» Oblak se ni mogel zavesti od iznenadenja.

«Dà, dà, le glej me, toda jaz ti povem, da si odločno zabranim take nesramne, skrajno neolikane in surove osebe pošiljati pred-me! Ho, ho, bomo videli . . . !»

Glasno je zaloputnila in zapustila sobo.

«Da, obraz imares čuden, robot . . . naravnost grd! Hm, hm, kaj dobrega se ne more skrivati pod tako zunajnostjo. Matilda ima najbrž prav . . . Treba se bo zavarovati pred nadležneži . . .» je mrmral Oblak sam pri sebi. --

Pavel Kos je odhajal po stopnicah navzdol.

V mislih se je pečal z malenkostmi.

Hm, pred očmi mu je plavala še vedno podoba gospe doktorice: tisti nemirni obraz s švigajočimi očmi, zaripjenimi lici, drhtečimi ustnicami in poostrenim nosom! Kako jo je napadala nervozna jeza, kako smešno se je tresla, ha! Potem kako pikro je govorila! Ha!

V resnici: Kos se je smejal.

Po stopnicah in po veži so bile pogrnjene pisane preproge, ob straneh so stale bronaste posode za cvetlice, za tiste debelistne agse, pritlikave citrone in oranžice, ozkolistne oleandre in širokovrhe palme. Med njimi so bili razvrščeni na obeliskastih podstavah smejoči dečki in deklice v rokokoobleki, zraven pa še junaki krepkih, ne-

navadno mišičnih udov, vrh stopnic pa še celo grški in rimski bogovi in boginje. Vse je bilo lepo iz bronu vlito in zlato pobarvano.

Kosa so zanimale te podobe. Mimogredé si jih je ogledal od prve do zadnje. Čudil se je samo, da jih prej ni zapazil, ko je prihajal po stopnicah navzgor.

Prišel je do vežnih vrat.

Zunaj je še vedno pršil tisti drobni dežek, pomešan z vodenimi snežnikami.

S poltemnega hodnika je stopil na prosto. Svetloba ga je čudno iznenadila. Nekaj deževnih kapelj mu je porosilo obraz in obviselo na čelu in licih. Pretresla ga je nerazumljiva zona.

Videl se je hipoma v drugem svetu.

Moj Bog! Zapuščal je hišo dr. Oblaka, okoli katere je že cel teden pohajal, ne da bi si upal prestopiti prag, zapuščal jo je, ne da bi bil dosegel, kar je želel. — — —

Kos je trepetal, v dnu mozga ga je stresal mraz. Čutil je, kako se mu je iztrgala iz srca kapljica krvi in se mu zarila globoko v razboljena prsa. Neizmerna teža mu je stisnila prsa, v glavi je čutil razjedajočo boleost.

Nemilo so ga odpravili!

In zopet se mu je zazdelo, da leži na tleh v blatu strt, poteptan, utrujen in izmučen, zdelo se mu je, da še čuti padec, hudi, neznosni drugi padec, ki je bil silnejši od prvega. Kakor bi treščilo vanj, in razpršil se je krasni sèn kot penast val na obrežju morja. Iztrgali so mu ono nebeško milo podobo iz duše, ono prekrasno, skrivnostno nerazločno sliko — novega sveta, novega življenja. S poželjivimi očmi je strmel v daljavo, upiral topo svoj pogled tja na megleni horizont, kjer je izginjala ona vzvišenolepa slika, katere žar mu je že nekaj dnij blagodejno ogreval dušo.

Oh, in sedaj mu je bežal iz dogleda oni krasni svet novih idealov in novih sil, kateri ga je še držal nad valovi vsakdanje revščine in bede! — — Gospodinja ga je izgnala iz stanovanja, vrgla ga je na cesto, koder je blodil brez jedi in pijače, dokler se ga ni usmilila neka dobra starica in ga vzela pod streho.

Kako je mogel vse prenesti?

Sanjal je o novem življenju in ob teh

sanjah je lahko stradal, lahko prezebal, lahko umiral . . .

Sedaj so izginile tudi te sanje!

Kos se je zagledal poželjivo boječe v daljavo: pred očmi so mu izginjale hiše, umikali so se zidovi, plotovi; — nepregledna ravnina, vsa v megli, se je razgrinjala pred njim. In bulil je črez njo, da je čutil solze pod trepalnicami, napenjal je oči, da so mu odpovedovali živci: postajalo mu je pred očmi mračno, temno. — Opotekaje se, je zbežal po ulici.

Blodil je kakor po mraku.

Vedel ni, kam gre, tudi ne, kod hodi. Hotel je iti dalje brez prestanka. Šel bi bil na konec sveta. Zdelo se mu je tako prijetno, hoditi tako brez smotra, kajti stati ni mogel. Mislil je, da mu sicer počí srce.

Po samotni tihi ulici je šel. Poslušal je sam svoje korake.

Zdajci se mu je zazdelo, da gre nekdo za njim.

Ozrl se je.

Sledil mu je človek, čegar obraz se mu je zdel znan. Spominjal se je, kje je že videl tega človeka, a ni se mogel domisliti.

Misli so se mu tako razbrzdano mešale med seboj, da mu je bilo nemogoče obdržati jih nekoliko časa v zvezi.

Zavil je v drugo ulico, da bi ušel zasledovavcu. No, ta mu je bil vedno za petami. Njegove oči so bile neprenehoma uprte v Kosa, stopal je vedno nekaj korakov za njim. Celo na dvorišče neke znane, dobro obiskovane gostilne mu je sledil. Tu se mu je celo razjasnil mrkli obraz. To je začelo Kosa dražiti. Hotel se ga je iznebiti na vsak način.

Skočil je v neko prečno ulico, izginil na dvorišče bližnje zasebne hiše, obrnil se in skozi druga vrata pohitel po prejšnji ulici. Oziral se je nazaj, a zasledovavca ni bilo za njim. Pospešil je še bolj korake, zavijal zdaj v jedno, zdaj v drugo ulico in se neprenehoma oziral nazaj, zmešal je bil pot sumljivemu neznancu.

Pri tem tekanju se je zelo utrudil. Noge so mu postajale težke. Neka boleсна slabost mu je prevzela telo, da se je komaj držal po koncu. Križ in ledja so ga skelela. Da bi se nekoliko oddahnil, je krenil v bližnjo gostilno.

Prestopil je par stopnic in nahajal se je v temačni sobi z umazanimi oboki, oglodanim podom in oguljenim pohištvom. Po tleh so bile videti pene od piva, odpadki cigar in cigaret ter posamezni, raztreseni in razblinjeni fižoli.

Pri veliki, podolgasti mizi je bilo precej moških pivcev. Bili so v glasnem pogovoru.

Ob oknu sta slonela dva ključavničarska pomočnika in si živahno napivala.

Na klopi pri peči je dremal starec kocinaste brade in razmršenih las. Črevlje je imel ovite z mokrimi cunjami iz solnatih vreč. — V temnem kotu pa je kimala rdečezaripljena ženska, ki je od časa do časa dvigala glavo in drhteče, suhe, dolge roke ter s trudnimi gestami in jokavozategnjenim glasom pela neko pesem, od katere so se razumele samo zadnje besede:

«— — do zadnjega, zadnjega dne».

Moška družba pri podolgasti mizi je postajala vedno glasnejša. Zlasti je bilo slišati malega človečka s špičastim nosom, nasmršenimi obrvmi in malimi, urnimi očmi.

Kos je kmalu spoznal, da govore o volitvah.

«Poljaka ne smete voliti, Poljaka ne!»
je vpil mali možiček.

«Zakaj ne?» je vpraševal v globokem basu debel mesar.

«Zato da ne, ker nič ne razume. On prav nič ne razume, res, prav nič. Še toliko ne kolikor moj črevelj, hahaha . . .» in smejal se je z visokim otročjim glasom.

«Kaj se ti je pa zameril, dr. Poljak, ti Koštrunar? Morebiti ti je kdaj kakšno pravdo izgubil . . . a?»

«O ne, tega pa ne. Pravdam se jaz sploh nikoli ne. Ampak jaz ga tako poznam. On bi niti ne vsprejel poslanstva, pa so mu drugi obljubili, da mu spišejo vse govore in interpelacije».

«Kdo mu je obljubil?»

«No, saj veste kdo — he, he, he . . .» pomenljivo se je namuzal in glasno zasmejal v svojem visokem tonu.

«Ti bi menda rad, da bi volili dr. Oblaka?» ga je vprašal debeli mesar.

«Tega pa, tega . . . he, he!» in zopet se je smejal, da je odmevalo po sobi.

«Eh, volite Petra ali Pavla, noben ne bo dosti prida. Gospoda je gospoda. Davke

nam naklada, pa po strani nas gleda, ali ni tako možje?» se je oglasil krojač Vejan in se ozrl po omizju.

«Prav pravite, boter!» mu je pritrdil sosed.

«Kaj pravite vi, Vejan, da je vse jedno, koga volimo? Tu se pa motite. Od poslancev je vse odvisno. Poslanci nam lahko še davke odpravijo —».

«... ali pa povišajo».

«Tudi, tudi, kakor so poslanci. — No, pa volite, postavim socijaldemokrata Svetka in videli boste, kaj bo z našo ubogo Kranjsko. Kakor veste namreč, so vsi tatje in vagabundje socijal-demokratje. In ti komaj čakajo, da bi prišli do vladanja. Oni bi precej izdali take postave, da smejo tatje in lopovi bogatim ljudem vse pokrasti. Socijaldemokratje imajo namreč tako vero, da pride čas, ko jim ne bo treba delati, ampak jih bodo živili bogatini».

Kos je pazljivo poslušal to govorjenje.

Jezilo ga je samozavestno, naivno besedičenje malega človečka. Pri zadnjih besedah se ni mogel več vzdrževati. Skočil je pokonci.

«Ne govorite takih neslanostij!» je zavpil nad Koštrunarjem.

Možiček se je bojazljivo sesedel na stol. Možje so se spogledali in uprli svoje poglede v Kosa. Temu so se bliskale oči; srepe je zrl v malega nasprotnika.

Koštrunar se je hitro zavedel. Videvši, da ima pred seboj mladega človeka, zasmejal se je po svoji navadi in vprašal s skritim srdom Kosa:

«No, no, kaj ste vi socijaldemokrat?»

«Vam nič mar».

«Nikar se ne izgovarjajte!»

«Da sem socijalni demokrat, priložil bi vam zaušnico, da bi ne vstali več z mesta». Možiček je požrl ostre besede Kosove in smehljaje vprašal:

«No, ste pa zagovornik socijaldemokratov».

«Jaz sem zagovornik resnice».

«Kaj je pa res o socijaldemokratih?»

«To gotovo ne, kar ste vi govorili».

«Torej moje besede niso bile resnica?»

«Ne resnica, ampak laž».

«Ali je tudi laž, da socijaldemokratje nič ne verujejo?»

«O tem niste prej govorili».

«Kaj pa sem govoril... možje, kaj sem govoril? Že vem. Spominjam se. Rekel sem, da se socijaldemokratje potegujejo za postave, po katerih bi morali bogatini svoje premoženje med nje razdeliti in na njih mesto iti delat. Ali ni to res? Sedaj pa še pravim, da so socijaldemokratje največji sanjači, prismojenci, da nič ne verujejo, da še pri pravi pameti niso».

Kosu so se zasvetile oči. Vzpел se je in globoko zasopel:

«Socijalni demokratje se bojujejo nasproti kapitalizmu. Oni stopajo v areno za nepregledne vrste izmučenega delavstva, katero ječi pod trdim jarmom. Toda njih fantazije ne pogreva nikaka utopija, katero bi se dalo upeljati v delo na zemlji, ampak prej želja po idealu, kateri bi na podlagi dela nadomestil porušeni religiozni ideal. Ideja je njih merilo in parola, ideja, ideja...» Tu je prišel v zadrego, zalotil se je zopet pri tisti misli, katera mu je zadnji čas vedno iznova zarojrojila v glavi. Spoznal je, da se je spustil v nerazumna izvajanja, pogledal je po možeh: ti so se spogledovali in nerazum-

ljivo strmeli vanj. Postalo mu je vroče, povetil je oči . . . od mize sèm se je zaslišal glas! «Temu človeku se meša». Rdečica ga je oblila, sam ni znal, česa se sramuje, občutil je zopet prejšnjo slabost, v nekaki omotici se je vsedel.

Nesmisel! Kako je bil vskipel! Bedak! In potem je govoril tako temno, učeno! Kakor da bi moral pred temi neukimi ljudmi citovati kardinala Manninga! Sam nase je bil jezen; srdil se je, zakaj je sploh zinil kakšno besedico. Kaj njemu mar, kaj se neznani ljudje pogovarjajo. Z nevoljo se je stisnil v kot.

Pivci so si šepetali o njem in ga skrivaj pogledovali. In ko so odhajali, se je vsakdo pomilovaje ozrl nanj.

Kos je sedel in mračno strmel v tla.

V tem hipu je prisedel k njemu — ne da bi ga zapazil kdaj, — njegov prejšnji zasledovavec. Tiho se je vsedel njemu nasproti in ga nepremično motril.

V Kosu je vzkipela kri. Pogledal ga je srepe. Spoznal ga je na brazgotini. Bil je socijalni demokrat iz «Grozdove» gostilne.

«Kaj me gledate?» se je obregnil nad njim.

«Ker čutim z vami».

«Zakaj pa me ne pustite na ulici v miru?»

«Ker me zanimate».

«Ne vsiljujte se mi, prosim vas. Čemu ste sedli sèm zraven mene, ko vas nisem klical?»

«Da vas zahvalim, ker ste izplačali onega hujskača».

«Torej povejte mi, kaj mi sploh hočete?»

«Hočem vam pomagati, hočem vas pridobiti za dobro stvar, hočem vam preskrbeti priložnost, da razvijete svoj talent in ne poginete v temi in neznanosti.»

Kosa je napadla neka nervozna upornost. Ah, kako je sovražil tega čudnega človeka! Skočil je pokoncu, plačal in zbežal iz gostilne.

Njegov zasledovavec mu je sledil.

Kmalu sta izginila za voglom ulice.

VI.

Dr. Oblak je bil sam v stranski sobici mestne gostilne.

Gledal je skozi okno.

Po ulicah so drčale kočije, da je letel z blatom pomešani sneg na vse strani. Ljudje

so se stiskali po ozkih mestnih hodiščih in se komaj izogibali. Delale so se gruče ljudij, svet je vrel skup, slišalo se je vpitje hripavih fijakarjev, okrašenih s kokardami: na jednih je bilo čitati „dr. Oblak“, na drugih „dr. Poljak“.

Vršila se je volitev državnega poslanca.

Oblak je stal ob oknu in premišljeval svoje neredno dihanje. Pljuča so mu neredno plala, na okenskih šipah se je zbiral njegov dih v drobne kapljice.

Spomnil se je pretekle noči.

Moj Bog, koliko je pretrpel v jedni sami noči! Šel je leč, da bi se odpočil od neprestanega dela poslednjih dnij. A zaspati ni mogel. Premetaval se je po blazinah in skrival žgoči obraz v odejo. Niti za hip ni mogel ležati mirno. Zdelo se mu je, da ga boli slednji ud, da ga vse tišči in davi. In s silo se je premagoval, da bi vsaj za trenotek ostal miren. Ali v glavi mu je razbijalo nekaj, kakor da bi mu vrela kri. Nad očmi je čutil bolešno zadiranje, mislil je, da ga zbada sto in sto tankih igel . . .

Polagoma je prišel v neko čudno stanje. Obležal je miren in zaprl utrujene oči.

Pa pričela se je neznana nova gonja.

Tema je ležala okrog njega. Zdaj pa zdaj je zamrl v njej žareč blisk, zagrmelo je, zabučal je vihar . . . Vmes se je razlegal pojemajoč, obupen vsklik . . . Potem pa je bilo vse tiho. — Nakrat je zagrmelo hujše, stresla se je zemlja v svojih temeljih, zatorili so prestreljivi kriki in viki: iz teme so se pomogle dolge, koščene roke, sestradani udje, divji, krvavi obrazi z udrtimi očmi . . .

Boječe se je vzpel pokoncu. Tresel se je. Vsaka žilica je trepetala v njem. Zagnal je raz sebe odejo, prižgal luč in se ogrnil v nočni plašč. V posteljo ni hotel nazaj.

«Hm», kaj je bilo to?»

Oblak je stopal v nizki gostilniški sobici gor in dol in premišljeval nočne prikazni.

«Ah, utrujen sem bil, duševno razburjen, drugega nič». In vsedel se je na stol ter si podprl glavo.

Zunaj so drčale kočije. Ljudje so se prerivali po ulicah. Vse je bilo pokoncu.

Oblak pa je mislil: Bije se odločilni boj. Gre se za zmago. Za čegavo? Za njegovo? Hm, hm, za zmago idej in večnega načela — dela.

Toda! Ali se je moral začeti ta boj tako? Ali se je moralo prijeti za ono slaboglasno, umazano orožje, ki je že neštetokrat sekalo bratovske rane?

Oblak se je nemirno premaknil. Vročina mu je silila v glavo.

Ne, ne, drugače se ni dalo začeti, se ni moglo, nikakor ne. To ljudstvo ne razume nič drugega. Vsako drugo sredstvo bi bilo brezuspešno, zaman.

Ali to ne blaži ljudstva, to ne pridobiva naroda, to ga ne vzgaja, marveč ga le odtuja, dela še bolj divjega, še bolj nedovzetnega za vse, kar je pošteno in plemenito. To ga navaja do surove sile in izkoreninja iz njega vse blage motive. To dela narod top in surov.

Res je; to mora nehati. Ponoviti se ne sme nikoli več. A sedaj se zmeta, laž in hinavščina ni dala premagati z drugo rečjo, nego z njenimi izrodki. Drugega sredstva ni bilo, res ne . . .

Ali pa je bilo sploh treba sedaj začeti, tako nanagloma, tako silno? Ali ni bil to napačen, prezgoden čas? . . .

Oblak se je bolešno povzpел. Po obrazu so se mu črtale čudne srage.

Ne, sedaj je dovolj dokazov. Kar je storil, je moral storiti, bil je prisiljen od okoliščin, od časovnih razmer. Tako je začel in tako mora nadaljevati, naj bi se mu tudi uprla vsa čuvstva, vsa notranjost.

In s prisiljeno malomarnostjo je stopil k oknu, po katerem so drsale potne kapljice v vzporednih tirih, spajajoč se med potjo z neštevilnimi drobnejšimi, dokler niso utonile v stoječi vodi na polici. Zazvonilo je poldne.

«Moj Bog že poldne, in Petka še ni. Še sedaj se niso razglasile volitve».

Oblak je postajal vedno nestrpnejši. Grizel se je v ustnici in nestalno postajal pri mizi, v kotu, pri oknu. Na to se je vsedel, pa zopet vstal. Bilo mu je tako težko samemu v toliki negotovosti. Na izid volitev si niti misliti ni upal. Skušal je misliti na malenkosti, da bi se preveč ne vznemirjal.

In ogledoval si je najbolj neznatne malenkosti v motno poslikani sobici, pa ni se mogel umiriti. — —

V tem času je postal fijakar pred «Grozdovo» krčmo. Iz kočije je stopil koncipijent Petek. Nevoljen je bil.

Oh, moj ljubi Bog, tolikokrat je mislil na današnji dan! V duhu si je slikal trenutke, katere preživi med čvrstimi, klenimi okoliškimi možaki. Saj je že nekaj časa občutil neutešljivo željo po preprostem narodu, po zdravem, neokuženem svetu, v katerem se je mislil poživeti in okrepiti za literarno delovanje. «Narod, narod!» tako veličastno, tako vzvišeno so mu zveneale te besede v ušesih, da mu je vselej vztrepetala duša, kadar se je spomnil, da si med preprostim narodom izpolni one prazne dušne globine, katere mu je zanemarila vzgoja. Hrepenel je po tem, kar daje književnosti dušo in smisel.

Po Oblakovem ukazu se je naročilo v treh predmestnih gostilnah volivcem pijače, kolikor bi je hoteli. Zakaj se je storilo to? I, tako je bila navada menda že od nekdaj! . . . In v teh gostilnah se je hotel Petek podrobnejše spoznati s preprostimi okoličani. V njih družbi se je hotel pravzaprav učiti, hotel je proučiti dušeslovno, globoko te dobre, nepokvarjene značaje. In poučiti jih je želel v tej splošni zmešnjavi, pokazati jim, kje je resnica in kje laž, hinavstvo in licemerstvo.

A bridko se je varal.

Bože moj mili, vračal se je nazaj ozlovoljen, pobit, klavern, varan . . .

Pri «Grozdu» je našel različne pivce. Stopil je v zadnjo sobo. Tu je dobil starega Remca. Oživele so mu poteze po obrazu, kakor človeku, ki po dolgem času samovanja sreča zopet jedenkrat človeka, kakršen je sam.

Remec je gledal v mizo. Videti je bilo, kakor bi ne bil niti opazil novega prišleca.

Petek ga je pozdravil, spustil se njemu nasproti na stol, potegnil ruto iz žepa in se začel gladiti po suhem čelu.

«Gospod Petek, ali vam je vroče?» ga je vprašal Remec nenadno, z nekakim prikritim nasmehom.

«Dà, skoro bi rekel, da mi je vroče, ali vsaj tako tesno, tako mučno . . . ! sam ne vem, kaj bi rekel».

«Izvestno ste se veliko trudili».

«Gospod doktor, takega dneva si več ne želim».

«Kako? Zakaj? Ali niste želi zasluženih uspehov? Kaj je res naše ljudstvo tako kratkovidno, da ne spozna ljudij, ki se zanj trudijo?» Starčku se je videlo, kako težko

mu gre sarkazem raz ustnice. Tresel se je, bil je skrajno vznemirjen. Tako ni že dolgo govoril.

«Naše ljudstvo? Oh, prosim vas . . .?» in nezaupno, nekako sumljivo se je ozrl Petek na upognjenega starčka.

«No!» Remec si je skušal ohraniti mir. Petek je vzrastel:

«Jaz ne vem, kdo se more zavzemati za to čredo, ki je brez kulturnega dostojanstva in razuma. Slepa je, gluha je, neumna je in topa, zraven pa do skrajnosti surova. Vsa boljša čuvstva so ji neznana, vsako plemenito —», tu je prenehal. Prestrašeno se je ozrl v Remca, na čegar obrazu so se čudovito menjale barve. Posinjeneli ustnici in srebrnobela brada se je nervozno zgibala.

«Molčite, gospod Petek, molčite!» trepetaje se je vzpel pokoncu. Oči so mu žarele kakor dva oglja, ustnici sta se mu pregibali kakor same od sebe.

Petek se je boječe sesedel. Povesil je glavo in oči: starčkovega razsrjenega, zmagalnega in pretresljivega pogleda ni mogel vzdržati. Nastala je zanj mučna pavza

Remec se je obvladal. Počasi se je vsedel. Glava se mu je brez moči stresala, kakor da bi mu bili odpovedali vsi živeci.

«Gospod Petek . . .» Remcu se je tresel glas, dasi je bil premagal prvi silni naval notranjega srda. Mehkootožne so bile njegove besede :

«Izpregovorili ste rezke besede, skrajno žaljive, nedostojne . . . Izustili ste neodpustno kletev nad svojim narodom, nad svojo domovino. Očitali ste ji neresnico . . . predbaciali ste ji nekaj, česar bi ne bila sama kriva, če bi tudi bilo res . . .»

Tu je prenehal. Videti je bilo, kakor da bi mu dohajala sapa. Petek se je čutil v največji zadregi. Pobledeval je, pa se zopet zaripljal do ušes. Oči so mu nestalno begale. Starčkova jeza mu je pretresla možgane in vse kotičke života. Molčal je in pričakoval v mučni napetosti, kako se izvije iz tega neznosnega položaja.

Remec je nadaljeval votlo, nizko doneče :

«Današnji dan je jeden najžalostnejših dnij mojega življenja. Pravim, mojega življenja . . . o, ne zato, ker sem jaz ogoljufan,

najbolj nepričakovano varan v dobi, v kateri mi že pohajajo moči, da občutim v polni meri nizko prevaro. Ne, ne zato . . . Ampak vsa pretresljiva tragika leži v tem, da je prvič v mojem življenju brat javno napadel brata, Slovenec podkupil Slovenca zoper skupnega brata. In v te zakrite spletke in nakane se je mešalo tudi moje ime. Mladi naraščaj je preslepil še ono peščico dobro-mislečih mož in tako hladnokrvno potegnil v blato še one ideale, do katerih se ni upala vzpeti oskrunjevalna roka starih, zakrknjenih izdajic.

Mislil sem, da začnem novo življenje, da prestopim v novo, cvetočo dobo v pozni jeseni, ko sem v zadnjih dneh slišal toliko lepega. A sedaj se je vse razkadilo v prah. Samo jedna strast je zaplapolala in vse je zgorelo v ničeven dim . . .»

In starčku so zopet pošle besede. Globoko je potegnil vase sapo in boleстно zakašljaj. Na to je dvignil oči, v katerih je ugašal silni ogenj, in se zagledal v prebledel Petkov obraz.

«Narod nima kulturnega dostojanstva . . . Oh, prosim vas, ali bi ne bilo moralo po

takih dogodkih že zdavnaj izmreti vse dostojanstvo narodne prosvete? Ali je še mogoče, da se narod zaveda svoje moči in volje, ko se ga rabi le za orodje, ki se plača in uporablja po volji posameznikov? — Narod je slep, gluhi, neumen . . . Ne, ne, čestiti gospod, o narodovih zmožnostih naj ne sodijo razburjeni, razgreti možgani. — Res je: narod je neuk, neizobražen, zanemarjen, a je tudi nadarjen, poslušen, čvrst . . . In kot tak je narod mogočen velikan, strašen orjak, ki premore vse, ako ima dobra vesla, ako ga poučujejo, izobražujejo, vodijo trezni in razumni možje. Dà, dà, narod je treba prebuditi v smislu samostojnosti; pa le zato, da spozna svoje voditelje, od katerih zavisi njegova sreča in usoda. Narodu je treba odpreti oči, da se ne bo dal kupovati, ampak bo z vso odločnostjo zavračal take voditelje, ki se ne sramujejo tega Kajnovega greha.

Bog vé, ljubi gospod, da mi ne potrebujemo ljudij, ki bi mistično verovali v narod in ga oboževali, hočemo samo mož, ki imajo odprto srce in odkrite oči za narodove krute potrebe in za njegovo občutno bedo. In potem jim ni treba nikakega umetnega navdu-

šenja, nobenega drugega impulza: sami od sebe bodo delali za ta ubogi narod, kateri ne potrebuje naših vzdihov, ampak naših sil».

Remec je prenehal in obmolčal, kakor da bi pričakoval, kaj poreče Petek.

Ta se še ni bil izmotal iz mučne zadrege. Iskal je besedij, pametne misli ni mogel uloviti. Zdelo se mu je, kakor da bi se zvijal v koščenih rokah Remčevih, iz katerih je brezuspešno iskal oprostila.

Molčala sta oba.

Nakrat se je zazdelo Petku, da mora kaj reči, da se mora oprostiti, da se mora vsaj na videz izmotati iz zadrege.

«No, saj se slednjič tudi jaz skladam z vami . . . hm . . . nekoliko sem se res pre-naglil, tega je kriv moj temperament . . . no, pa kaj bi rekel, — jaz nikoli nisem bil politik. Ne, ne, veste, to ni moj posel, res ne. Sam ne vem, da sem se moral tako nesrečno zaplesti v te volitve . . . Moje jedino polje je književnost. Lepa knjiga je moja ljubljenska. Tam sem doma, tam tudi upam največ koristiti domovini . . .»

Remec je molčal.

Petek je hotel po vsej sili spraviti pogovor v drug tir, zato je brez vse zveze silil dalje :

«In sedaj, ko se vse méte v pojmih o umetnosti, sedaj nam je treba markantnih pisateljev, ki bodo praktično kazali, kaj je umetnost, kakšen je nje pravi značaj in kakšna je nje naloga. Res: kaj mislite vi, gospod doktor, o umetnosti? ... Verjemite mi, na vaše besede držim veliko. Vašo kompetentnost v kritiki priznavam z vsem prepričanjem, vaša sodba mi je pravilo ... Ali tudi vi priznavate vse moderne nazore o umetnosti?»

Remec je skomiznil z rameni.

«Kaj ne, da umetnost ne sme biti sama sebi namen?»

Remec ni odgovarjal.

«Pa se tudi ne sme robsko podvreči koristi, kaj ne?»

Remec je molčal.

«Potem bi res ne bila več misija, ampak profesija, posel za vsakovrstne potrebe življenja».

Petek se je izgovoril, a vkljub temu se ni mogel razviti pogovor o književnosti.

Remec je bil vidno utrujen. Starček se je bil spehal. In sploh ni maral govoriti s tem puhlim človekom. Bil mu je zopern. Naglo se je odpravil iz gostilne, ne da bi dobil onega, katerega je pravzaprav iskal, dr. Oblaka.

Petek je obsedel.

Grizel se je v ustnici in mračno gledal. Po telesu je čutil, kako mu je od časa do časa vztrepetel vznemirjen živec. Kri se mu je podila brez reda po žilah, zaganjaje se silno iz prsij v glavo. Čutil je na obrazu rdečico srama, potem čudno, nezavestno vročino, katere hlapi so mu silili pot na čelo. Najhujše pa je bilo, da je bil brez moči nasproti tem samooblastnim dušnim pojavom. Razumel ni, kaj se godi ž njim, in to ga je jezilo.

«Mar sem jaz kriv, da ne čutim tako, kakor drugi? Da me ne navduši kmetska robotost in neotesanost?» In takoj se je vstrašil ter se sumljivo ozrl, da bi ga zopet kdo ne slišal. «Za vraga, kje pa naj iščem idealov . . . Idealnega ni nič na svetu . . .» In nevoljen je povetil glavo. «Ha, med takimi ljudmi, v taki družbi! Brr! Strašno dosadno, hladno, pusto, prazno . . .!»

In jezen je bil na vés svet.

Med tem je nastal v glavni sobi velik vrišč. Nabralo se je veliko ljudij. Slišalo se je hreščeče vpitje, uporno zabavljanje, smeh, ploskanje in ropotanje s stoli in mizami.

Petek se je vzdramil.

V sobo je vstopil agitator Štipko. Poredno se je smehljal. Petek je skočil pokoncu.

«Kako je izpadla volitev?»

«Zmagani smo, brate, zmagani».

«Kaj? Izvoljen je dr. Poljak?»

«Tako nekako».

Petek je pograbil klobuk in stekel iz gostilne.

Po cesti so še vedno drčale kočije, po tlaku so se prerivali ljudje, pred mestno hišo se je trlo radovednežev. Slišalo se je vpitje, izzivajoči kriki . . . Vse je govorilo o izidu. Petek se ni zanimal za nič. Na se še mislil ni. Sedaj je bil samo radoveden, kaj poreče dr. Oblak, ko izve o neuspehu. Hitel je k njemu.

Ljudje so postojali in gledali za njim. Slišale so se o njem žaljive opazke. Petek jih ni čul. Le na voglu neke ulice ga je vznemiril vsklik :

«Gregor, viž ga tistega».

Dva kmeta sta gledala za njim. Petek ju je spoznal iz predmestne gostilne. Zdelo se mu je, da se mu posmehujeta. Pogledal je v tla in hitel dalje.

Dr. Oblak je stal sredi sobe z rokama v žepu, ko je vstopil Petek.

«Gospod doktor, podlegli . . . !» je zastokal zasopljen in obstal za vrati. Oblak se je stresel. Pogledal je Petka nerazumljivo, strašno. Obraz mu je postal bled kakor vosk. — Potem pa je obstal nepremično, niti guba se ni zgenila na njem.

Šele za nekaj časa se je premaknil.

«Prisedite, gospod Petek, prosim vas», je rekel z mehkim, nizkim glasom in se počasno spustil na stol.

In potem je skušal govoriti mirno, govoriti karsibodi tako-le lagodno, polahko, kakor govori človek, ki se boji vzbuditi groznega velikana, ki je od strašnega udarca omamljen za hip zaspal.

«Ali govoré ljudje po mestu, kali?»

In bridko se je nasmehnil.

«Vse se méni o tem. Nekateri se veselé, da dobé stavo, drugi kolnejo in se jezé,

tretji pa zatrjujejo, da so vedeli, da volitev tako konča . . . »

«He, he, he . . . » Oblak se je skušal smejati. Toda njegovo vedenje je bilo prisiljeno, umetno. Vse v njem je bilo do skrajnosti napeto ; bal se je, da bi ne izbruhnilo z elementarno silo. In s čudnim veseljem se je trudil ohraniti v duši neko stanje, v katerem je čutil vse živce ko uklenjene, misli zaprte, strasti vkovane v spone.

Klical je pijačo in se zalival z njo. Pil je mnogo in silil Petka, naj pije. Koncipijent je pridno pil in neprestano govoril. Razkladal je Oblaku, kako nesramno so agitovali nasprotniki. Vtikal je vmes dolgovezna razmišljanja o preprostem narodu, tožil o dolgočasnosti, surovosti in neumnosti, katera vlada v «nižjih slojih», grajal na dolgo in široko vse mogoče reči, prenehoval in zahteval Oblakove sodbe.

Oblak mu je vedno le pritrjeval in ga tiho poslušal.

Popoldan se je nagibal h koncu. Po mestu se je začela vlačiti vlažna megla. — Natakarica je prinesla luč. Neka čudna bleboda je napolnila malo sobieo, v kateri se

je čulo samo Petkovo počasno, nejednakomerno govorjenje, pretrgano po vedno daljših pavzah.

Oblak ni izpregovoril nič več. Le zdaj pa zdaj je še po malem prikimal. Stiskal je ustnici. Oči so dobivale v vedno bolj nenavaden izraz. Glava se mu je povešala. Cela postava je lezla v vkup.

Nastala je trdna noč.

Oblak je pogledal na uro in napolglasno pripomnil, da bosta morala domov. Kazal se je trudnega, malomarno brezbržnega.

Odpravila sta se domov.

Petku se je opotekal jezik, vendar je neprestano govoril ter se trdno oklepaj Oblakovega komolca. Koraki so mu bili vedno nestalnejši in zamotanejši.

«Veste, gospod doktor, . . . najbolj hudobne stvari na tem božjem svetu so ljudje», je tožil koncipijent v nenavadnem, zategnjem tonu. «Njih dela sicer niso vedno tako slaba, — pa motivi, motivi . . . Ha, ha, nesebičnost! . . . Mislite, da je na nesebičnosti kaj resnice? — Nič, nič . . .» je hreščal ubito. Oblak je postajal vedno pozornejši. Tako čudne so se mu zdele besede, ki jih je go-

voril ta človek v pijanosti. Oziral se je okrog boječe in nemirno, bal se je, da bi ne zagledal kje kakega neljubega obraza. No, meglena tema je ležala po mestu. Iz vode so vstajali dolgi, sivi hlapovi, ki so se fantastično razprezali v najčudnejše oblike. Pli nove svetilke so jih obsevale.

«Nesebičnost sama ne tvori pri nobenem človeku motivov, pri nobenem . . . tako pravi filozof . . . filozof . . .» imena se ni mogel spomniti. «Častihlepnost . . . ta že, ta . . . pa ne sama, ker častihlepnost ni glavni nagon . . . Glavni nagoni so: glad, spol . . .» vstavil se je ter začel šteti na prste. Toda takoj je pristavil. No, pa to pri neolik anih ljudéh, v nižjih slojih . . . Častihlepnost je elegantnejša . . .»

Oblak ga je potegnil naglo za seboj. Zdelo se mu je, da ta človek ne govori sam, da govori iz njega nekaj drugega, čudnega, nerazumljivega . . . Stresel ga je neznan mraz, nekaj ga je tiščalo v prsih, bojazen se ga je lotevala. Hotel bi bil teči, da bi prišel prej domov, iz družbe tega pijanega človeka, čegar govorjenje ga je trapilo.

No, Petek je k malu potihnil; pijača se je razmajala v njem. Mrmral je samo še

nekaj nerazumljivega. Tudi Oblaku se je vrtelo v glavi. — Prišla sta do hiše.

V veži je gorela luč; vse po hiši je molčalo. Oblak je stopil v svojo sobo. Tema je ležala v njej. Le od kamina se je svetlikala rdečkasta luč in se boječe lovila po težkih zavesah ter strahoma božala zdaj baržunasti divan, zdaj malo mizico ob njem.

Oblak se je vsedel na divan in se naslونil na mizo. V glavi je čutil šumenje in rahlo, nejednakomerno brenčanje. Živci so mu počivali v čudnem, napetem miru . . . In zazdelo se mu je nakrat, da mu vstaja globoko doli v prsih dolgo zadrževan tok, pekoče valovje, bolešno morje. Zdelo se mu je, da ga ne more več zapirati in obvladati, da mora na dan vsa bolest, katero mu je prinesla smrtnotežka vest današnjega dne. In takrat ga je pretresla titanska moč. Zakrvavela mu je vsa notranjost, vprl se je ves ponos, zatrepetalo mu je celo telo kakor trs na vodi.

Stegnil je roki po mizi in planil pokoncu.

Zadel je ob sklade papirja, ki so odleteli daleč z mize. Posamezni listi so se za-

svetlikali v plamenih krvavordečega ognjenega sija.

Oblak je instinktivno vstal, da bi pobral raztreseni papir. Pripognil se je in pobral nekaj pol. Za Boga! — bili so rokopisi njegovih vvodnih člankov iz «Neodvisnih glasov»! Bil je tu pred njim njegov trud, ki mu je vzel toliko nočij in miru! Bil je tu, da se roga njegovemu padcu, njegovemu sramotnemu porazu!

V divjem gnevu je vzdrltel, — pograbil je nekaj pol in jih začel trgati, mečkati, teptati, razmetavati . . . Divjal je po sobi in razmetaval, teptal vse liste, vse spise, vse, kar ga je spominjalo na njegov trud in napor. Tekal je po sobi, premetal vse pohištvo, pretaknil vse kote. Zdaj je izginjal v temne kote in se zadeval ob stole, omare, mizo . . . potem se je zopet pojavil v rdečem siju kamina, teptajoč, mencajoč, *trgajoč v divjebesnem srdu. Tekal je po sobi, da mu je začel stopati pot na čelo. Moči so mu že odpovedovale, v glavi mu je hotela zavreti kri, a on je divjal hujše, besnejše . . . Slednjič se je zvalil kakor onemogel na divan. Globoko je dihal in slepo zrl na raztrgane in razmetene papirje.

In polastila se ga je škodoželjna, maščevalna slast, da bi uničil vse to do zadnjega koščka, do poslednje trohice. In zopet je planil v zrak. Odprl je peč in z nečuveno hitrostjo zmašil vse liste in ves papir v ogenj.

Potem je vstopil pred kamin in hipno potolažen zrl v plapolajoč plamen, ki je s preširnim veseljem plesal po papirju. Tako slastno je uničeval vse sledove, ha!

In Oblak se je začel ozirati okrog, je-li ostal še kje kak list.

Tik peči je zagledal rožnat biljet.

Sklonil se je in ga prebral. Bila je pisava njegove soproge. V svitu kamina je prebral te-le vrstice :

«Danes si bil za Pavliho vsej slovenski sodrgi, a ne le Ti, ampak tudi jaz. Vse velike svote si brezvspešno zmetal v umazano žrelo slovenske druhal. Za plačilo so Ti naredili pred mrakom mačjo muziko. Jaz sem bila omedlela. Sedaj sem v postelji nevarno bolna. Tebe pa le ni!!

Kaj dobrega si še užil od Slovencev??

Matilda».

Biljet je bil položen izvestno na mizico, od koder ga je vrgel v besnosti na tla.

Po Oblaku vse je kipelo: zakričal bi bil, zadržal, da ni bil ob vse moči, da se mu ni vrtelo v glavi, da se ni opotekal od slabosti.

V tem hipu se je spomnil, da je soproga bolna. Vtrip sočutja mu je zatrepetal v srcu, žarek ljubezni, one sanjarske ljubezni, mu je osladil razboljeno dušo. Odprl je vrata in nestalnim korakom pohitel v spalnico.

VII.

V nedeljo na vse zgodaj je stala pred kolodvorom pokrajinskega mesta na slovenskem obmejniku Terezija Žuškova, žena tistega Gregorija Žužka, ki je opravljal v Dolgi ulici št. 17 svojo krznarsko obrt, dokler ga ni v zadnjih volilnih bojih med Slovenci in Nemci policija zaprla bojda zaradi izgredov.

V veliko ruto zavita je pričakovala vlaka.

Izpod težkega, oblačnega neba se je cedil v dolgih nitkah droben dežek in polzel po zlizani skorji tajajočega se snega. Bilo je zaspano mrzlo jutro.

Mislila je samo na vlak. Čudila se je, zakaj ga ni tako dolgo, ko bi bil vendar

moral priti po njenem računu že zdavnaj. Le zdaj pa zdaj se je pojavila za hip v njenih možganih kaka druga misel.

Tako je prišel iz čakalnice star mož z malo deklico, ki je imela suho ročico. In kar nehote se je stresla, misleč, da je ta deklica njena Malka. Neki čuden strah se je je lotil.

«Kako sem neumna! Moja Malka je vendar doma. Sedaj še prav sladko spi. Zlato dete!» In zdelo se ji je, da jo vidi pred seboj, kako se smehlja v spanju.

«Pustila sem jo strinji Polajki. Oh, če bi se starka kdaj spozabila, da bi jo pustila samo? Da bi ji ne dala kruha, mleka? . . . Mrzel strah, neko trapeče čuvstvo ji je spreletelo glavo. Nevede je stopila par korakov nazaj, kakor da bi se hotela vrniti.

Vlak je zažvižgal.

«Ah, saj moram na vlak . . .»

Da, odpeljati se mora. Namenila se je v Ljubljano. Do brata gre. Prosit ga gre pomoči! — Zavedla se je popolnoma.

Moj mili Bog, kako je vztrepetala! Začutila je v sebi grozno težo, ki jo je tlačila k tlom z neznansko silo. V vratu jo je dušilo, kakor da bi jo davilo sto rok. Zdelo

se ji je, da čuti koščene prste, kako se ji zadirajo globoko v meso, koščene prste z ostrimi nohtovi . . . Noge so se ji šibile. Zbežala bi bila nazaj, ali bilo ji je fizično nemogoče. Osteklela je kakor pribita.

Vlak se je ustavljal, vozovi so udarili drug ob drugega, izprevodnik je odprl vrata pri prvem vozu, odkoder je prilezla debela, zaspana ženska.

Terezija je zaslišala za seboj starega moža, ki je govoril suhoroki deklici:

«Marta, pojdiva, pojdiva . . . bova prej pri tetki».

In deklica je veselo stekla pred starim možem. Suha ročica ji je mrtvo mahala ob strani.

Izprevodnik je hreščal:

«Le hitro, le hitro!»

Tereziji se je zdelo, da je pogledal njo. Nehoté se je pognala proti vozu. A sredi stopnic jo je zopet popadel oni blazni strah in toliko da ni omahnila nazaj. Kakor v omotici je vstopila v voz in se vsedla v kot.

Lokomotiva je zabrlizgala, vozovi so se pretresli in se začeli pomikati. Leseno skladišče s tistim širokim podstrešjem je izginilo

mimo okna. Drevesa in grmovi so švigali preko orošenih šip.

In polastila se je je zopet ona čudna bojazen, navdala jo z neko nerazumljivo močjo. Skočila je k oknu, obrisala je s svojo rjavo ruto in poželjivo uprla oči tja pod nizki hrib, kjer so se izločevale strehe hiš iz jutranje meglene teme. Pritisnila je razgreto lice na šipo in oči so ji hotele izstopiti, tako intenzivno je zrla nazaj. Nevede je odskočila od okna in se skrbno ozrla po izhodu. Neka bolesta nestrpnost ji je prepojila vse živce. V glavi se ji je zabliskala misel, da bi se pognala skozi okno. A takoj se je trdo vsedla na klop in brezupno vzdihnila.

Moj Bog, saj mora iti... mora. Kako težek korak je bil to zanjo, to vé samo ona. A morala ga je storiti. Bila je skrajna sila. Ali je mogla dalje stradati z otrokom? Niti minute več... niti minute. — In skrila je obraz v roke in se zamislila.

Jokala bi bila, plakala, da bi prevpila ropotanje stroja in vozni koles, a iztisniti ni mogla iz grla niti glasa več, zmočila ni niti jedna solza temnega ognja njenih oči. Kako neki? Jokala je že toliko, da ni čuda, če ji je pošel vsak glas, vsaka solzica.

In zdelo se ji je, da je tako trudna in onemogla, ko včeraj, ko je obiskala moža v ječi. On si je brisal solze in pritiskal k sebi drobno Malko. Ona pa je slonela ob surovem zidu in se oprijemala okornega stola, — a jokala ni. In potem ga je vprašala, ali naj gre v Ljubljano k bratu. On je bogat, lahko jim pomore.

Gregor je zmigal z rameni, ozrl se vanjo tako proseče milo in ji rekel, naj stori, kakor se ji zdi.

Ona pa se je odločila, da pojde. Mislila je, da se gre to tako lahko, no, se je varala. —

Mrak je še bil, ko je šla danes od doma, pustivši staro Polajko s sto in sto navodili pri spečem detetu. Oddaljila se je komaj za streljaj od hiše, pa se je že vrnila. Pozabila je bila naročiti starki, naj otroka obleče v gorko janjko in ne v lahno suknjico. Odšla je zopet, pa se vnovič vrnila. Zabičila je Polajki, da naj pazi, da bo mleko dobro prevreto, predno je da otroku. Pa ne sme biti niti prevroče niti premrzlo. Hotela je oditi, a na pragu ji je prišlo na misel, da otroka še ni prekrižala.

Potem pa je šla.

Moj Bog, in zdaj bi najrajše zopet zbežala nazaj in pozabila na to težko pot. Ali zaprta je od vseh strani, uklenjena. In vlak hiti neutegoma dalje in dalje, brez prestanka . . .

Zakaj je nastopila to mučno pot? Zakaj se ni vrnila pred kolodvorom?

Oh, za Boga, kako? Ali je mogla prenašati še dalje vso revo in bedo. Ali je htela poginiti. Ne, ne, morala je nastopiti to pot, morala.

In začela si je živo predstavljati svojo gmotno bedo, katere vendar niti ona niti mož nista zakrivila. Mislila je na najmanjše podrobnosti.

No, vendar je občutila globoko v ozadju neznan, temen strah, ki je rastel in rastel ter se razvil v neko boječo, sramežljivo težavo. In potem je čutila, kako so se združevale vse njene misli in vsa njena čuvstva v jedno samo brezmejno poniževalno in žalostno čuvstvo, da mora iti beračit k onemu bratu, ki že nekaj let ni maral slišati o njej.

Živo ji je stopilo v spomin, kako sta se razšla zadnjič. Pred petimi leti je bilo. Takrat, ko se je ona omožila z Gregorjem. Brat je sovražil njenega zaročenca. Ni ga

mogel videti, ker mu je bil premalo olikan, preokoren.

«Pravim ti, da ne vzemi tega kmetskega butca», ji je rekel. On pač ni vedel, kako jo je takrat užalil. Mladeniča je ljubila v dnu duše zaradi njegovega dobrega srca in blagega značaja. In v njenih očeh ni ljubljenega mladeniča prav nič poniževalo to, kar mu je brat očital. Hudovala se je že prej večkrat, da ljudje gledajo samo na zunanost, a bridko se je ražalostila, ko je spoznala, da je tudi njenega brata okužil svet s svojo površnostjo. Ravnala se je po svojem srcu in ga vzela. A brat je od takrat ni mogel videti.

In zdaj gre k njemu, da ga prosi pomoči zase ter za svoje dete in njegovo, katerega mrzi.

Zatrepetala je. V glavi je začutila, kakor da bi se ji utrgal prenapet živec in z boleznim trepetanjem zazvenel tako tožno, tako pretresljivo! Oni temni strah v globočini srca ji je izbuhnil na površje, in s silo se je vzpela navzgor. Hotela je ven, nazaj domov, samo naprej niti za pedenj več! Ozke stene so jo stiskale, kakor da bi jo hotele vjeti,

zadušiti. Bilo ji je tako tesno, mislila je, da se mora vsaki čas vse podreti na njo. Skočila bi bila na prosto, a vlak je brzel neizdržno, jaderno, neprestano: nič ga ni moglo ovirati, nič ustaviti.

In spomnila se je zopet na brata.

Ali, saj ne more biti tako hud! Izvestno ji je že zdavnaj odpustil. Res je, da je bil nevoljen, ker se ni ravnala po njegovem nasvetu, res je, da ga je takrat celo odločno zavrnila, morebiti je tudi bila nekoliko pre-nagla v besedah. — No, vendar ga je tako ljubila. Z nežno sestrsko ljubeznijo se ga je oklepala, ko sta živela kot revčeka brez ljube mamice pri ubožnem očetu. Z jednako naklonjenostjo mu je stregla poznejše, ko je oskrbovala gospodinjstvo. Njena ljubezen ni jenjala z očetovo smrtjo, ampak se je podvojila. Ko je on študiral v Gradcu, mu je pomagala s svojom pičlim zaslužkom, dokler ni postal doktor pravoslovja. Ljubila ga je vedno, ljubi ga tudi sedaj, čemu bi se ga torej bala?

In potolažena je v miru obsedela.

Potem je pogledela skozi okno in mehanski motrila drevje, jarke, prepade, mos-

tove in hribe, ki so se prikazovali in zopet izginjali. Na tretji postaji je izstopil stari mož s suhoroko deklico. Čakala ju je na kolodvoru debelušna starka s smehljajočim obrazom. Z glasnim veseljem je stisnila deklico k sebi in jo živahno poljubljala.

«Zakaj ima ta deklica suho ročico?» si je mislila Terezija, in hudo se ji je storilo. No dobra teta je poljubovala otroka še živahnejše . . .

Postaja za postajo je ostajala zad.

Razmikali so se hribi, ravnina se je širila vedno na dalje, v daljavi so se že razločili obrisi ljubljanskega gradu. Vlak se je polagoma nagibal. Vse se je zibalo pod njo in začela se je nehote tudi sama tresti. Poseдела bi bila še rada, zdelo se ji je, da ni še pripravljena za izstop, oh, tako ji je bilo mučno in tesno!

Za Boga, kako je hitel vlak!

Skoro je obstal na ljubljanskem kolodvoru.

Boječe je izstopila.

Ozirala se je okrog.

Megla je ležala nad mestom. Po blatnih cestah so stale luže motne deževnice. V bližnjih

vrtil in živih mejah so visele po vejah trudne deževne kaplje. Po tleh je ležala drobna, zledenela skorja snega.

Vprašala je prvega potrežčka, kje stane dr. Oblak. Povedal ji je naslov ulice in ji pokazal, kod naj gre.

Počasi se je napotila v mesto.

Z nestalnimi koraki se je premikala in premišljavala, kako bi stopila pred brata.

Pové mu vse natanko, do pičice natanko: kako sta živela z Gregorjem v srečnem zakonu, kako sta se pošteno živila z njegovim obrtom, kako je pa v zadnjem času izbruhnil prepir med Slovenci in Nemci, in kako so ju preglasili gospodujoči Nemci za nasprotnika, katerima naj se ne privošči zaslužka. In potem, kako sta se živila zadnji čas od samih slovenskih odjemavcev, dokler mali družinici niso vzeli glave, zaprli Gregorja v ječo.

In pové in potoži bratu, da je Gregor po nesreči, po zmoti prišel v zapor, dà, pové mu vse, in pomagal ji bo.

In prizadevala si je izbiti iz glave vsako bojazen, vsak strah, vsako zlo slutnjo. No, vedno silnejše se je oglašalo v njej neko

čuvstvo, ki je bilo večje, močnejše, nego vsi dokazi in vsa izpodbujanja. Kolikor bolj se je približevala bratovemu stanovanju, toliko bolj jo je tlačila ona boječa, sramežljiva težava. Vedela je, da se slednjič mora odločiti in iti k bratu, vendar se je v duhu še pečala z brezštevilnimi pomisleki, ki so ji razburjali dušo.

Prišla je do hiše, na kateri je čitala napis: «Dr. Matej Oblak, odvetnik».

Ah, tako čudno jo je pogrelo. Sedaj se mora odločiti! . . . Moj Bog, odločila se je že zdavnaj, samo da se ji zdi nemogoče, izvršiti odlok. Nemogoče, v resnici nemogoče . . . In toliko, da se ni sesedla na tla, ko je premislila, da bi jo lahko premagala ta odvrtačoča čuvstva.

Toda sedaj mora naprej!

In z neko slepo brezmiselnostjo se je zagnala pred vrata in prijela za zvonec. Postalo ji je hkrati tako slabo, nezavesten pot ji je stopil na čelo, tako rada bi se bila malo naslonila na zid, trepetala je, pomišljala se — kar se je zganilo nekaj v njej: krepko je pozvonila. Zaslišala je drsanje

lahkih cipel, ključ v ključavnici, škripanje vrat — potem pa je vstopila.

Dr. Oblak danes ni vzprejemal klijentov. Bil je bolan. Terezijo je postrežnica spustila noter, ker je povedala, da je sestra gospoda doktorja. Vedla jo je do njegovih vrat in ji rekla, naj potrka, potem pa vstopi. Terezija je storila natanko tako . . .

Gospa Matilda je sedela na pol oblečena v lahno domačo obleko v svoji sobici. Naslanjala se je na mehki naslanjač. V sobi je ležala dopoldanska poltema. Gorak vonj je plaval med pisanimi zavesami in suhimi šopki iz ločja, praproti in pavovih peres, med umetnimi stojali za fotografije in velikimi slikami v dragocenih okvirih.

Na njenem licu je ležala neka nenavadna bledoba, ki je pogosto odsev notranjosti, vseh najmanjših finostij, nijans in razločevanj globoko začrtanih in krepko izraženih čuvstev. Okrog očij pa ji je gorel vedno oni čudoviti obroč, zatečen na lahno s krvjo, komaj za spoznanje. Morebiti je izražal njen obraz, da je bila pred kratkim bolna? . . .

Lahko!

Sedaj je bila zamišljena.

V duhu je tehtala še jedenkrat vso sramoto, katero je doživela ob jednim s soprogom v zadnjih dnevih. In zopet je izdrhtavala kakor prvič v skritem gnevu. Sovražila je v dnu duše vse krog sebe. Še celo jutranji zrak, ki ji je plal skozi okno v sobico, ji je neljubo vznemirjal razdražljive živce.

In ko je tako sedela, se ji je zazdelo, da čuje neko govorenje v soprogovi sobi. To ji je vzbudilo pozornost. Soprog je bil danes duševno vtrujen, in ni vsprejemal klientov. Kdo je prišel k njemu?

Vstala je in poslušnila pri stranskih vratih.

Čudno, zdelo se ji je celo, da sliši ženski glas. Radovednost se je je polotila. Pazljivo je poslušala.

Razumela sicer ni, kaj govori neznana ženska, ali to, kar je slišala, se ji je zdelo tako nenavadno, tako posebno! Glas neznane ženske je bil tako čuden! Boječe, nekako sunkoma ji je vrela govorica na dan, izpreminjala se iz skrbnega pripovedovanja v silno razlaganje, potem pa v samozavestno opravičevanje. A kmalu se je zopet polegel

njen, skoro ob upornost meječi glas v nezapno, sramežljivo prošnjo . . . Gospa Matilda je natanko čutila, kako se je neznanki glas izpreminjal.

Neka bolestnonestrpna radovednost je mučila gospo doktorico.

Hkrati jo je iznenadil glas soprogov. Bil je nevljuden, nevoljen, dà, skoro zopern. Vidno je zahteval nekega pojasnila.

In neznana ženska je vzrastla v vznesenih, prepričevalnih besedah.

Zdajci jo je ustavilo osorno vprašanje Oblakovo.

Sledil je kratek odgovor, a ta je moral biti silen, strašen. Kajti doktor je vzkipel v srditih besedah in navalil na neznanko celo kopo vprašanj, na katerà ni čakal odgovora. In iz tona teh vprašanj se je čulo očitiranje, dolženje, zmerjanje, psovanje . . .

Nastala je kratka pavza. Situacija je morala biti resna, v največji napetosti. Matildo je pretresala neka slutnja.

Ženska v sobi je ponovila vprašanja. Glas ji je vibriral sedaj boječe, sedaj nevoljno, sedaj proseče . . . izpreminjal se je malone v jok.

Toda Oblakova jeza je naraščala. Čuti je bilo, da se ne brzda v konvulzivnem srdu. Porogljivo se je zakrohotal: tako čudno, rekel bi, blazno je zadonel njegov smeh po sobah.

Ženska je obupno viknila . . . v sobi je bilo čuti premikanje, nasilni koraki, grožnje, rotenje, ropot, krik, odpiranje vrat . . . kratek šum . . . potem pa so se zaprla vrata s tako silo, da so se stresle stene.

Matilda je nagonsko pritisnila na zapah: v trenutku se je pojavila med odprtimi vrati.

V sredi sobe je stal njen soprog dr. Oblak, razmršenih las in begajočih, žarečih očij. Nerazumljivo jo je pogledal in s tresočimi koraki pristopil k divanu, kjer se je brez močij sesedel. Od zunaj se je razglegal za hip napolglasen, zadušén jok . . .

Oblak je uprl svoje izbuljene oči v soprogo. Tako počasi, tako tiho se je bližala k njemu kakor lahna sanja. On ni vedel, kaj se godi ž njim, čutil je samo, da ga nekaj peče globoko v prsih, da mu nekaj razjeda možgane, da se mu čudni ognjeni prameni iskrijo v očeh.

«Kaj je, Matej?» ga je vprašala Matilda oskrbno.

Oblaku je vstal pred očmi prejšnji prizor v vsi svoji bridki velikosti. Zavedel se je živo, kaj je storil ravno prej v nekem neznanem stanju.

«Matilda, umoriti me hočejo!» je zavpil in se mogočno vzpel. Soproga je sedla k njemu na divan, posadila ga rahlo na sedež in mu položila roko na razbeljeno čelo. Prisiljen po nekem neznanem nagonu je obsedel in radovoljno nagnil glavo.

Nerazumljiva slast se mu je razlila po telesu. Čutil je njeno mehko ročico, njen skrivnoskrben pogled, in nerazumljiva blaženost mu je legla okrog srea, božala ga tako lahno, tako nežno! In zdelo se mu je, kakor da se zliva v dolgih, nedoumno tenkih curkih blažilni balzam na njegovo razbeljeno telo . . . Na oči mu je padala rahla megla, sladek mrak . . .

«Matilda, pozno bo, ali ne pojdeš počivat? Saj nisi zdrava». In lovil ji je roko, kakor da bi ji hotel potipati žilo.

«Matej, le umiri se, nič naj te ne vznemirja. Tukaj se malo vlezi na divan». Poslušno se je zleknil po divanu. Ona mu je še vedno z roko pokrivala čelo.

Polagoma se mu je jelo svitati v očeh. Dvigal je trepalnice in že razločeval predmete po sobi. Zagledal je naslonjač, v katerem je prej počival in zjasnilo se mu je v glavi, da ni dolgo, kar je vstal, da sedaj ni noč, ampak jutro. In bliskoma se mu je zopet razgrnil prejšnji prizor s sestro pred očmi. Od daleč je začutil iznova oni trapeči, odrevenujoči strah, a spomnil se je, da je pri njem soproga. Prijetni pokoj njene bližine ga je obvladal.

«Ne, ne ugonobé me še, ne, kaj ne, Matilda?» in zaupno se je ozrl v njeno blede lice. «Premisli, nahujskali so še sestro zoper mene. — On, njen mož je tudi agitiral! . . . fej, fej! Sedaj je pod ključem, he, he . . . Kaj morem jaz za to, he, he . . .»

Matilda ga je nerazumljivo gledala.

On pa se je proseče ozrl vanjo.

«Matilda, jaz nisem kriv, da je sestra reva . . . Pa mi je očitala, da me je podpirala . . . Jaz nisem kriv, jaz ne, ampak krznar. Pognala naj bi ga bila, saj sem ji rekel. Ah!» Bolestno je skočil pokoncu.

«Rekla je, da se je morala kazati Slovenko . . . Matilda, kaj pa so Slovenci?» In

naslonil se je na mizo ter premišljeno zrl v njen rob. «Ali najhujše je to, da se spušča njen mož v tako nizke posle . . . najhujše . . . Da ni agitiral, da je po zmoti prišel v zapor? Kdo bi verjel? . . . Kako pa je bilo pri nas?» Postajal je stalnejši, razsodnejši.

Matilda ga ni razumela.

V tistem hipu ga je zopet nekaj zbodlo.

Na mizi je zagledal vabilo na redno sejo konzorecija za izdavanje lista «Neodvisni glasovi». Vabilo se je glasilo na današnji večer.

Pred očmi so mu vstali nakrat obrazi Remca, Okorna, Prosenca, Skalarja . . . celo omizje. Vsi so ga gledali tako topo, nerazumno . . . Videl je njih uprte oči. V obraz mu je stopala rdečica, čutil je ogromen sram, ponižanje, nemoč . . . in stemnilo se mu je vnovič pred očmi.

«Matilda, zaženi ta list v peč. To je sleparija, goljufija; s temi ljudmi ne maram imeti ničesar več opraviti ker, ker . . . jih sovražim». Pomolčal je in se trudil, da bi se nekaj domislil. Oveseljen je pokimal. «Matilda, saj veš: nič dobrega še nisem užil od Slovencev!» tako gladko je izpregovoril ta stavek.

Gospa Matilda pa je potrdila :

«Da, da, k seji ne greš tudi zanaprej več».

«Nobenkrat. Odpiši jim ti, Matilda, saj znaš. Pa precej! In potem naj nese Janez list h ‚Grozdu‘».

In Matilda je vzela v roke pero in začela pisati. Oblak jo je spremljal z očmi in parkrat potrdil z glavo. In ko je končala, je podpisal svoje ime.

Še dolgo je strmel v podpis in se poredkoma smejal . . .

VIII.

Zvečer je snežilo.

Moker mraz je legal na ulice, tisti težki, zopni mraz, ki človeka prevzame s tako neznano silo, da mu trepeče slednja žilica.

Pri «Gozdu» so bili zbrani udje konzorcija «Neodvisnih glasov» v zadnji sobici.

Nekaj čudno skritega je odsevalo vsem z obrazov. V nervoznem miru so sedeli na svojih sedežih, nezaupno se ozirali drug v drugega in se pogovarjali med seboj tako tja v dan brez prave uneme in zanimanja. Pomenkovali so se o najoddaljenejših in najmalenkostnejših rečeh ob jednom. In njih po-

menek je bil vezan, formalen in brez živahnega zanimanja. Videti je bilo, kakor da bi se bali dotakniti neke točke, ki je bila vendar slednjemu vsak hip na jeziku, ki je vsakega težila, mučila in trapila, da je zadržetal sedaj v neznosni negotovosti, sedaj v silni navalni jezi.

Neka nema slutnja je plavala med njimi, katere niso mogli prikriti niti vznemirjenopri-siljeni nasmehi, ki so pri tem ali onem spremljali vsakdanji razgovor.

Moj Bog, kaj se je vse godilo zadnji čas! . . .

Po končani poslednji deželnozborski volitvi so krožile najčudnejše vesti po mestu.

Tako nepričakovano je prišla kandidatura dr. Oblaka!

Nizke govorice so se trosile o njem. O izdajateljih «Neodvisnih glasov» pa so ljudje sumljivo in pomenljivo, često celo porogljivo govorili. Meščanstvo si je pravilo o podlem, sramotnem podkupovanju, o brezstidnih špekulacijah z narodovimi interesi.

Pri današnji seji so morali priti do gotovosti. Zvedeti so morali, da je vse res, kar jim je tako jasno pravila njih slutnja,

da so služili kot sredstva v častihlepen namen posameznika. A vendar so med seboj molčali o tej reči, pričakovaje v napetem nemiru, kdaj se odpro vrata in se prikaže on — dr. Oblak.

A ni ga bilo.

Potrkal je nekdo.

In bil je služabnik dr. Oblaka, ki je prinesel list s pripombo, da so ga poslali semkaj s tem pismom milostna gospa, ker so gospod zboleli. Prisiljeno uljudno se je priklonil in odšel.

Remec je hlastno posegel po listu.

Prečital ga je, zardel komaj vidno, nato pobledel, stresel neljubo z glavo in se trudno spustil na stol.

List pa se je glasil:

«Ker vidim, da so ljudje, za katere sem se dozdej trudil, slepi in gluhi, torej brez vsakega kulturnega dostojanstva, smatram svoje delovanje med njimi za brezplodno. Od ljudij, ki me ne morejo in nočejo umeti, se obračam v stran in si poiščem svoj delokrog med svetom, ki vsaj ve, kaj je hvaležnost. Zato tem potom naznanjam svoj izstop iz vseh slovenskih društev. Jaz ne

maram nič slišati o vas, pustite me še vi v miru! Še nič dobrega nisem užil od Slovencev!

Dr. Math. Oblack.»

List je bil pisan v nemščini . . .

Za hip se ni ganil nihče. Skoro bi rekel, da se je čulo vibriranje bolestonemirnega dihanja zbranih mož.

Na koridoru je vstal ropot.

Pretrgani vzkliki . . . šunder . . . tekanje . . .

Vpitje!

Negdo je silno potrkal.

Vstopila je hišna gospodinja in v pretrganih stavkih prosila, naj gredo za Božjo voljo gospod zdravnik Remec venkaj, češ da je napol zmrznena žena obležala za vrati v njihovi veži.

Remec je nemudoma vstal.

Na koridorju je še vedno stal služabnik dr. Oblaka, ki je začudenim poslom in pivcem pravil, da je že prej videl, kako je kolovratila pred njim neka ženska, naslanjala se na zid in se slednjič zavlekla za vrata te gostilne, da je mislil, da je pijana.

Zdaj pa jo je spoznal pri luči in zdaj za gotovo vé, da ni pijana. Ženska je namreč sestra njegovega gospoda in je bila dopoldne pri pospodu doktorju, ki pa je nekako čudno govoril z njo.

In še dalje bi bil pravil, da ga ni gospod zdravnik poklical v sobo, kamor so bile ženske spravile bolnico.

In tukaj je še zdravniku razložil na dolgo in široko, s tisoč nepotrebnimi opazkami, kar je vedel in znal.

Remec je kmalu spoznal, da Terezija ni onemogla vsled mraza, ampak vsled lakote. Ostal je sam tako dolgo pri njeni postelji, dokler se ni zavedla. In potem ji je ukazal prinesti nekoliko gorkega. Postajala je živahnejša in oči so ji dobivale svojo naravno svetlobo. Remec ji je prigovarjal, naj bo mirna, češ da je v dobrih rokah in na varnem.

Terezija je polagoma spoznavala okrog sebe predmete. Vse ji je plesalo pred očmi. Živci so ji počivali v otrpnjenem miru, le zdaj pa zdaj jo je pretresel vroč ogenj, da so ji zatemnele oči in se ji je zvirtela postelja v neznanski naglici. Občutila je ne-

znosno slabost, notranjost se ji je krčila in zavest ji je hotela zopet vtoniti v nerazrešljivi, ogromni temi, po kateri je videla hitati samo debele mokre snežinke . . .

In takoj potem je razločila pred seboj bledomirni obraz postarnega moža, čegar oči so jo gledale tako sočutno in milo! Ponudil ji je žlico neke pijače, katero je vzela s tresočo poželjivostjo.

Zdelo se ji je, da ji je boljše.

In obležala je mirno ter se zagledala v starčkov obraz, v njegove velike oči, v njegove srebrne lase, ki so se mu spustili neopaženo po sencih.

Potem pa je začutila silen glad. Zaupno je gledala starčka in tiho izpregovorila :

«Lačna sem».

Takoj na to pa bi bila skoro občutila neko skrivno sramovanje. Globoko doli v prsih jo je zaskalelo nekaj, kar ji je hotelo prisiliti rdečico na upala lica, neutešljivi glad jo je prevzel s tako omamljivo močjo, da je slastno posegla po ponudeni gorki juhi.

Kako ji je teknila!

Kmalu se je čutila zopet bolj pri moči.

In zopet je lahko govorila in rada je govorila, kar jo je vprašal ta dobri starček.

Remec je ostal še kake pol ure pri bolnici.

Potem se je vrnil v zadnjo sobico, kjer so se bili po naključnem prekinjenju zopet zbrali udje konzorcija. Sedeli so okrog mize in ga pričakovali.

Na mizi je ležal razgrnjen list dr. Oblaka.

Remec se je polagoma vsedel na svoje mesto. Vsi so se ozirali nanj. A on je molčal.

Oglasil se je Skalar:

«In sedaj, gospod Remec, smo brez vesla...»

Starček se je trpko nasmejal:

«Ne samo mi... tudi naša domovina... ona pa že dolgo, dragi gospodje!»

«A kaj hočemo sedaj...?»

«Prvo je, da storimo svojo človeško dolžnost. V hiši leži onemogla ženska — saj ste jo videli — žrtev sedanjih narodnih razmer, narodna mučenica. Moža, ki je živil njo in otroka, so zaprli v narodnostnih prepirih za časa volitev, in beda jo preti ugonobiti. Naša prva dolžnost je sedaj, da pomoremo tej ženski».

In vzel je klobuk, vrgel desetak vanj ter začel pobirati od uda do uda prispevke za svojo pacientinjo.

IX.

Pisar Zajec se je živahno kretal ob strani notarskega kandidata Ravnikarja.

Izprehajala sta ste se po peronu.

«Meni je žal zanj, v resnici mi je žal. A sedaj je vse prepozno. Prišel je v novi tok in sedaj plava z njim».

«Kako pa, da se ni prej nihče zavzel zanj?» je vprašal Ravnikar nevoljno.

«Ljubček moj, kdo bi bil neki mislil! Moj dobri, pridni Pavelček Kos! Ne, bratec, to mi še sedaj noče v glavo».

In pomolčala sta nekoliko.

«Ha, odkod te besede, odkod ti pojmi, odkod to naziranje? — Premisli pomen, globokost in visokost življenja», sem mu izrekel. — Eh, molči mi o življenju, me je zavrnil. — Ko sem še veroval v življenje, sem največ trpel. Zdaj sem si vse izbil iz glave. Takrat sem hlatal po načelih, a ker mi je dvom jemal vsako vero, nisem mogel priti tudi do načel. Brez načel pa ni življenja.

Sedaj pa udobno vegetiram in mi ni treba niti načel, niti vere . . . Tako čakam, da se mi ustoji neumna, blazna kri . . . Kaj bo potem, še ne vém. No, sicer pa še nisem pri pravi pameti, je pristavil?»

«In v Trst se je odpeljal?»

«Pravkar, s prejšnim vlakom. Spremljal ga je socijalni demokrat Zdravič, veš, tisti z brazgotino,»

«Sedaj je njihov . . .»

Izprevodnik je vprvo zaklical, da je čas vstopiti.

Z bližnje klopi se je dvignila Terezija Žuškova in pristopila k Ravnikarju.

«Lepo se vam zahvalim, gospod, ker ste me spremili. Sporočite še jedenkrat mojo srčno zahvalo gospodu doktorju in vsem drugim dobrotnikom. Bog jim povrni stotisočero . . .!»

Glas se ji je mehko tresel.

Ravnikar ji je stisnil roko in gledal zanjo, dokler ni vstopila v vagon.

«To žensko si spremil na kolodvor?»

«Da; prosil me je gospod Remec.»

«Pa ne, da bi bila to tista . . .»

«Tista, tista. Kaj si tudi ti že slišal?»

«Seveda!»

Peron se je napolnil z ljudmi.

Izginila sta med množico . . .

Izprevodnik je klical v drugo. Popotniki so se podvizali. Med glasnim šumom, pogovarjanjem, pozdravljanjem in poslavljanjem so vstopali v vlak. Prostor pred kolo-dvorom se je bil že skoro spraznil, ko se je prikazal na njem dr. Oblak, vodeč pod pazduho svojo soprogo, lepo gospo Matildo. Gledal je v tla, hitro pristopil k vagonu prvega razreda, pomogel soprogi, ki se je lahkotno zazibala na stopnice, ter sam vstopil.

Obraz mu je bil bled, toda miren.

Komodno se je spustil na mehki sedež.

Njemu nasproti je sedla gospa Matilda.

Vlak je zažvižgal in se začel pomikati.

Bližnja drevesa, plotovi, poslopja, oddaljene strehe in sivi zidovi so izginjali preko okna.

«Ljubljana ostaja za nama», je izpregovoril s prijetnim, zadovoljnim nasmehom.

«Da, skoro jo zapustiva za vedno . . .»

«Skoro, skoro . . .» je pritrjeval on s tihim veseljem.

Gledala ga je skrbno.

«In sedaj nisi več bolan, Matej?»

«Nič več . . . A bila je nevarnost velika.
Moj duh je bil bolan . . .»

«Eh, na našem gradu je tako lepo!
Spomlad pride in vse življenje se prerodi . . .»

Ljubeče se je ozrl vanjo.

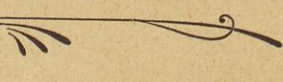
Z obraza se mu je zrcalila otroška
radost.

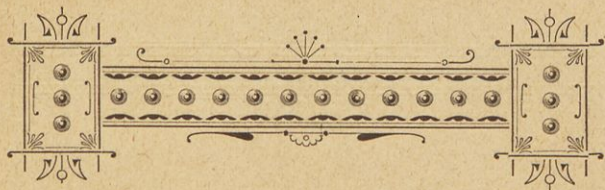
Smeh mu je igral okrog usten . . .

A decorative flourish on the left side of the author's name, featuring a vertical line that curves into a spiral at the bottom, with a stylized flower and leaves at the top.

JAKOB VOLJČ.

A decorative flourish on the right side of the author's name, consisting of a horizontal line that curves into a spiral at the end, with a small leaf-like shape below it.

Oblaček.

Plaval, oj plaval oblaček je bel,
V sinji je plaval višavi;
Tam nad planjavo obstal je lehak,
Cvetko pozdravil v nižavi . . .

Ona ni mogla do njega nikdar,
On pa do nje ne v nižavo . . .

Drobne rosil je oblaček solzé,
Z njimi poškropil planjavo.

Vrh planine.

In tu je križ . . ! Na njem je Krist razpet!
Z obraza vsa boleost mu grozna sije,
Ki za-te trpel jo, da te omije,
Da te opere in očisti spet.

Razbičan in krvav mu je obraz . . . !
Pod njim v obe strani se vije cesta;
Na levo vodi te v velika mesta,
Na desno v tiho gorsko vas.

O, mnogi stal je že pod križem tû,
Nejasen kam in kod zrl v desno, v levo . . .
Tam spodaj mesto, slast in čast kraljevo,
In tukaj vas zagorsko, kraj mirû . . . !

Slikar.

Le vprašajte, le vprašajte,
Saj ničesar ne povem;
Prazni ta okvir vas mika . . . ?
Nè, ne morem in ne smem!

Prazen tu visi na steni,
Pravite, da je krasan;
Kaj pa slika, ki sem hotel
Si naslikati jo va-nj?!

Kar najlepšega sem slikal,
Tu naslikati sem hotel;
Srečen v sreči s tem okvirjem
Delo svoje sem pričel.

A končal samo okvir sem,
Ki visi tu nad menoj;
Prazen je, a slika, slika . . . !
V sreču nosim jo seboj!

Pri oknu.

Dan za dnem pod mojim oknom
Goste trume hodijo ;
Njih grohot in smeh na šipe
Kot valovi vdarjajo.

Lica jim rudé razgreta,
Strast plamti jim iz očíj ;
Iz zabave spet na novo
Brez prestanka vse hiti . . .

Njih oči skrivaj na okno,
Name se ozirajo.
«Samotar . . . !» mi prezirljivo,
Zaničljivo kličejo . . .

Jaz pa v oknu pri žardinah
Polzastrih nem slonim,
Zrem mimoidočih lica,
Zrem vrvenje in — molčim.

Izdajavec.

Pólnoč . . . Zamólklo strahótno-votlo
Zadnji udar se v noč razgubi . . .
Mrtva planjava pred mestom tihim
V hipu vsa oživi . . .

Vzdrami poveljnik iz krvi se svoje,
Kamor sovražni porazil ga meč,
Vstane . . . poražene čete po polji
Vzbuja, v vojskó jih družoč. — — —

Mrtve se čete iz krvi svoje
Dvignejo liki duhovi grobov,
Bleda jim lica krvavo rude se,
Plamen prešinja jih nov.

Sredi planjave pred mestom tihim
Zbere nešteta se vojska vsa;

Strast ji žari raz lice krvavo,
Srd ji v očeh plapola.

Prapor visoko, nemirno veje,
Sam ga poveljnik v rokah vihti;
V levi prapor, a meč v desnici
Z vojsko pod zid hiti . . .

Stražnik z ozidja mestnega gleda
Grozni pod sabo gleda prizor . . .
Pólnoč . . . mrtve probûjene čete . . . !
Strah se ga loti skor . . .

Gnete se vojska nešteta, grozna,
Zid naskakuje, besni, divja,
Pleza čez zid, da sovražnika v spanju
Z ognjem in mečem konča . . .

Pa ko ozidje prepleza prvi,—
Prvi od vojske prepleza glavar,
V stolpu zamolklo se zvon oglâsi,
Bojni konča vihar — — —

Izpred ozidja zdrvijo čete;
Mrtev se tam sesede vsakdo,
Kjer se je včeraj bil zgrudil v boju,
Z lastno oblit krvjo . . .

Stražnik oddahne si; ni si na jasnem,
Ali resnica je ali je san;

Saj so sovraga porazili včeraj,
Ko se proslavljal dan — — —

Zjutraj vse mesto skrivnostno šepeče:
„Včeraj nam čete je svoje izdal
Zdaj pa od smrti nad nas jih probuja,
Da v grobu bi mirno spal . . .!“

Svojim godcem.

Godeci moji, godeci moji,
Kje ste se učili gosti?!
Par še takih, par enakih,
In porečem vam: zadosti!

Jaz ne bodem gostov vabil
In najemal godcev za-nje,
Da jih v sanje vsnivate mi,
Zatopite v žalovanje.

Če zagodete o domu,
O ljubezni zanj globoki,
V solzah se tope mi gosti,
Navdušujejo se v — joki.

Kakor môra pride žalost,
V srca vlije bolečine:
Z vinom se pojé njihsolze
V — boljšo srečo domovine...!

In dekleta, godeci moji ?
Če slavite njih lepoto,
Nehvaležnost pikro, rezko
Vrnejo vam za dobroto.

«Kaj hvalisanja nam treba»
Ta in ona se razžali ;
«Sram ga, kdor ne ve še: dobro
Se blago pač samo hvali!»

In o srca hrepenenju,
O ljubezni plameneči?
Njenih upih, njenem strahu,
In o rajski njeni sreči?!

«Kaj ponočno vzdihovanje
In pa tarnanje brezvspešno!
Nam vse to se» poreko vam,
«Nam vse to se zdi presmešno».

Glejte, godci moji, glejte,
Kaj pa še zagosti znate? —
Nič! To trojno melodijo —
In od konca spet igrate.

Jaz pa z družbo raznoliko,
Ki sem v gosti jo povabil,
Vina in kozarca, sebe,
Skoraj, skoraj bi pozabil!

Frančišek Grivec.

RUSKI REALIZEM

in

njega glavni zastopniki.

I.

Realizem sploh.

Ako hoče književnost zadostovati svojemu namenu in si pridobiti stalno vrednost, se mora uklanjati duhu časa in izvirati iz duše naroda, v katerem je nastala, podajati mora sliko duševnega življenja narodovega; prava narodna književnost mora ostati v zvezi z narodovim življenjem, z njegovimi potrebami in ideji. To nikakor ni nova zahteva; te bistvene lastnosti ima vsa ona književnost, ki si je ohranila trajno vrednost kljubu stoletjem, ki so že potekla od njenega postanka. Klasična književnost starega veka je bila v zvezi s tačasnim življenjem, bila je prešinjena duha in omike starega veka; prav to ji daje trajno vrednost, in imena, kakor Homer, Sofoklej, Evripid i. dr., se bodo vedno svetila na nebu svetovnega slovstva.

Klasična književnost novega veka se je v mnogem naslanjala na staroveške klasike, ker je nastala v času, ko je imela staro-klasična omika več veljave nego dandanes in je še znatno vplivala na mišljenje tedanjih omikancev.

Klasična književnost splošno riše človeka takega, kakoršen bi moral ali kakoršen ne bi smel biti po nazorih pisatelja; življenje nam predstavlja tako, kakoršno bi moralo, ali kakoršno ne bi smelo biti. Podaje nam torej nekak ideal človeka in ideal življenja, zato se ta književnost imenuje idealna; imenovali bi jo tudi lahko aristokratsko, ker jemlje snov večinoma iz višjih krogov, katerim je bila tudi namenjena (koncem preteklega in početkom našega stoletja pač tudi meščanstvu). Klasična književnost se ne briga mnogo za resnično življenje, ampak sloni veliko bolj na domišljiji nego na opazovanju.

V devetnajstem stoletju se je mnogo premenilo; premenile so se socialne razmere, s tem so se pa tudi predrugačili nazori o življenju in nazori o književnosti. Razmere so začele zahtevati nove smeri v književnosti;

idealna klasična in njen izrodek romantična književnost ni več zadostovala zahtevam časa. V drugi tretjini našega stoletja je nastala nova književna smer — r e a l i z e m, ki se je vzbudil in razevel pod vplivom novih kulturnih in socialnih razmer.

V devetnajstem veku so napravile znanosti velikanski napredek, in iznajdbe se vedno množe; zato imenujejo nekateri devetnajsti vek «vek znanostij in iznajdeb». Znanosti in iznajdbe so pa napravile velik prevrat v socialnem življenju narodov in premenile pogoje za življenje. Znanost išče resnice; v ta namen preiskuje vsako najmanjšo stvarico, deli je v njene sestavine, molekule in atome, ter si prizadeva, spoznati in dognati tudi najmanjše sile in vzroke, ki delujejo v telesih in med telesi.

Premenile so socialne razmere človeštva. Francoska revolucija je ustvarila tretji stan in mu dala iste pravice kakor aristokratom. Zdaj imamo že četrti ali celo že peti stan, ki tudi zahtevata svojih pravic in jih deloma že imata. Občna volilna pravica se širi, in tako more tudi najnižji stan vplivati na politične razmere; vedno bolj se

zmanjšujejo predprave in vpliv posameznikov, v isti meri pa rastejo pravice, raste vpliv množice.

Omika je prodrla že v najnižje sloje človeške družbe, ki so tudi začeli zahtevati duševne hrane. Klasična idealna književnost ni več ugajala, ker je bila previsokoleteča in prearistokratska. Zahtevalo se je, da se književnost ozira tudi na nižje sloje, da se ponárodí, podemokrati. Nastopil je romantizem, ki pa ni dolgo ugajal. Res se je oziral na nižje sloje, pogosto je jemal snov iz najnižjega in najpreprostejšega življenja, toda zavijal je svoje junake v neko fantastično meglo, odtujeval se je resnici vedno bolj in postal skrajno nenaraven.

Ti in morebiti še mnogi drugi faktorji so vplivali na postanek in razvoj realizma, ki je brez dvoma najznamenitejša slovstvena struja našega stoletja. Velika industrija in praktična smer novodobne omike nam je skoraj popolnoma odtegnila oni idealni svet, v katerem so živeli stari in novi klasiki. Moderni svet se bolj zanima za resnično življenje nego za idealne klasične junake. Realizem gotovo najbolj zadostuje zahtevam in po-

trebam današnje človeške družbe, ker drugače ne bi mogel doseči tolikega uspeha in priznanja ter si pridobiti toliko zastopnikov med prvimi umetniki-leposlovci.

Realizem je, kar nam pove že etimološki razlaga te besede, povrat k naravi in k resničnemu življenju, posnemanje narave in opisovanje resničnega življenja. Realizem zahteva, da se življenje ne riše tako, kakoršno bi moralo in kakoršno ne bi smelo biti; v leposlovju se naj slika resnično življenje s svojimi svetlimi in temnimi stranmi. V današnjih socialnih razmerah je posebno važno, da dobro poznamo resnične razmere življenja; zato naj nas umetnik ne slepi z lažnjivim opisivanjem življenja, kakor si je je stvoril sam v svoji domišljiji. Naloga umetnika-pisatelja je, da v umetniški obliki opisuje resnično življenje, posebno pa sodobne socialne razmere, in nas seznanja z zunanjim in duševnim življenjem sodobne človeške družbe; ogibati se mora torej vsega, kar je fantastično, nemogoče in neresnično. To zahtevajo in po tem se ravna pravi realisti.

Iz tega lahko vidimo, da realizem upravi nasprotno nego idealizem sloni veliko

bolj na opazovanju nego na domišljiji. Iz tega pa ne sledi, da je že dovolj, če umetnik samo fotografuje življenje, češ, da tako vendar najlepše posnema naravo. Tak proizvod bi ne bil več umetniški, to bi bila fotografija ali natačna risarija brez oživljajočega duha. Dober realist mora biti pravi umetnik, vedno ga mora voditi pesniško in estetsko čuvstvo; podati nam mora resnico v lepi, res umetniški obliki. Kaj lepo izraža to naš veliki pesnik Aškerc: «Duša umetnikova je potreben, neizogiben medij med nami ter med življenjem in naravo. Toda umetnik, pesnik, novelist vendar ni samo fotograf življenja; on je več! Res, da vidimo v dobrem realistično-političnem spisu življenje ‚samo ob sebi‘. To življenje je šlo skozi dušo umetnikovo, poetovo, pa je pri tem skrivnostnem prehodu ustvarjanja vzelo nekaj umetnikove individualnosti na-se, kakor vzame podoba, ki jo gledamo skozi barvano steklo, kolorit tega stekla na-se. Življenje, ki je vidimo torej skozi ustvarjajočo dušo novelistovo, je sicer resnično življenje, ob enem pa nekaj čisto novega — umetnost (umotvor). — »

Pisatelj, ki riše življenje samo od temne strani, ki v človeku ne vidi drugega nego strast in zlobnost, kateremu je človek samo «plavolasa zver» in nič višjega, ki v življenju vidi samo to, kar je slabega, tak pisatelj gotovo ni dober realist, ker ni resničen.

Realizem jemlje snov najraje in z največjim uspehom iz socialnega življenja sedanjosti. Ne sramuje se niti najbornejših koč in rad se mudi med najnižjimi sloji človeške družbe, med brezštevilno množico bednih, ubožnih, stradajočih in nesrečnih bitij. Zato se je realizem najbujneje razcvel v romanu in noveli, ker se tu najlepše in najlažje opisuje sodobno socialno življenje. Realistični roman je nekaka društvena psihologija; v njem se razodeva mišljenje modernega sveta, njegovi nazori, njegove politične in socialistične težnje, skratka vse moderno življenje s svojimi napakami, s svojimi svetlimi in temnimi stranmi. V romanu in noveli se pa tudi kaj lahko skriva politična ali socialistična tendenca, kar tvori pogosto jedro realističnega romana.

Realizem se od idealizma razlikuje tudi po tehniki. Kakor moderna znanost natačno

preiskuje vsako stvarico in jo deli v njene sestavine, tako tudi realizem z nenavadno natančnostjo opisuje vse posameznosti in pogosto na dolgo in široko pripoveduje najnavadnejše reči in dogodke. Nekateri celo mislijo, da je ta način pripovedovanja bistvo realizma. To pač velja samo za najnovejši skrajni realizem, ki ga navadno imenujemo naturalizem. Nekateri naturalisti vsako tudi najnavadnejšo stvar opisujejo tako na drobno in natančno, kakor da res hočejo biti naravnejši nego je narava, — to pa pomeni propadanje realizma, na kar mora priti reakcija, ki je tudi že prišla v dekadentizmu. Natančno opisovanje posameznostij je res jeden glavnih znakov realizma, njegovo bistvo ali jedro pa to vsejedno ni. Bistvo in jedro pravega realizma je in ostane resnica.

Najbolj ugodna tla je našel realizem na Angleškem in Ruskem, pa tudi v Franciji je našel mnogo zastopnikov.

Francoski značaj ni primeren za realizem, kar priznavajo sami Francozje (n. pr. francoski kritik Vogüé). Značaj duhovitega francoskega naroda je nagel in zavzet za

retoriko. Najbolje nam osvetljuje značaj francoskega naroda njegova zgodovina zadnjih sto let: za skrajnim absolutizmom je prišla revolucija, republika in tiranska oligarhija, na to vojno cesarstvo, monarhija, revolucija, monarhija in spet revolucija! Duh francoski je nagel in hrepeni po efektih. Realizem pa hoče posnemati naravo, zato se mora v njem dejanje vršiti počasi in opisovanje mora biti kolikor mogoče preprosto. To pa ne more dolgo ugajati francoskemu duhu, ki tudi v književnosti ne ljubi počasnosti in preprostosti. Francoz tudi v književnosti hrepeni po efektu in nagli izpremembi. Iz skrajnega romantizma so Francozje hitro zašli v skrajni realizem - naturalizem, zato se je pa tudi na Francozkem vzdignila najprej reakcija proti realizmu.

Navadno se Balzac imenuje oče realizma na Francoskem. V tehniki in načinu opisovanja nahajamo pri njem vse glavne znake realizma; s svojim natančnim risanjem nam ustvarja tipe pariškega življenja, osebe, ki reprezentujejo cele vrste ljudij, vendar se nikjer ne izgublja tako v posameznosti kakor

Zola. Toda Balzac je sanjač in romantik v dnu svoje duše; v svojih romanih zaide večkrat v sanjarije, ki se že več ne ujemajo z realizmom.

Flaubert je risal življenje z največjo natančnostjo. Dasi je bil sprva navdušen romantik, je postal vendar skrajni realist in najhladnokrvnejši slikar življenja, kolikršnega si le moremo misliti. Flaubert opisuje samo slabe in žalostne strani življenja; on ne vidi nič dobrega na svetu. Njegov realizem je brez sočutja, brez vere, hrez usmiljenja, torej nepopolen, Vogüé celo misli, da ni daleč od karikature.

Po naših gori omenjenih nazorih tudi Zola ne more biti pravi realist. Zola najraje opisuje izmed ostudnih stvari najostudnejše in izmed pokvarjenih ljudi najpokvarjenejše, ki so izjeme v človeškem življenju. Čitatelja pogosto osvaja s starimi romantičnimi sredstvi in rad hlasta po efektih. Zato Zola ni pravi realist niti Francozu Vogüéu niti Dancu Brandesu.

Francoska tla niso ugodna za zmerni realizem; zato Francozje nimajo nobenega

popolnega realista. Kakor se francoski duh sploh rad giblje v ekstremih, tako so tudi francoski realisti hitro zašli v skrajnost.

Veliko ugodnejša tla za realizem so na Angleškem; tu se je razevel realizem mnogo bujneje in prej nego na Francoskem. Angleški duh je nemiren, hladen in primeren za preprosti in počasni realizem. Angleški realisti ne opisujejo življenja samo od jedne strani, ampak vidijo temno in svetlo stran življenja. Vodi jih sočutje do bližnjikov, posebno do nesrečnih; zato ne opisujejo samo zunanostij kakor Francozje, ampak prodirajo do dna človeškega srca in odkrivajo njegove skrivnosti. Angleški realizem se začne z Richardsonom, svoj vrhunec je pa dosegel v Dickensu, Thackerayu in pisateljici Elliot.

Dickens je realist posebne vrste. On vzame angleško življenje tako, kakor je v resnici; vse osebe, stvari in dogodke bistro opazuje in jih potem porabi pri kompoziciji, pravo luč pa dobi vse to še-le po duhu in humorju pisateljevem. Dickens rad karikuje nekatere posebnosti angleškega značaja, ali on umeva življenje, ljubi ljudi in njegovo

srce je polno usmiljenja do nesrečnega bližnjika.

Najbolje je prodrla v skrivnosti človeškega srca realistinja Elliot, ki se posebno odlikuje po svoji fini psihologični analizi. Tudi ona ljubi ljudi, posebno pa reveže. Nenavadno preprosto opisuje najnavadnejše reči; s svojo preprostostjo in usmiljenjem gane včasih čitatelja do solz.

Angleški realizem se odlikuje po sočutju, usmiljenju in ljubezni bližnjega. Angleški realist gre med ljudi iz ljubezni do bližnjega, življenje opisuje sočutno, ne opisuje samo zunanostij, ampak posebno rad se peča z duševno analizo.

II.

Ruski realizem.

Največ priznanja je našel v Evropi ruski realizem, ki lahko tekmuje z angleškim. Namenil sem se, Slovence nekoliko seznaniti z ruskim realizmom. Da bomo pa ruski realizem lažje in pravičnejše sodili, mislim, da ni bilo od več, če smo se malo ozrli na francoski in angleški realizem.

Ruski realizem ima mnogo sličnosti z angleškim, posebno kar se tiče usmiljenja ter ljubezni in sočutja do stvari in ljudi, katere opisuje; vendar se v mnogih ozirih loči od angleškega in zavzema popolnoma samostojno, skoraj bi lahko rekli prvo mesto v moderni realistični književnosti. Nikjer v slovstvu ni tako jasno izražen značaj kakega naroda, kakor v realističnem romanu, v njem najde narodnost najdostojnejši izraz; saj hoče realističen roman podati resnično, verno sliko narodovega življenja. Umljivo je torej, da je ruski realizem, dasi je morebiti na tega ali onega ruskega realista kaj vplival angleški ali francozki realizem, nekaj popolnoma izvirnega, nekaj posebnega in samostojnega. Zakaj v ruskem romanu in noveli je najlepše narisana kulturna in duševna slika ruskega naroda; iz vsake strani ruskega romana ali novele, iz načina opisovanja in pripovedovanja jasno odseva ruska narodna duša, ves ruski narodni značaj z vsemi svojimi posebnostimi in onimi značilnimi potezami, po katerih se tako razlikuje od zapadnoevropskih, neslovanskih narodov.

Kakor sem že omenil, je sočutje in ljubezen do trpečega bližnjika jeden glavnih znakov ruskega realizma. Ta posebna ljubezen do nesrečnih in trpečih ljudij veje že iz prvega realističnega spisa Gogoljevega in se vleče kakor rdeča nit skozi ves ruski realizem. Pri tem naj omenim še nekaj posebnega, kar odseva iz ruskega realizma. Kakor je velikanska in neizmerna Rusija s svojimi brezkončnimi planjavami in stepami, kjer popotnik zastonj išče točke, na kateri bi se odpočilo njegovo utrujeno, nemirno in hrepeneče oko, tako tudi junak ruskega realistiškega romana zastonj išče mirú in počitka. Njegov nemirni duh se zaletuje sem in tja, išče rešitve zdaj v filozofiji, zdaj v zapadni omiki, zdaj v pravoslavju; naposled zajde v nihilizem in pesimizem. Pa tudi tu ne miruje, bori se tudi s pesimizmom in nihilizmom; v tem boju mu pogosto opešajo moči, če ne najde rešitve v požrtvovalni ljubezni do bližnjega.

Ruski realisti z veliko natančnostjo opisujejo realne predmete, pa vendar ne ostajajo samo pri tem, kar vidijo; ruski junak misli, in pogosto jako globoko misli, premi-

šljuje o življenju in o svetu, zanima se tudi za nevidni svet in večkrat diha v zraku abstraktnih idej.

Dejanje se razvija v ruskem realističnem romanu počasi in zahteva od čitatelja nekoliko strpljivosti, če hoče imeti pri čitanju pravo zabavo in užitek. Sprva se čitatelju zdi, da je roman brez prave tehnike in brez dejanja; kmalu ga začne mikati neka navivnost in najnaravnejša preprostost, ki se naposled izpremeni v epično veličastnost. Ruski realisti so mojstri v karakteristiki in opisovanju narave. Vse osebe so žive in naravne, naj že bodo vzete iz najvišjih krogov ali najbornejše kmečke koč v ruski stepi. To pa dosežejo s tem, da ljudij ne opisujejo iz golega zanimanja in navadne radovednosti, ampak iz plemenitega sočutja, da ne gledajo svojega naroda iz olimpske višave, ampak gredo med narod.

V največjo zaslugo se mora šteti ruskim realitom, da so nekak zmeren, zdrav idealizem združili z realizmom v lepo harmonijo, kar se popolnoma ujema s človeško naravo. Pri tem pa realizem še vedno ostane pravi realizem, kajti tudi sedanja človeška družba

ima ideale ali boljše ideje, ki v resnici vendar še vedno vodijo življenje k plodonosnemu delovanju. Tudi dandanes imajo svoje ideale stranke in vsaj oni posamezniki, ki imajo resno voljo delovati za svoj narod ali za vse človeštvo. Ruski realizem vedno opisuje resnično življenje in brez usmiljenja izganja iz književnosti vse, kar je fantastično, kar ni v tesni zvezi z življenjem, kar ni življenje samo; pa opisuje je tako, da iz tega življenja vedno odseva kaka ideja, nazor o življenju ali odgovor na časovna vprašanja. Da je to mogoče, ne da bi pri tem trpela umetnost, o tem ne dvomimo; kajti če se ideje nahajajo v življenju, zakaj se ne bi mogle nahajati in v realistični književnosti? Vendar je nam zapadnjakom težko umevno, zakaj Rusi zahtevajo od realizma, da ima kako idejo, tendenco in da odgovarja na časovna vprašanja, ker premalo poznamo ruske razmere. Težko zapopademo, kako velikanski pomen je imela in še ima književnost v ruskem društvu; lepa književnost se je pečala celo z vprašanji, ki se pri nas obravnavajo le v parlamentu, zato je pa tudi vplivala na socijalne in politične reforme.

III.

Belinski.

Začetnik ruskemu realizmu je na vsak način Gogolj; Rusi pa radi Puškina imenujejo začetnika realizma, kar tudi ni popolnoma neutemeljeno. Puškin je bil sicer romantik in byronist,*) vendar je v svojih novelah in v svoji drami «Boris Godunov» tako lepo opisal rusko zgodovino in narodno življenje, da gotovo ni bil brez vpliva na realistično gibanje v ruski književnosti. Dostojevski pravi o njem: «Puškin je prvi s svojim podirajočim in genijalnim umom poiskal in narisal bolni pojav ruske inteligence, ločene od naroda. Podal nam je tip pravega, nemirnega, trpečega Rusa; za tem tipom so sledili Pečorini, Čičikovi, Lavreki in Bolkonski». Belinski pa pravi o Puškinu, da je narodni značaj njegove poezije samo plod njegove velike pesniške premišljenosti.

Predno preidem h Gogolju, moram omeniti moža, ki je s svojo kritiko deset let delal javno mnenje v Rusiji in zapovedoval

*) Po vzgledu angleža Byrona.

ruski književnosti, pa zapovedoval ji je tako, da jo je pripeljal na pot, po kateri je dospela do velike dovršenosti in postala prava narodna književnost kakor nobena druga evropska. Ta mož je Visarijon Grigorjevič Belinski (1810. do 1848.). Bil je sin nebogatega zdravnika v Čembaru v penzenski guberniji. Svojih študij na vseučilišču v Moskvi ni mogel mirno dovršiti, ker ga je policija imela na sumu za revolucionarja. Temeljite klasične izobrazbe ni imel, ruski jezik in slovstvo je pa poznal kakor malokdo, in kar je glavno, bil je finega, skoraj nezmotljivega estetičnega čuta in prodirnega kritičnega duha.

Svoj prvi kritični spis «Literaturna premišljevanja» je izdal leta 1834. Začel je s pregledom ruske književnosti osemnajstega stoletja in prišel do zaključka, da Rusi nimajo prave narodne književnosti. V smislu mlado-hegeljanske šole je razvijal demokratske nazore, ki morajo prodreti v književnost. Proti koncu pravi: «Mi nimamo književnosti — ponavljam to z navdušenjem, z radostjo, ker v tej resnici vidim zaklad bodočih uspehov». Tu je moral še tolažiti Ruse, da je «plemenito siromaštvo bolje nego

domišljavo bogatstvo». To je bilo gotovo predrzno. Pozneje se je umilila njegova sodba. Postavil se je na stališče čiste, estetske kritike; spisal je več krasnih člankov o Puškinu, branil je Gogolja pred napadovavci, Koljčova je vpeljal v književnost. Z veseljem je opazoval, kako se je Gogolj bližal realističnemu opisovanju ruskih razmer in s pazljivim očesom je motril ruske razmere. Leta 1840., ko je bil še na stališču čiste, estetske kritike, je še pisal: «Vsebina poezije niso vprašnja dneva, ampak vprašnja vekov, ne interesi ene dežele, ampak interesi sveta, ne usoda stranke, ampak usoda človeštva». Nekaj let pozneje (l. 1845.) pa je prešel k realistični (utilitarni, tendencijozni) kritiki, ki zahteva, da književnost dá ali vsaj skuša dati odgovor na časovna (dnevna) vprašanja. Književnost se mora popolnoma ponaroditi, izvirati mora iz naroda in vplivati na narod, imeti socijalno in politično tendenco, v njej se morajo zrealiti težnje ruskega naroda; še le po tem bo književnost prava narodna, ruska književnost. Tako je ustanovil ono smer kritike, ki je bila v Rusiji vedno najbolj vplivna in najbolje zastopana. Zadnje

njegovo delo je «Ozir na rusko književnost leta 1847.», v katerem je označil tedanje stališče inteligence in razmere ruskega društva. Navdušeno je pisal o novih pojavih realistične književnosti, ki so mu bili porok, da je književnost na pravi poti. Odločno je zavračal vse napade nasprotnikov novega realizma in dokazoval, da ima nova književna smer vse potrebne lastnosti, katere mora imeti prava narodna književnost, in da ji nikakor ne manjka umetniške vrednosti. Realist je in mora biti pesnik in umetnik, ustvarjati mora tipe, ne pa samo posnemati in fotografovati življenja.

Belinski je utrdil stališče realistične kritike in uglasil pot realinom, poleg tega pa je vodil in vzgojil prve talente ruskega realizma: Gogolja, Turgenjeva in Dostojevskega. Njegove zasluge za rusko književnost so velikanske. Nikoli še ni pri kakem drugem narodu kritika tako silno in tako blagodejno vplivala na književnost, kakor kritika Belinskega.

IV.

Gogolj.

Nikola Vasiljevič Gogolj (1809. – 1852.) je bil rojen v Soročincih v poltavski guberniji kot sin maloruskega posestnika. Študije je dovršil v Bezborodkovem zavodu v Nježinu. V dvajsetem letu je šel v Petrograd, da bi stopil v državno službo. Ker pa ni mogel dobiti dobre državne službe, je poskusil srečo pri gledališču, naposled je postal domač učitelj; pa nikjer ni bilo zanj. Tudi pri pesništvu ni imel sreče. Še le, ko se je po Puškinovem nasvetu lotil opisovanja maloruskega narodnega življenja in pesniške ukrajinske narave, je zadel na pravo pot.

V Gogoljevi domišljiji so se oživili mladostni spomini, ko je poslušal pripovedke starih Kozakov, vlekel na uho zvoke prekrasnih maloruskih narodnih pesnij, ko je še srečno užival vse čare pesniško oživljene narave maloruske, zrl prostrano stepo in čarobno ukrajinsko noč. V glavi so se mu budili mladostni spomini in oživljali mladostni vtiski; v domišljiji so mu ostajali junaki iz ukrajinske preteklosti in originalni,

živahni in praznoverni Malorusi, med katerimi je preživel svojo mladost. Vse te spomine je vлил v svoje povesti in slike iz maloruskega življenja («Večer na pristavi pri Dikanjki», «Mirgorod», «Arabeske» in «Taras Buliba».)

V teh svojih prvih dovršenih proizvodih je Gogolj še romantik, pa na čisto narodni podlagi. Snov je vzeta iz življenja živega in pesniško nadarjenega naroda maloruskega; opisana je prošlost in sedanost Ukrajine, njeni bivavci in njena narava. To je sveža, živa poezija, izvirajoča iz narodovega srca in osoljena z nedosežnim narodnim humorjem. Sicer se nahaja v njih mnogo fantastičnega, čudovitega in mnogo praznoverja, prismojeni, vedno opeharjeni maloruski vrag, in čarovnice igrajo v njih veliko ulogo; pa vendar zna Gogolj s preprostimi, realističnimi potezami tako označiti vsako osebo, da jo vidimo živo pred seboj. Med povesti so vpleteni pesniško navdahnjeni opisi ukrajinske narave. Že v teh povestih se kaže realistični talent Gogoljev.

Leta živahne mladostne poezije so kmalu minila. Mladostni vtiski so se morali umakniti otožnejšim vtiskom velikomestnega življenja. Gogolj se je moral ločiti od Ukrajine in se lotiti opisovanja velikomestnega življenja; posebno so ga mikale senčne strani petrograjskega življenja. Z največjim sočutjem opisuje ona bitja, ki se morajo kot žrtve velikomestnega moloha z vsemi silami boriti za svoj vsakdanji kruh, in kaže na veliko nasprotje med sijajem bogatinov in bedo siromakov. V petrograjskih povestih se romantika vedno bolj umika realizmu, kar zahteva že snov sama; Gogoljev veseli in nedolžni humor postaja vedno tužnejši in zbadljivejši. V «Pl a š č u» je Gogolj že postal realist, le konec povesti je fantastičen, kar kaže, kako težko se je Gogolj ločil od romantike. V tej povesti si je izbral za junaka bednega pisarja Akakija Akakijeviča, ki natančno izpolnjuje svoje dolžnosti in čegar največja zabava je, postavljati črke v lepe vrste. Akakijevi tovariši ne priznavajo njegove pridnosti, ampak ga le zasmehujejo. Vse njegovo bitje, vse njegove misli in čustva so tovarišem le v zasmeh, v nas pa vzbu-

jajo usmiljenje in sočutje. Akakij je nekak izmeček človeštva, pozabljen od življenja. Oživi ga še-le misel na novi plašč, kateri si je dal napraviti, ko mu je njegov stari plašč razpadel v cunje; vse njegove misli in želje, vsi njegovi interesi so združeni v ideji novega plašča. Naposled se mu izpolni vroča želja; ves oživljen se vrača v novem plašču domov od večerne zabave. Med potjo ga napadejo in mu vzamejo plašč. To ga uniči popolnoma; v nekoliko dneh je Akakij mrlič. Ta povest je pomenljiva, ker je bila Dostojevskemu vzor za prve povesti.

Gogolj se je vedno zanimal za gledališče; večkrat se je poskušal v komediji, pa posrečil mu se je samo «Revizor». Snov za to komedijo je vzeta iz tačasnih razmer. V malem provincijalnem mestu se izve, da v kratkem pride revizor (carski višji nadzornik), ki bode incognito ogle doval in nadzoroval vso upravo. V mestni gostilni se uprav tačas nastani neki ubegli in propali uradnik Hlestakov, ki je v največjih denarnih zadregah. Uradniki, ki imajo jako slabo vest, se dajo od dveh posestnikov zvoditi za nos, da je Hlestakov pričakovani

revizor. Hlestakov se ne da dolgo siliti in postane revizor, ko vidi, da ga to najlažje reši iz denarnih zadreg. Uradniki in trgovci ga podkupujejo. Hlestakov se z bogatim plenom odpelje iz mesta. Zdaj pa dobi guverner uradno sporočilo, da je pravi revizor iz Petrograda že na potu, kar vzbudi splošno osuplost. — Jezik v «Revizorju» je živahen, dejanje jasno, komika nedosežna; prizor za prizorom je tako komičen, da mora spraviti v smeh tudi najhladnokrvnejšega človeka. Z ostro i neizprosno satiro biča Gogolj napake meščanstva, posebno pa podkupljivost uradništva. Vse uradništvo, od guvernerja do uradniškega sluge, je izročeno javnemu zasmehu. Prvič se je «Revizor» predstavljal v Petrogradu l. 1836. Navzoči uradniki so bili skrajno ogorčeni; car Nikolaj pa se je prav od srca smejal; komika je pri njem premagala pikro satiro.

Največje Gogoljevo delo so «Mrtve duše», ki so žal ostale nedovršene. Dogodek, na katerem je osnovan ves roman, je kaj preprost, brez posebnega zapletka. Navaden pisateljski talent bi težko iz njega napravil zanimiv roman. Junak romana je Pavel Iva-

novič Čičikov; o njegovem prejšnjem življenju pripoveduje pisatelj še le koncem knjige. Pri slovesu je oče svojemu sinu Pavluši posebno priporočal: «Skrbi, da se prikupiš učiteljem in načelnikom. Nad vse štedi in zbiraj denar, ki je najboljši prijatelj na svetu. Tovariš ali prijatelj te vkani in v bedi te prvi izda, kopejka te pa ne zapusti. Vse storiš, povsodi prodereš s kopejko na svetu». Teh očetovih naukov se je zvesto držal Čičikov; njegov najvišji ideal je bil, postati bogat. Z vstrajnostjo in zvijačnostjo se mu je posrečilo, da je postal carinarski uradnik. Da bi tem hitreje obogatel, se je pridružil veliki tihotapski zvezi. Pa kmalu so prišli na sled njegovim sleparijam. Izgubil je službo in premoženje; ostalo mu je samo deset tisoč rubljev, voz, voznik Selifan in konji. Zdaj je Čičikov poskusil svojo srečo z «mrtvimi dušami». Začel je kupovati od grajščakov «mrtve duše», t. j. kmete, ki so sicer že umrli, pri oblastih pa vendar veljajo še za žive do prihodnje štetve. Ko bi si nakupil nekoliko stotin ali celo nekolik tisočin «mrtvih duš», — zanašati se je smel na nizko ceno — dobil bi pri državni banki na nje

lahko čez 100.000 rubljev posojila — in njegovo bogastvo bi bilo zasnovano. — Iz te dovolj priproste snovi je Gogolj napravil zanimiv satiričen roman, ali — kakor ga sam imenuje — poemo. — S svojim vedno pijanim voznikom Selifanom se vozi Čičikov od posestnika do posestnika. Tu nam da pisatelj priliko, globoko pogledati v razmere ruskih boljarev. Vodi nas po grajščinskih dvorcih, stepnih gostilnicah in po gubernijskem mestu. Predstavlja nam posestnike najrazličnejših značajev; dobrodušnega, brezskrbnega Manilova, ki prav za prav nima nikakega značaja, blebetavega in lažnjivega zapravljevca in veseljaka Nozdreva, krepkega in v dnu duše poštenega Sobakeviča, ki zabavlja na vse uradništvo, na pol gnjilega, plesnjivega skopuha Pljuškina, varčno in bojazljivo starko Korobočko, «eno tistih mamic, malih vlastelink, ki se vedno jeze na slabo letino in na siromaštvo». Vmes so vpleteni lepi opisi narave. Sploh so vsi opisi, naj si bodo prizori iz življenja ali pa iz narave, realistični in plastični. Gogolj opisuje skoraj vsako stvar jako natačno, včasih skoraj fotografuje, toda vodi ga povsod pesniško in estetično čuvstvo;

vsem osebam in značajem se vidi, da so načrtani od umetniške roke. Dasi so «Mrtve duše» pisane skozi in skozi realistično, vendar večkrat zazveni lirična struna; pisatelj komaj čaka, da njegov junak zaspi, da more med tem sam izliti čutila, ki mu polnijo srce. V «Mrtvih dušah» pogrešamo določnih nazorov o življenju in namenu življenja; radi bi vedeli, kaj Gogolj zahteva od življenja, kako je njegovo versko, etično, socialno stališče. Pogrešamo Gogoljevega ideala; deloma ga nadomešča njegov ljudomili humor in veliko sočutje do bližnjega. Celoten vtisk «Mrtvih duš» je pomilovalen, žalosten in neugoden, veliko neugodnejši nego pri «Revizorju», ker tu humor ne more premagati ali ublažiti bridke resnice in ostre satire. — Gogolj družstvene propalosti, nepoštenosti in podkupljivosti ne opisuje z olimpsko mirnostjo, ampak vidi se mu, kako mu je hudo pri tem, kako zraven vzdihuje. Rad bi opisoval krepostne ljudi, pa jih ne more, ker je premalo kreposti na svetu; izbral bi si rad drugačnega junaka, pa kaj hoče, ko se mu Čičikov in vse osebe kar ponujajo, da naj jih opiše. To čuti in izraža Gogolj sam:

«Srečen je pisatelj, kateri se brez ozira na dolgočasne, protivne značaje, ki vse le kalé s svojo žalostno istinitostjo, približuje značajem, razodevajočim visoke človeške dostojanstvenosti; — srečen je pisatelj, kateri si je iz velike množine vsakdanjih obrazov izbral malo izjem, — kateri se niti za trenutek ni izneveril vzvišenemu namenu svoje lire, kateri se ni spustil s svoje višine k ubogim, neznatnim sobratom — in ne dotiče se zemlje, temveč preselil se je med veličastne in od zemlje ločene obraze . . .! Z opojnim kadilom je očaral ljudem oči; čudovito se jim je prikupil, zakril je žalost v življenju, pokazal jim je prekrasnega človeka. Vse mu ploska in dere za njim in za njegovim zmagoslavnim vozom. Imenujejo ga velikega, svetovnega pesnika, plovečega visoko nad vsemi drugimi veleumi tega sveta, kakor orel kroži nad drugimi visoko letajočimi pticami . . . — Vsa drugačna je usoda tistega pisatelja, kateri predrzno na dan kliče vse, kar je vsako trenutje pred očmi in v kar se ne ozirajo mirno ravnodušne oči, — vso strašno, pretresajočo grez vsakojakih ničemnostij, ki prepletajo naše življenje, vso globino hladnih

malostnih, vsakdanjih značajev, katerih je polna naša zemska, zdaj pa zdaj trpka in dolgočasna pot — in kateri jih s krepko močjo neizprosnega dleta živo in očitno stavi vsemu svetu pred oči! Njemu ne ploska svet, njemu niso delež solze priznanja, niti splošna navdušenost razgretih duš... Njemu naposled ni mogoče ubežati sočasni sodbi, hinavski, brezčutni sočasni sodbi, katera njegova dela imenuje ničeva in preprosta... Sočasna sodba ne priznava, da je steklo, skozi katero gledamo v solnce, tako čudovito, kakor je čudno tisto steklo, skozi katero motrimo neznatnih žuželk gibanje; sočasna sodba ne priznava, kako je treba mnogo duševne globokosti, zato da človek razjasni sliko, vzeto iz zaničljivega življenja in jo izpremeni v biser pesniškega izdelka; sočasna sodba ne priznava, da se vzvišeni smeh more vredno bratiti z visokim liričnim čuvstvom in da je cela propast med njim in med zvijanjem preprostega burkeža. Sočasna sodba tega ne priznava — in vse obrača v očitke

in zasmeh nepriznanemu pisatelju: brez odlikovanja, brez odgovora, brez sočutja je, kakor popotnik brez rodovine, samec je sredi svojega pota. Žalosten je njegov pot in trpko čuti pisatelj svojo osamelost». —

Gogolj bi bil rad pisal drugače in prepričan je bil, da bi bilo to bolje zanj; pa izprevidel je, da je svetu treba pokazati tudi resnico, da si je bridka, — in pisal je resnico.

«Mrtve duše» so za rusko književnost in za pisatelja samega velikanskega pomena. Ta knjiga je postala vzor ruskim realitom, mnogi junaki ruskih realističnih romanov in novel imajo svoj izvir v «Mrtvih dušah». Na vsakega domoljubnega Rusa so «Mrtve duše» napravile globok vtisk. «Kako bedna je naša Rusija!» je vskliknil Puškin, ko je prečital prva poglavja, in tako je vskliknil vsak domoljubni Rus. Pa tudi na pisatelja samega so napravile globok vtisk. Gogolj je bil velik pesniški talent, ženij, pa bil je premajhen mislec. Pri spisanju «Mrtvih duš» ga je bolj vodil njegov talent nego trezno prevdarjajoč um. Gogolj ni vedel, kaj zahteva od njega njegova domovina; v «Mrtvih dušah» sanjari

o Rusiji: «Zakaj neprestano po ušesih krili tvoja žalostna pesem, ki se razlega po vsi tvoji dalji in širini od morja do morja? — Kaj je v tej pesmi? — Kaj kliče in ječi in prijemlje srce? — Rusija, kaj zahtevaš od mene? — Kaka nepojmljiva vez se skriva med nama? — Kaj gledaš ti tako in zakaj je vse, kar je v tebi, na me obrnilo oči, polno hrepenenja in nade . . . ? Pa še poln dvojljivosti, nepremično stojim jaz, a že mi je glavo obsenčil grozen oblak, poln grozečega dežja, in onemela je misel moja pred tvojo velikostjo. Kaj prerokuje ta neizmerna prostornost? — Ali da se tukaj, v tebi ne narodi neizmerna misel, ker si ti sama brez konca? — Ali da tu ne bi bilo junaka — tu, ker ima torišče, da se širi in razvija? Grozno me objemlje mogočna prostornost, s strašno silo se odbija v globočini moje duše; z nenaravno močjo so se osvetlile moje oči. Aj, kaka blesteča, čudovita zemlja je v dalji! Rusija! . . . »

Ko je Gogolj videl kakega velikanskega pomena je njegov roman za rusko slovstveno in politično gibanje, je začel tudi sam premišljovati o tem delu in preudarjati, koliko

je koristil in koliko je škodoval z njim. Njegov duh je postajal vedno mračnejši, nemirnejši. Velikanskega pomena svojega dela ni mogel pojmiti, ampak bil je prepričan, da je z «Mrtvimi dušami» več škodoval nego koristil. Zdelo se mu je, da se je grozno pregrešil zoper svojo domovino, ker je sramotil robstvo (Leibeigenschaft). Hotel je popraviti, kar je s svojim delom storil slabega, in v nadaljevanju orisati svetlo stran ruskega društva in si izbrati za junake svojega romana krepostne ljudi. A moral se je najprej sam izpreobrniti in prenoviti. Iskal je podpore svojemu duhu, iskal je ideala in zatekel se je h krščanstvu (pravoslavju). Pa njegov duh je bil že premračen, njegovi živci so bili bolni. Zastonj je iskal miru in tolažbe. — Izdal je «Izbrana mesta» iz svojih pisem, v katerih je opominjal k povratu h krščanskemu življenju — k pravoslavju, slavil in zagovarjal cesarizem in absolutizem, kmete opominjal k pokorščini do svojih grajščakov, grajščake pa k dobroti in pravičnosti do podložnikov. V tem so tudi Gogoljevi prijatelji videli le apologijo robstva in apologijo vsega, proti čemer se je Gogolj najodločnejše

bojeval. Vsi so ga zapustili, in Gogolj je postal še bolj nemiren. Kljubu temu je izdal leta 1848. II. del «Mrtvih duš». Kritika je to delo obsodila, češ, da tu ni nikakega realizma, ampak da so vse osebe le marionete. Gotovo je, da se tudi tu kaže Gogoljev talent, vendar ta del daleč zaostaja za prvim. Kakor Gogolj ni hotel ali ni mogel najti nič dobrega pri mladoruski stranki, tako je tudi mladoruska stranka drugi del «Mrtvih duš» obsodila in zavrgla.

To je Gogolja popolnoma porazilo. Njegova živčna bolezen je postajala vedno nevarnejša. Miru ni mogel najti, tudi v Jeruzalemu na grobu Gospodovem ne! Umrli je leta 1852. Še pred smrtjo je sežgal svoje spise, med temi baje tudi popravljeni drugi del «Mrtvih duš».

V.

Turgenjev.

Ivan Sergejevič Turgenjev (1818.—1883.) je vreden naslednik Gogoljev in Puškinov. Rodil se je v orlovski guberniji, kjer je imel njegov oče Sergij veliko posestvo. Doma so

ga vzgajali in učili tuji učitelji v tujem duhu; francoski in nemški jezik sta bila glavna predmeta. Zanimanje za ruski jezik in književnost je v mladem Turgenjevu vzbudil neki kmet, podložnik njegovega očeta. Vseučiliške študije je dovršil v Moskvi in Petrogradu. Na to se je pa napotil v tujino, da bi tam izpolnil svoje znanosti. Leta 1838. je prišel na vseučilišče v Berlin, kjer se je izobraževalo precejšnje število nadarjenih Rusov. Leta 1841. se je vrnil v Rusijo. Stopil je v državno službo; pa služil je samo dve leti. Državna služba mu ni ugajala; vse svoje moči je hotel posvetiti književnosti. Bival je deloma v Petrogradu, deloma na svojem posestvu. Njegova najljubša zabava je bil lov.

Leta 1843. je objavil v posebni knjigi svojo pesem «Parašo». Belinski je spisal o nji obširno kritiko, v kateri sodi o pesmi precej simpatično, vendar pisca nič ne vzpodbuja in mu ne prorokuje posebne prihodnosti. Turgenjev je zdaj za nekoliko let pustil pisateljevanje. Mej tem je pa pridno občeval s priprostim narodom, opazoval in proučeval njegov značaj, njegove težave in bridkosti,

potrebe in težnje. Sad tega opazovanja in proučevanja so «Lovčevi zapiski». L. 1847. je Turgenjev skromno in z nekakim strahom spet stopil v javnost s «Horom in Kaliničem», prvo povestijo iz «Lovčevih zapiskov». V tej povesti z velikim sočutjem opisuje življenje in razmere ruskih kmetov; pisateljevo delovanje je dobilo v tej povesti novo, njegovemu talentu najprimernejšo smer. Povest «Hor in Kalinič» je vzbudila v Rusiji splošno zanimanje; vse je občudovalo mladi talent. Belinski je pa še vedno ostal precej hladen; hvalil ga je le pogojno in mu prorokoval veliko prihodnost, če ne zgreši prave poti. «Mislim, da nimate nič ali pa le malo tvornega talenta . . . Vaš poklic je, če se ne motim, opazovati pojave resničnega življenja, jih prekuhati v domišljiji in jih potem opisati, nikakor se pa ne smete opirati na samo domišljijo . . .» Belinski je s tem dobro zadel; tudi Turgenjev je prišel do istega prepričenja kakor Belinski. Sam priznava v svojih spominih, da ima vsak njegov junak podlago v realnem življenju in da je sam najprej opazoval take osebe v življenju, potem jih je šele opisal.

Leta 1848. je šel Turgenjev v Pariz, kjer je spisal večino «Lovčevih zapiskov», katere je dovršil in izdal v Rusiji leta 1862. Vladi «Lovčevi zapiski» niso bili po volji, ker so bili posredno naperjeni proti robstvu. Nekrolog, ki ga je Turgenjev spisal Gogolju, je dal povod, da ga je policija za nekoliko dnij priprla, potem je pa bil prognan na svoje posestvo. Turgenjev sam priznava, da je bilo to zanj velike koristi, ker je zdaj lahko še bolj proučil značaj ruskega naroda. Kakor hitro mu je bilo dovoljeno, je odšel v tujino in bival večinoma v Parizu, kjer je občeval z najznamenitejšimi umetniki. S svojo domovino je ostal vedno v zvezi, od časa do časa je zahajal na svoja posestva v Rusiji, stalno pa ni več ostal v domovini. V svojih spominih pravi Turgenjev, da je bilo robstvo njegov največji sovražnik, zoper katerega se je hotel bojevati vse svoje življenje. Da bi lažje premagal tega sovražnika in povzdignil gmotno in duševno blagostanje svoje domovine, se je zatekel k zapadu in zapadni omiki.

Turgenjev si je že z «Lovčevimi zapiski», svojim prvim večjim delom, pridobil svetovno

slavo. Tu se že kaže pisateljev talent v vsi svoji sili in veličastnosti. Pred seboj nimamo skromnega začetnika, ampak dovršenega umetnika, bistrega opazovavca narave in življenja; tu se kaže velik realističen talent, ki ima nežen čut za naravo in vse pojave življenja, ki razume jednolično, pa vsejedno pesniško rusko naravo z njenimi stepami in gozdovi, gostim rakitjem in tiho šumljajočimi rekami ter potoki, kateri razume srce ruskega kmeta in vidi črva, ki gloda in podjeda korenine ruskemu narodu; tu vidimo domoljuba, ki čuti z narodom in za narod, čigar srce je polno sočutja do brezpravnega kmeta. V opisovanju se pokaže Turgenjev mojstra-umetnika; z realističnimi, natančnimi in vernimi potezami riše naravo in osebe. Pri tem se kaže velika umetniška umerjenost; nekoliko potez več ali manj, in realistična novelica se izpremeni v suhoparen potopis, suh opis narave, navadno kulturno črtico; nekoliko potez več ali manj, in realistična novelica, realistično-umetniški opis se izpremeni v pesem v prozi. Opisovanje nas opominja na Gogoljeve pesniške opise ukrajinske narave in maloruskega življenja, samo da tu

ni fantastičnih opisov in vzletov, a ona nežno-
čutna, pristno ruska poezija, katero nahajamo
pri Gogolju, preveva tudi «Lovčeve zapiske»;
mojstrsko je tu z dovršenim realizmom zdru-
žena poezija. Slog je krasen, ruski, pravi
odsev ruske narave. Kadar čitam «Lovčeve
zapiske», se nehote spomnim Gogoljevih opi-
sov maloruske narave; kakor Dnjeper, tako
lahno, mirno, tiho, pa elegantno teče slog
Turgenjeva.

Gogolj tako-le opisuje Dnjeper:

«Čudovito krasen je Dnjeper v jasnem
vremenu, ko lahko in mirno skozi gozde in
gore pomika svoje polne vode. Ne zašumi,
ne zabuči; gledaš in ne veš, se-li pomika
njegova veličastna širina ali se ne pomika,
in zdi se ti, kakor da je ves ulit iz stekla,
in kakor da se zelenomodra cesta, brez konca
v širino, brez konca v dolžino vije in vleče
po zelenem svetu. Radovoljno se takrat tudi
žarko solnce ozre z višine in pogrezne svoje
žarke v hladne, steklene vode, in veselo in
jasno se pribrežni gozdi zrealijo v vodah.
Zelonokodrasti, ob enem s poljskimi cvet-
kami se stiskajo k vodam, priklanjajo se in
gledajo se v njih in se ne nagledajo svetlega

svojega odseva, in nasmihajo se mu, pozdravljajo ga, in pripogibajo veje . . . Prekrasni! ni mu enake reke na svetu. Krasen je Dnjeper tudi v topli letni noči, ko vse zaspi — i človek i zver i ptica, in se samo Bog veličastno ozira po nebu in zemlji in veličastno stresa svojo obleko. Raz obleko se sipajo zvezde; zvezde goré in svetijo nad svetóm in vse odseva v Dnjepru. Vse drži Dnjeper v temnem naročju svojem; niti ena mu ne uide — razen če ugasne na nebu; črni gozd, zaseden od črnih vran, in davno razrite gore se zaman prizadevajo, zakriti ga s svojo dolgo senco — zaman! Sinji, sinji se pomika i po dnevu i po noči . . . »

Tako opisuje Gogolj svoj ljubljeni Dnjeper, ki je v marsičem nekaka slika sloga Turgenjeva. Turgenjev ne slika s kričečimi barvami, ne kriči in ne ropota proti neznosnim razmeram, ampak mirno, sočutno-nežno opisuje resnico, mirno slika naravo, a posredno je vse naperjeno proti največjemu njegovemu sovražniku — proti robstvu. Že iz sloga samega odseva ruska narava in značaj ruskega naroda; v slogu se zreali jednolična, pa zaniva ruska narava, miren in mehak, pa žilav

značaj ruskega naroda. Kakor je Dnjeper drugačen po dnevu nego po noči, kakor se tu ob njem in v njem izpreminjajo prizori in slike, ki se zrealijo v njegovih zelenomodrih valovih, tako se menja tudi slika narave v «Lovčevih zapiskih». Drugačna je narava v čarobnem polumraku, drugačna v žarkih jutranjega solnea, v vročini poletnega dneva, pred nevihto ali po nevihti; drugačno življenje je v gozdu in stepi zjutraj, drugačno po noči.

Vsa ta narava zanima lovca, Turgenjeva; zanj narava ni mrtva, temveč polna življenja in poezije. Narava pa tvori le ozadje za slikanje in opisovanje življenja in značajev. Lovec pohaja po gozdih in stepah, ob rekah in potokih, obiskuje vasi in grajščinske dvorce; tu ti vzame za spremljevalca originalnega kmeta, tam, tam se mu ponudi za tovariša gostoljuben grajšček, zdaj prenoči v borni koči, zdaj v grajščinskem dvorcu. Tako ima lovec priliko, seznaniti se z ruskimi kmeti in grajščaki, vsestransko opazovati in proučevati razmere velike večine ruskega naroda. V «Lovčevih zapiskih» opisuje Turgenjev razne značaje, kmete in graj-

ščake; z malimi, določnimi potezami natančno označi celega človeka, njegove posebnosti, slabosti in prednosti. Dejanja v njih ni posebno mnogo; nobena novelica nima posebno zanimivega zapletka, ampak vse se razvija mirno in naravno. Turgenjev ne hlasta po efektu, ne draži nas zbadljivim humorjem, ne kaže očitno svoje tendence, ne razobeša svojih mislij in čuvstev. Vendar napravijo «Lovčevi zapiski» v svoji celoti na vsakega globok vtisk; pazljivi čitatelj ne more zgrešiti pisateljeve tendence, njegovih teženj in mislij. Turgenjev je tudi z dejanjem pokazal, kako resnična in odkritosrčna je njegova ljubezen do ruskega kmeta, kako odkritosrčno je njegovo sočutje do zatiranih tlačanov. Ko se je leta 1861. izpolnila ruskim domoljubom njih najbolj vroča želja, ko je car osvoboditelj Aleksander Nikolajevič II. odpravil tlako in robstvo, je dal Turgenjev svojim kmetom-podložnikom mnogo polajšav, katerih ni zahteval zakon.

V svojih drugih novelah se Turgenjev ni več tako izključno pečal s priprostim narodom. Sicer tudi v drugih novelah včasih opisuje razmere priprostega naroda, vendar

skoraj v vseh opisuje le rusko aristokratsko in nearistokratsko inteligenco. Preobširno bi bilo, če bi hotel natančno obdelati vse njegove spise, kar bi se mi v ozkem okvirju težko posrečilo; zato hočem podati samo površen pregled pisateljevih novel in romanov. — Z isto dovršenostjo, kakor kmetske značaje, opisuje tudi značaje iz višjih krogov, nazore, težnje in mišljenje ruske inteligence. Turgenjev je med rusko inteligenco našel mnogo gnjilega in bolnega, mnogo moralne propalosti, mnogo hinavstva in laži-omike; pri tem pa ni prezrl svetlih stranih inteligentnega Rusa. Načrtal je, kako si ruska inteligenca prizadeva delovati v blagor svojega naroda, kako teži po omiki in pravem napredku. Nekaj posebnega so ženski značaji, katere nam je opisal Turgenjev; ruske žene se odlikujejo po svoji nenavadni odločnosti in energiji, pri Turgenjevu so včasih žene mnogo odločnejše nego mošje. To nikakor ne nasprotuje resnici, ker je znano, da se ruske žene sploh odlikujejo po nenavadni odločnosti in vstrajnosti.

V «Rudinu» (1854.) riše Turgenjev gostobesednega idealista, ki hoče preosnovati

vso človeško družbo. S svojo zgovornostjo in navidezno ženijalnostjo pridobiva za se vso okolico in osvaja ženska srca. Toda njegov sanjarski um ima premalo praktičnega smisla, vse njegovo govoričenje je puhlica in fraza. V odločilnem trenutku zapusti svojo ljubico, gre v svet in konča svoje življenje s tem, da ga vstrelé na barikadah v Parizu (v februarški revoluciji 1848.)

«Ple miško gnezdo» (1859.) je naslov romana, v katerem je opisan krepki in odločni Lavrecki. Lavrecki ima veliko energije in resne volje za delovanje v prid svojemu narodu; pa napačna vzgoja in nesrečna ženitev ga dela nesrečnega in nesposobnega za uspešno delovanje. Njegov duh najde novo podporo v ljubezni do čiste, pobožne in odločne Lize, ki je najlepši ali vsaj eden najlepših ženskih značajev v ruski književnosti. Lavrecki izve, da mu je umrla prva žena, od katere se je bil ločil, in že misli, da najde srečo v pravi zakonski ljubezni. V odločilnem trenutku pa pride njegova žena — vest o njeni smrti je bila neresnična — in Lavrecki je zopet uničen, Liza pa stopi v samostan. Konec je jako ganljiv in

je vzbudil v Rusiji mnogo solz in resničnega sočutja. Oba romana «Rudin» in «Plemiško gnezdo» se odlikujeta po dovršeni tehniki in fini realistični karakteristiki: tu sta dovršeno načrtana dva ruska tipa iz dobe pred reformami. —

V «Asiji» (1858.) opisuje mladostno-sanjarsko dijaško ljubezen.

«Prva ljubezen» (1860.) slika, kako se zaljubi sin v metreso svojega očeta; glavni osebi imata nekatere romantične poteze, vendar je novela pisana tako realistično, da se ji vidi, da je vzeta iz resničnega življenja.

V «Pomladnih vodah» (1871.) opisuje pisatelj strastno ljubezen mladega Rusa do lepe Italijanke v Frankfurtu; izvrstno je opisan značaj lepe Italijanke, kakor tudi značaj sanjarskega Rusa.

«Stepni kralj Lir» (1870.) je značaj, ki je mogoč le v Rusiji. Globoko čuvstvo je združeno z divjo strastjo in nenavadno telesno močjo.

Razen teh romanov in novel je spisal Turgenjev še več novel, katerih pa tu ne morem vseh naštetih.

Preostajajo še politično-socijalistični (nihilistični) romani: «Dim» (1867.), «Novina» (1877.) in «Očetje in sinovi» (1862.) Med letom 1850. in 1860. so postajale želje po reformah vedno glasnejše. Spoznali so, da tako ne more več dolgo iti; stebri starega društvenega ustava so se začeli rušiti, treba je bilo novih idej, novih uredob. V tem času se je pojavila posebno med mladim naraščanjem pod vplivom mlado-hegeljanizma in francoskega socijalizma nova stranka ali bolje nova smer. Iz te nove stranke so se razvili takozvani nihilisti ali bolje realisti (na videz sta pojma uprav nasprotna). To so bili ljudje, ki so uvideli, da je treba preosnovati vse društveno in javno življenje v Rusiji; z vsemi silami so se lotili dela na socijalnem polju. (Ruskim realistem [ali prvotnim nihilistom] so podobni češki realisti, stranka, ki se je zadnja leta pojavila na Češkem). Med te «novostrujce» je pa zašlo mnogo elementov, ki niso umeli svoje naloge in so mislili, da svoj namen najlažje dosežejo s protidinastičnimi čini in zločini, da se z dinamitom in smodnikom najbolj častno in uspešno boré za svoj napačni ali napačno

razumljeni program. Razni politični zločini, umori v politiki vplivnih mož, umor carja-osvoboditelja — vse to so čini teh življev. Zaradi teh, človeške družbe nevrednih elementov, je dobil nihilizem oni pomen, pod katerim je navadno znan na zapadu. — Turgenjev se je vedno bolj zanimal za ta pojav; sam se je osebno seznanil z nekim zdravnikom, ki je po svojih nazorih pripadal tej stranki. S pazljivim očesom in velikim zanimanjem je Turgenjev motril novo gibanje. Na podlagi svojih opazovanj in izkušenj je spisal roman «Očetje in sinovi», v katerem kaže prepad, ki se je pojavil med staro in novo generacijo. V tipu Bazarova (to je oni zdravnik, s katerim je bil Turgenjev osebno znan) je označen nov naraščaj, nova struja, plemiča Nikolaj in Pavel Kirsanov sta pa zastopnika starih. Najbolje in najbolj natančno je označen Bazarov, ki je postal zmernejšim «novostrujcem» vzor realista (nihilista); radikalni Mladorusi so pa bili na Turgenjeva zaradi tipa Bazarova skrajno ogorčeni, očitali so mu, da je ta tip pamflet na mlado Rusijo, karikatura realista. Najbolj so mu zamerili besedico «nihilist», katero je Tur-

genjev prvič rabil pri karakteristiki novega tipa. Turgenjev pa zatrjuje, da mu je bil Bazarov med vsemi osebami romana najbolj simpatičen in da se razen njegovih nazorov o umetnosti skoraj v vsem strinja ž njim.

V «Dimu» je slika nove struje veliko mračnejša nego v prejšnjem romanu; s temi ljudmi že ni več mogoče simpatizovati, med nihilisti vedno bolj prevladujejo nezreli, izprijeni in revolucijonarni življi. V «Dimu» opisuje Turgenjev življenje v ruski koloniji, v znanem kopališču Baden-Baden. Tu vidimo pred seboj aristokrate, zapravljive kneze in generale, emancipovane in razuzdane žene, gostobesedne radikalce in dijake. V tem pisanim svetu je mnogo govoričenja, spletk, naklepov in načrtov — pa vse je prazno, puhlo, fraza — dim! Ti ljudje ne umejo idej, to so Rusi, malo oblizani od zapadne omike, katere pa ne znajo spraviti v harmonijo s svojim narodnim značajem. V «Dimu» ne najdemo več one ljubezni, katero je Turgenjev opisoval v prejšnjih romanih in novelah; tu prevladujejo burne strasti, laž in propalost. Slika socialnega življenja je izvrstno zadeta in izpeljana, karakteristika oseb je fina in

določna. Roman je pisan morebiti malo preveč pesimistično — pa kaj hočemo! Turgenjev bi bil gotovo rajši podal svetlejšo sliko ruskega življenja, pa skoraj ni mogel, ko je videl, kako malo dobrega je rodil društveni prevrat, od katerega je veliko pričakoval.

Zadnji roman Turgenjeva je «Novina» (novi naraščaj). V tem romanu je hotel dopolniti sliko ruskega socialnega gibanja, katero je začel slikati v romanu «Očetje in sinovi» in nadaljeval v «Dimu». Ko je bil že opisal začetek in razvoj nihilizma, hotel ga je opisati še v njegovem daljnem razvoju in pokazati njegove sadove. Turgenjev se je lotil jako kočljivega predmeta. Ruski mladi naraščaj ni rad slišal resnice, kritika in publistika je s sveto jezo in skrajnim ogorčenjem planila po «Novini». Roman je po mnenju te kritike nerealističen, karakteristika slaba, dejanje motno, kompozicija pomankljiva. Ta obsoda je strankarska in krivična. V kompoziciji ta roman res zaostaja za drugimi, karakteristika je pa tudi tukaj fina in dovršena, posebno jasno je označen glavni junak Nedžanov, ta «romantik realizma». Turgenjev si je stavil jako težavno nalogo;

opisovanje skrivnega prekucijskega sveta, v polumraku se skrivajočih zarotnikov in rovarjev ni bila lahka reč. Toda on je bil kos svoji nalogi. Realistično, dosledno psihologično in brez pretiravanja opisuje razvoj nihilizma, njegove rovarske naklepe in poskuse, ki se naposled vsi izjalovijo. Pokazal je vso puhlost, nezrelost in nepromišljenost ljudij, ki so se zbirali v taboru nihilistov. Zato nas ne preseneti prehudo konec vseh teh visokoletečih naklepov, načrtov in rovarstva; veliko hrupa in priprav — naposled pa vmes poseže policija in vsemu je konec. Spet stara pesem: veliko govoričenja, navidezne vztrajnosti in odločnosti — v resnici je pa vse sama nesposobnost, nadutost — dim! Tudi v tem romanu je Turgenjev pesimist, toda brez posebnega pretiravanja; večinoma opisuje propalost, vendar ni nikoli zašel v skrajnosti francoskih naturalistov, njegov realizem tudi tu ni brez poezije.

Že leta 1878. so se začeli pojavljati nihilistični zločini in umori. Car-osvoboditelj že ni več varen pred zarotniki; vedno se pojavljajo nove zarote, novi umori. Vrhunec je doseglo rovarstvo leta 1881., ko so nihi-

listi umorili carja-osvoboditelja Aleksandra Nikolajeviča II. Nihilisti so si s tem postavili sramoten krvav spomenik.

Vsi ti dogodki so Turgenjeva jako potrti; dasi je skoraj vedno bival v Parizu, vendar je s strahom opazoval rovarsko gibanje v svoji domovini. Svojo globoko žalost nad temi dogodki izraža v svoji zadnji «Pesmi v prozi», ki ima naslov «Ruski jezik» (1882.) Zadnje njegovo delo je novela «Klara Milič» (1883.)

Turgenjev je posebno v svojih zadnjih romanih pesimist. Toda njegov pesimizen ni pretiravanje; to je le bol nežnočutne duše, ki vidi, kako se ruši ideal za idealom. Turgenjev ostane povsodi nežnočutni človekoljubni pesnik in umetnik; vse njegove spise preveva globoko čuvstvo in nežna poezija. V umetniškem oziru so njegove novele najbolj dovršene v vsi ruski književnosti; v tehniki, kompoziciji in elegantnem gladkem slogu ga ne prekosi noben ruski realist. Turgenjev je uglajen Evropejec — zapadnik, toda njegov značaj je ruski, njegovo srce je rusko; odlikuje se po nežni pristno ruski čuvstvenosti. Na Turgenjeva so nekoliko vplivali

francoski spisatelji, posebno George Sand in Balzac; toda vpliv se nikjer ne kaže tako, da bi bil le količkaj na škodo narodnemu ruskemu značaju njegovih spisov. Tudi se ni Turgenjev nikoli tako daleč spozabil, kakor francoski naturalisti, v opisavanju pregrehe in propalosti; kjer se za Zolo začno šele prava nebesa, tam Turgenjev odloži svoje pero. Izmed vseh ruskih realistov je Turgenjev v Evropi najbolj priljubljen, ker najbolj odgovarja zapadnoevropskemu vkusu.

VI.

Dostojevski.

Najoriginalnejša prikazen v ruskem slovstvu je Feodor Mihajlovič Dostojevski (1821.—1881.). Pri malokaterem drugem pisatelju je življenje tako vplivalo na njegov duševni razvoj in na njegove kakor pri Dostojevskem; zato bi bilo prav, da bi kolikor mogoče natančno opisal njegovo življenje, ker bi potem veliko lažje umeli njegove spise. Ker sem se pa namenil pri vsakem pisatelju ozirati se bolj na njegove spise, nego na nje-

govo življenje, označiti njegovo književno delovanje in podati kritičen pregled njegovih spisov, se moram tudi pri Dostojevskem omejiti na najvažnejše podatke iz njegovega življenja.

Feodor Mihajlovič Dostojevski je bil rojen leta 1821. v bolnišnici v Moskvi, kjer je bil njegov oče vojaški zdravnik. Oče ni bil premožen, pa vendar je imel dovolj sredstev za mirno in priprosto življenje. Svoje otroke je vzgajal jako strogo in jim puščal malo prostosti. Leta 1837. je poslal oče mladega Feodora v zemljemersko šolo v Petrograd. Mladi Dostojevski tu sicer ni dobil klasične izobrazbe, vendar se je sam marljivo izobraževal s čitanjem. Že doma je strastno in mnogo čital; najljubši pisatelji so mu bili: Dickens, George Sand, Puškin in Gogolj. Leta 1843. je izvršil svoje študije in stopil v državno službo. Istega leta mu je umrl oče, in mladi Dostojevski je bil navezan sam na se, ker je bilo očetovo premoženje v primeri z veliko družino jako neznatno. Prvo leto je Dostojevski še za silo izhajal. Pa že drugo leto je pustil službo, ker mu ni uga-jala; hotel se je posvetiti samo slovstvu. Zdaj

se je začelo zanj ono življenje, ki ga je spravilo v dotiko z omikanim in neomikanim proletarijatom. Vedno je bil v denarnih zadregah, zdaj je izkušal in vedno globlje spoznaval življenje onega proletarijata, kateri je pozneje tako natančno in sočutno opisal v svojih romanih. V takih razmerah je leta 1845. spisal svoj prvi roman «Bedni ljudje». Dostojevski je rokopis izročil Nekrasovu, ta ga je pa nesel Belinskemu. Belinski je občudoval talent 23-letnega Dostojevskega in mu je prorokoval veliko prihodnost, ako bo izobraževal svoj talent; priznal je, da je Dostojevski nenavaden, povsem izviren talent, spadajoč med one, «ki se ne priznavajo in ne umevajo takoj». V romanu «Bedni ljudje» se jasno kaže Gogoljev vpliv. Glavni junak je podoben Gogoljevemu Akakiju Akakijeviču; toda junak Dostojevskega ni tak izmeček človeštva in pozabljen od življenja, ampak on spada v človeško družbo po svojih lastnostih in po svoji občutni, živahni in sočutni duši. Dostojevski je s posebno natančnostjo opisal do tedaj še nedotaknjeno stran življenja takih bednih ljudij. Nesrečniki Dostojevskega pri vsi nesreči in

bedi ostajajo še pošteni in nravno čisti. V takem boju človeških dobrih lastnostij proti pritisku in stiski življenja je velika tragičnost, in prav ta boj je Dostojevski načrtal z živimi in strastnimi barvami. Cela povest je žalostna, polna otožnih in mračnih prizorov; zato kaj blagodejno vpliva na čitatelja dobrosrčnost in požrtvovalna ljubezen delujočih oseb. Dostojevski nam je tu narisal življenje najnižjih stanov; hotel je dokazati, da je tudi najnižji in najnesrečnejši človek vendar še vedno človek in naš sobrat. Na glavnem junaku tega romana je hotel dokazati s pomočjo duševne analize, da nerazvitost uma, nevednost in siromaštvo ne oropa človeka najdragocenejših lastnostij duševnih in da izobraženost nikakor ne jamči za boljšo razvitost duševnih lastnostij. To je osnovna ideja vseh spisov Dostojevskega, ki se je pozneje razvila še silneje in določneje.

Za tem romanom je izdal Dostojevski še več manjih in večjih povestij, ki so bile pa skoro vse pisane jako površno, tako da so najboljši kritiki že jeli dvomiti o njegovem talentu. Mej tem se je Dostojevski pridružil socijalistični zvezi pod vodstvom agitatorja

Petraževskega. Policija je kmalu prišla na sled tej zvezi; 23. aprila, leta 1849. je policija imela že 33 članov te zveze pod ključem, med temi je bil tudi Dostojevski. Dostojevskemu niso mogli očitati nič posebnega, pa vsejedno je bil z drugimi vred obsojen na smrt. Nekoliko trenutkov pred izvršitvijo smrtna kazni so obsojenci zvedeli, da so pomiloščeni in prognani v Sibirijo. Dostojevski je bil obsojen na štiri leta posilnega dela, potem bi moral pa kot prostak služiti v sibirski vojski. Lahko si mislimo, kako je vplivalo vse to na njegovo dovzetno srce in živahno domišljijo. Bivati je moral med hudodelci, med ljudmi najnižje vrste, med izmečkom človeštva; tu se je njegov mračen duh še bolj zmračil in se navadil na življenje in mišljenje hudodelcev, katere tako pogosto srečavamo v njegovih poznejših romanih. Dostojevski bi bil najbrže izgubljen za celo življenje, da ni mej tem umrl car Nikolaj leta 1855. Nikolajev naslednik Aleksander je mnogo obsojencev pomilostil, mej temi je bil tudi Dostojevski. Leta 1856. se je smel Dostojevski kot častnik in prost državljan vrniti v Rusijo.

V Rusiji se je lotil časnikarstva, vse svoje moči je hotel posvetiti domovini. Začel je izdajati svoj časopis; pa pri časnikarstvu ni imel sreče. Vedno je bil v denarnih zadregah in dolgovi so se vedno množili. Nagrade, katere je dobil za svoje romane, ga niso mogle rešiti iz denarnih zadreg. Živel je v vedni bedi in skrbi za svoj obstanek. Prvo njegovo večje delo po vrnitvi iz Sibirije je roman «Ponižani in razžaljeni», v katerem nam podaje mračno sliko velikomestnega življenja. Značaji so risani mojstrsko, vendar roman ni pisan dovolj realistično in tedanja kritika ni bila ž njim zadovoljna.

Nekaj posebnega je na Dostojevskem to, da je predmet njegovemu opisovanju skoraj samo notranji, duševni svet. Življenjske prikazni ga zanimajo samo toliko, kolikor so rezultat notranjosti. Po njegovih nazorih se ravna vse življenje ne po zakonih družbe in zunanjih razmer, ampak po večnih in neizpremenljivih zakonih duševnega življenja človeškega.

Čudno bi bilo, če bi bil Dostojevski popolnoma pozabil na Sibirijo, kjer je moral pretrpeti toliko bridkostij. Prvi dve leti po

svoji vrnitvi v nobenem svojem spisu ne omeni Sibirije. Še-le, ko se je nekoliko oddahnil, je začel pisati svoje še vedno neizbrisne spomine iz Sibirije. Leta 1862. je izdal svoje strašne «Zapiske iz mrtvega doma»; to je nekak roman v obliki dnevnika, v katerem hladno in mirno opisuje zunanje in notranje življenje sibirskih prognancev. V teh spominih je Dostojevski popolnoma realistično narisal tipe sibirskih prognancev; načrtal nam je obširno sliko iz drugega sveta, iz «mrtvega doma». Seznanil nas je s celo vrsto značajev, ki so sicer sami zločinci, vendar jako različni med seboj. Ti «zapiski» bi ne bili pravo umetniško delo, ampak le navadna fotografija, ako jih ne bi krasila res umetniška kompozicija in uzvišena ideja človečnosti, usmiljenja in ljubezni. Dostojevski je naslikal najtemnejšo stran človeškega življenja, vendar ni zanemaril svetlih strani. Med najhujšimi zločinci, ki so se ponižali skoraj do živali, pisatelj išče in najde neumrjočo dušo in iskro moralne moči; izza temnega ozadja s čudovito svetlobo odsevajo lepote človeške duše in njene nadnaravne lastnosti. Dosto-

jevski priznava in dokazuje, da so tudi zločinci ljudje in naši sobratje; zato jih tudi ljubi kakor brate in je usmiljen do njih, včasih celo preusmiljen, ker hoče ublažiti ali opravičiti tudi najhujše zločinstvo. Kljub temu svetlim stranem je knjiga še vedno strašna; kdor nima krepkih živcev, jo težko prečita.

V Sibiriji je imel Dostojevski priliko, globoko pogledati v zunanje in duševno življenje zločincev in proučevati zvezo med duševnimi procesi in zunanjimi dogodki. V občevanju z zločinci je vedno globlje prodiral v njih dušo, zasledoval morilni naklep, zakaj in kako se je rodil v možganih zločinčevih, raziskaval je razvoj in posledice pogubonosnega naklepa. Svoje izkušnje, ktere si je pridobil posebno med sibirskimi zločinci na podlagi opazovanja in lastnih doživljajev, je porabil pri svojem najdovršenejšem romanu «Zločin in kazen» (1866.). Tu je Dostojevski pokazal ves svoj nenavadno izviren in silen talent, vso moč in natančnost duševne analize; prodrl je globoko v dušo glavnega junaka Raskoljnikova, odkril in preiskal je vse najskriv-

nejše koticke njegovega srca, nobena misel in noben naklep ni ušel pazljivemu očesu pisateljevemu. Glavna vsebina romana je duševni proces, duševna drama, ki se vrši v notranjem svetu Raskolnikova. Vsi notranji dogodki, vse misli in naklepi so opisani z nenavadno natančnostjo in vernostjo, sploh je opisano vse tako realistično, plastično in prepričevalno, da hočeš-nočeš moramo verjeti pisatelju, da se je vse to res do pičice tako zgodilo. Tu imamo pred seboj pretresljivo sliko družvene propalosti, psihologijo ne samo enega človeka, ampak celega sloja človeške družbe. Tudi ta roman je strašen; pisatelj se popolnoma polasti naše domišljije, in uprav najstrašnejše prizore je naslikal najbolj plastično. Dasi se nam gnjusi umor in dasi se s studom obračamo v stran, vendar vidimo najrazločnejše pred seboj oni prizor, ko Raskolnikov umori skopo starko; ko smo že odložili knjigo, nam še vedno vstaja pred očmi Raskolnikov s krvavo sekiro v roki . . . — V «Zločinu in kazni» je Dostojevski rešil najvišjo nalogo realizma. Opisal je socialno bedo velikomestnega življenja in razkril rane človeške

družbe; poleg tega je pa tudi globoko pogledal v človeško dušo in tu poiskal kali boleznici človeške družbe. Ta roman je vzbudil v vsi Evropi veliko senzacijo. Prvi kritiki trdijo, da je «Zločin in kazen» najboljši psihologičen roman v svetovni književnosti.

V «Zločinu in kazni» je opisan zločin v vseh fazah svojega razvoja, od prve kali morilnega naklepa do onega momenta, ko pade prva žrtev. Raskolnikov je obubožan dijak, ki nima sredstev, da bi dovršil svoje študije; njegov značaj je mračen, sanjarski in strastno-razdražljiv. Dolgo premišluje, kako bi se mogel rešiti iz siromaštva in koristiti človeštvu. Na podlagi raznih sofizmov sanjari in premišluje tako dolgo, da si ustvari svojo teorijo o umoru. Ta teorija mu tako dolgo blodi po glavi, da premaga njegov npravni čut in ga pripravi do izvršitve dvojnega umora. Po izvršitvi umora se pa oglasi vest, katere ne more zadušiti noben sofizem in nobena teorija; strašno peče Raskolnikova vest, furije ga preganjajo tako dolgo, dokler javno ne prizna svojega zločina in se izroči pravici. Pri tem ga podpira odločna deklica Lonja, ki je pripravljena iti ž njim v ječo

in prognanstvo. Za pregreho mora priti kazen. Raskoljnikov se mora pokoriti za svoj zločin; v ječi se spet poprime evangelija in začne novo življenje.

V «Zločinu in kazni» je spet izražena ideja: izobraženost in razvitost uma ne jamči za boljšo razvitost nramnega čuvstva, ampak nasprotno večkrat spravi um človeka v nasprotje z nramnim čuvstvom in ga pripelje do zločinskega naklepa: ako človek zatre in zavrže nramno čuvstvo, mu um (razumnost) ne more dati nramne osnove za njegovo delovanje in za njegovo razmerje do človeštva. Ta ideja je izražena v osebi Raskoljnikova; nasprotno pa prosto in neposredno nramno čuvstvo dela Lonjo, ki se ne odlikuje po posebni razumnosti in izobrazbi, sposobno za požrtvovalno ljubezen do bližnjika. Napačno bi bilo misliti, da je Dostojevski proti izobrazbi, razumnosti in znanosti in da je zagovornik nevednosti in naivnosti; on je le nasprotnik one izobrazbe, onih teorij, ki pripeljejo človeka v nasprotje z nramnim, vsakemu človeku prirojenim čuvstvom in zagovornik nramnih osnov življenja.

V naslednjih letih je Dostojevski napisal še tri daljše romane: «Idijot» (1868.), «Besi» (1873.) in «Naraščaj» (1874.). V teh romanih opisuje pisatelj senčno in bolno stran velikomestnega življenja in razkriva napake takozvane inteligence. Toda tu je zašel Dostojevski že predaleč v opisovanju pregrehe in zločina, pa tudi kompozicija je pogosto pomanjkljiva. Vendar Dostojevski nikoli ne olepšava zločina, pregrehe ne opisuje zapeljivo, in vedno zahteva, da za pregreho pride prej ali slej kazen.

Zadnje in za «Zločinom in kaznijo» najboljše delo Dostojevskega je velikanski, pa nedovršeni roman «Bratje Karamazovi». V tem romanu je hotel načrtati vse glavne lastnosti ruskega naroda; tudi tu je izražena ista ideja kakor v njegovih prejšnjih romanih. Poleg tega je pa tudi izražena ideja, da morajo ljudje hrepeneti po notranji, duševni popolnosti; najvišja težnja ruskega naroda mora biti v tem, da bo vse javno in zasebno življenje prešinjeno od čiste in nepokvarjene vere Kristusove. Tudi v tem romanu je opisan strašen zločin — očetomor; vendar je tu pisatelj skrbel za izpre-

membo in raznoličnost, poleg strašnih prizorov je tudi veliko prijaznega, ganljivega in veselega.

Dostojevski se je pečal tudi s politiko. Od leta 1876. pa do svoje smrti leta 1881. je izdajal časopis «Dnevnik pisatelja», v katerem je pisal o najrazličnejših stvareh, razpravljaj socialna in politična vprašanja. Po svojih nazorih je bil najbližje «slavjanofilom», ki iščejo rešitve za Rusijo v slovanstvu in pravoslavju; z zapadniki in zapadno kulturo se pa ni mogel sprijazniti. V mnogih ozirih je bil ravno nasprotnega značaja in mišljenja nego Turgenjev.

VII.

Tolstoj.

Najveličastnejša prikazen v ruskem realizmu je Lev Nikolajevič Tolstoj, ki je brez dvoma največji ali vsaj najizvirnejši in najduhovitejši izmed vseh evropskih realistov. V Tolstem je združena vsa moč, vsa izvirnost in prednost ruskega realizma, ruski realizem je dosegel v Tolstem svoj vr-

hunec; Tolstoj je najlepše in najdostojnejše opisal vse sloje ruskega naroda in navdahnil z življenjem najslavnejšo dobo ruske zgodovine. Njegov talent je velikanski in vsestranski; njegov silni in izvirni talent, njegovo natančno poznavanje človeške duše nas spominja Dostojevskega, umetniška dovršenost njegovih spisov pa Turgenjeva. V Tolstem je našla Rusija velikanskega zastopnika na književnem polju. Tu se spominim Gogolja, ki v «Mrtvih dušah» sanja o velikanski Rusiji: «Kaj prorokuje ta neizmerna prostornost? — Ali da se tukaj, v tebi ne narodi neizmerna misel, ker si ti sama brez konca? Ali da tu ne bi bilo junaka — tu, kjer ima torišče, da se širi in razvija?» Dà, tako ogromen talent se je mogel roditi samo v Rusiji, le tu se je mogel razvijati in širiti!

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj še živi na svojem posestvu Jasni Poljani v tulski guberniji; letos bo praznoval svojo sedemdesetletnico, rojen je bil namreč 28. avgusta (9. septembra) leta 1828. Stariši so mu zgodaj pomrli; skrb za otroke je prevzela neka teta. Tolstoj je tri leta obiskoval kazansko

vseučilišče, kjer se je učil prava in orijental-
talskih jezikov. Za predavanja se je malo
zanimal, bolj ga je veselilo brezskrbno in
razkošno življenje in zabave; zato pa tudi
ni mogel napraviti izpitov. Še predno je
dovršil svoje nauke, se je vrnil na posestvo
Jasno Poljano, katero je podedoval po svo-
jem očetu. Tu je hotel z vsemi silami skr-
beti za povzdigo gospodarstva in za blago-
stanje kmetov. Pri tem je imel malo sreče,
ker kmetje niso imeli nič zaupanja do njega.

Leta 1851. je Tolstoj vstopil v vojno
službo; najprej se je bojeval na Kavkazu,
kjer je imel priliko, opazovati isto naravo,
katera je tako navduševala in mikala Puškina
in Lermontova. Tudi na Tolstega je ta svet
napravil globok vtisk; njegova domišljija
se je tu tako oživila, da je v kratkem času
spisal več lepih novel in slik. Do leta 1853.
je ostal Tolstoj na Kavkazu; v tem času je
spisal svoja prva dela. Najprej je spisal ne-
kako avtobijografijo v leposlovni obliki pod
naslovi: «Detinstvo», «Deška doba»
(Otročestvo) in «Mladost». Ti mladostni
spomini so pisani jako živahno, odkrito-
srčno in realistično, vse opise in značaje

preveva neka sveža mladostna poezija. Že tu je pokazal Tolstoj svoj nenavadno izvorni talent. Na to je spisal na podlagi lastnih doživljajev in opazovanj štiri novele iz vojaškega življenja na Kavkazu, ki so bile dovršene in izdane šele po krimski vojni. V kavkaških novelah je Tolstoj popolnoma realist; čuditi se moramo, da niso nanj nič vplivali romantični opisi Puškina in Lermontova. Tolstega posebno zanima življenje slobodnih kavkaških prebivavcev, katerim je nepoznana evropska omika. Realistično natančno opisuje življenje naroda, ki se je naravno in prosto, brez vpliva evropske omike, razvil v gorati naravi. Istotako mojstrsko pa opisuje tudi one ljudi, ki so iz omikane Evrope prišli na divji Kavkaz, in zasleduje izpremembe v njih zunanjem in duševnem življenju. Najboljša izmed kavkaških novel je novela «Kozaki». Junak te novele je Olegin, pravi otrok svoje dobe, podoben Pečorinu, katerega je Lermontov opisal v «Junaku našega časa». Olegin ni dovršil nobenih študij; do štirindvajsetega leta se še ni odločil za noben poklic, sploh ni še nič storil. «Z osemnajstim letom je bil

že prost, popolnoma prost, ker je zgodaj izgubil svoje stariše. Ničesar mu ni manjkalo, nič ga ni vezalo. Imel ni niti družine, niti domovine, niti vere, niti bede. Ničesa ni verjel in ničesa priznaval». To je Olegin, brez nazorov, brez doslednosti in brez odločnosti. Naposled se naveliča postopanja, uživanja in zabav in odide na Kavkaz iskat sreče. Toda pravi Kavkaz je precej različen od onega, ki si ga je ustvaril v svoji mladostni domišljiji. Narava je res krasna in veličastna, toda ljudje niso veliko drugačni nego v drugih deželah. Tudi na Kavkazu ljudje ne žive od poezije, romantične ljubezni, pravljic in pripovedek; ona fantastična megla, v katero so zavili pesniki Kavkaz in njegove prebivavce, se mora umakniti resnobi resničnega življenja. Romantičnega Olegina še niso zapustile mladostne sanje, življenje ga še ni iztreznilo. Na Kavkazu se zaljubi v kavkaško deklico Marjanko, ki se pa malo briga zanj in za njegovo strastno ljubezen, ker ve, da tak zakon ne bi mogel biti srečen. Njeno srce je bolj vneto za priprostega in hrabrega kozaka Lukašo. Olegin se še noče odreči

svoji ljubezni ; ko pa celo po smrti kozaka Lukaše Marjanka še vedno noče nič vedeti o kaki ljubezni do Olegina, izprevidi Olegin, da tu ne more najti sreče, in sklene zapustiti Kavkaz. Tolstoj je tu pokazal, da je prava sreča doma v priprostem življenju in da krepost ni neznana priprostim ljudem. Novela je pisana realistično ; dasi opisovanje ni brez nekega pesniškega čara, vendar je ta Kavkaz jako različen od onega, kateri sta opisovala in opevala Puškin in Lermontov.

Proti koncu leta 1853. je Tolstoj stopil v donavsko vojsko, ki se je pod poveljstvom Gorčakova bojevala s Turki. V bitki pri Oltenici je bil Tolstoj ranjen. Leta 1854. se je bojeval v «krimski vojni» pod zidovi Silistrije. Od tu je prišel v Sebastopolj. V Sebastopolju je bil Tolstoj na jako nevarnem mestu ; neprenehoma je bil v smrtni nevarnosti. Tu je lahko opazoval najstrašnejše bojne prizore in slišal neprestano grmenje topov. Kljubu svojemu težavnemu položaju je vendar našel priliko za spisanje svoje prve sebastopoljske povesti («S e b a s t o p o l j v d e c e m b r u»). Umevno je, da je pisatelj,

ki je znal realistično in pesniško opisati vse, kar je videl, izkusil in opazoval, tudi boje okoli Sebastopolja opisal verno in mojstrsko. Med tem, ko so se ruski junaki bojevali in umirali na sebastopoljskih utrdbah, je čitala vsa Rusija prvo sebastopoljsko povest grofa Tolstega. Car Nikolaj, ki je tudi čital to povest, je ukazal, naj nadarjenega mladega častnika Tolstega premeštijo z nevarnega mesta na ozidju in mu dajo varnejše mesto. Od zdaj je bil Tolstoj poveljnik gorske baterije in se je bojeval v sebastopoljski okolici. V tem času je spisal drugo sebastopoljsko povest «Sebastopolj v maju». Tolstoj se je bojeval skoraj neprestano in se udeleževal obrambe Sebastopolja do noči 28. avgusta (9. septembra) leta 1855., ko so Rusi uničili utrdbe in zapustili trdnjavo. Zdaj je Tolstoj za vedno odložil meč in prijel za pero.

V treh sebastopoljskih povestih «Sebastopolj v decembru leta 1854., v maju in avgustu leta 1855.» je Tolstoj opisal vse glavne momente sebastopoljske obrambe. Vse nevarnosti, vsi boji in porazi so opisani tako natančno in resnično, da se na videz

ne ločijo mnogo od suhega opisa kakega časnikarskega poročevavca, vendar imajo te povesti veliko pesniško in umetniško vrednost. Tolstoj ne vidi samo zunanostij, ampak gleda vojakom tudi v srce, pozna in razume čuvstva, ki jih navdajajo, on ne piše kakor hladnokrven gledavec, ampak kakor sočuten sobojevnik, ki trpi in čuti z drugimi vojaki. Junak sebastopoljskih povestij je ruska vojska, ves ruski narod, ki se bori za svojo domovino. Že tu je začel Tolstoj razvijati ideje, ki so se razevele popolnoma šele v «Vojni in miru», že tu kaže nečlovečnost in krotkost bojevanja, ničevnost posameznika proti celi vojski in nemoč poveljnika proti celi vojski in raznim okolnostim, ki pospešujejo ali ovirajo srečen izid boja.

Leta 1857. je Tolstoj skozi Nemčijo odpotoval v Pariz; od tu je šel v Italijo in še istega leta se je skozi Švico vrnil v svojo domovino. Največji vtisk je napravila nanj Švica s svojo naravno krasoto in s svojimi prebivavci in obiskovavci raznih narodnostij. V Švici je spisal novelico «Luzern», v kateri opisuje dogodek ob luzernskem jezeru,

kateri je pisatelj najbrže sam doživel. Glavna oseba, knez Nehljudov, je Tolstoj sam. Knez Nehljudov se mudi v hotelu ob luzernskem jezeru. Nekoč pride pred hotel potujoč pevec Tirolec, ki pred zbranimi gosti poje in spremlja petje s kitaro. Gostje ga sicer poslušajo, pa nimajo nikakega sočutja do pevca in mu ne dajo niti najmanjšega daru. Le knez Nehljudov se usmili pevca, nagovori ga prijazno in ga pogosti v veliko jezo natararjev in gostov. Ta priprosti dogodek, pravi Tolstoj, bi morali z ognjenimi črkami zapisati zgodovinarji našega časa; ta dogodek je bolj značilen za omiko našega veka nego vsi drugi dogodki, ki se zapisujejo v časnikih in zgodovinah. — V tej novelici se kaže, da je bil Tolstoj že takrat kaj malo zadovoljen z zapadno omiko in sliko brez sočutja in ljubezni do bližnjika, z ono omiko in sliko, ki je v človeku zatrla najbolj človeško čuvstvo — sočutno ljubezen do bližnjika, z ono omiko in civilizacijo, ki se bori za slobodo, enakost in napredek, pa vendar tako malo loči slobodo in despotizem, civilizacijo in barbarstvo.

V večji noveli «Rodbinska sreča» (1859.) je jako priprosto in ganljivo opisana

mladostna in prava zakonska ljubezen. V tej noveli dokazuje pisatelj, da prava sreča ni doma v hrupnem in razkošnem življenju in mestnih zabavah, ampak v priprostem in zmernem življenju. Glavni junak Sergej Mihajlovič je Tolstoj sam in gotovo je pisatelj čutil isto kakor junak njegove novele. Tudi Tolstoj je takrat, ko je spisal to novelo, stopil že v moško dobo in hrepenil po družici svojega življenja in zakonski sreči. Leta 1862. se je Tolstoj oženil in si ustanovil rodbinsko srečo, katero uživa še danes v priprostem življenju na svojem posestvu Jasni Poljani.

Vrhunec je dosegel talent Tolstega v velikanskem romanu «Vojna in mir» (1865. do 1868.), ki je po mnenju najveljavnejših kritikov najboljši moderni roman. «Vojna in mir» je ogromno, široko razpredeno delo ruskega duha; v štirih debelih zvezkih je Tolstoj opisal zgodovino in življenje ruskega naroda od leta 1805.—1813. Roman je zasnovan na široki podlagi in obsega več romanov, ki drug drugega prepregajo in prepletajo, a vsi romani so mojstrsko združeni v jeden sam roman, jedno samo veli-

kansko sliko notranjega in zunanjega življenja višjih krogov v Petrogradu in Moskvi. Na prijateljskem večeru pri dvorni dami Ani Scherrer v Petrogradu nam predstavi Tolstoj najodličnejše zastopnike ruskega plemstva; razjasni nam socialne in politične razmere one dobe ter nas ob enem seznanj z nazori in mišljenjem višjih krogov. Politične razmere evropske z Napoleonom v središču so glaven predmet pogovorov. Najprej vidimo aristokrata kneza Vazilija Kuragina, ki povsodi skrbi, da bi ohranil čast in veljavo sebi in svoji rodbini: spremlja ga njegova lepa hči, koketka Helena. Opisano je nežno razmerje med Andrejem Bolkonskim in njegovo ženo Lizo; zraven je pa opisana mladostna razposajenost in lahkomišelnost mlade družbe, v kateri se nahajajo Anatol Kuragin, Dolohov in Pier Bezuhov. Na to se preselimo v Moskvo, kjer je središče vsega življenja hiša grofa Rostova. Pisatelj nas seznanj s prvimi ljubavnimi doživljaji mlade, še otročje Nataše, nežne Soje in mladega častnika Nikolaja Rostova. Že dispozicija kaže, da je pisatelj započel velikanski roman; v dispoziciji je zasnovano več romanov,

ki se pa kmalu umaknejo nekoliko v ozadje. — Vse se pripravlja za vojno. Knez Andrej Bolkonski se poslovil od svoje žene Lize in od svojega očeta, starega kneza Nikolaja Bolkonskega, Rusa stare korenine, ki se pri odhodu svojega sina pokaže pravega Rimljana, ko mu pravi: «Andrej, ako te ubijejo, bo mene starca bolelo; ako pa izvem, da se nisi obnašal, kakor se spodobi sinu Nikolaja Bolkonskega, me bo sram . . .» Ruska vojska je leta 1805. odšla Avstriji na pomoč. Pri tej vojski se nahajata med drugimi tudi Nikolaj Rostov in Andrej Bolkonski, katera spremljamo v vsem vojaškem življenju in vseh v bojih. Veličastno in plastično opisuje Tolstoj umikanje ruske vojske iz Gornje Avstrije proti Moravskemu, prehod Rusov čez Anižo in prvo prasko Francozov z Rusi, življenje v taboru in življenje na potu; pri tem Tolstoj ne pozabi opisati notranjega življenja vojakov. Z nedosežno mojstrskimi potezami zna opisati vse bojne čete od poveljnika do zadnjega prostaka, seznanani nas z vsemi čuvstvi, ki prevevajo srca vojaku, navdušenost in bojazen, sovraštvo in ljubezen, sebičnost in požrtvovavnost.

Čuditi se moramo, kako zna Tolstoj, ne da bi pri tem trpela umetniška vrednost in jednota romana, opisati zunanje in notranje življenje vsakega posameznega vojaka, seznaniti nas z mišljenjem vsakega posameznega vojaka, vsakemu pogleda v srce in nam odkrije skrivnosti njegovega duševnega življenja. Po njegovih nazorih poveljnik nima absolutne oblasti in moči, ampak vsak posamezen vojak več ali manj vpliva na izid bitke; zato se pri opisovanju bitk ne ozira samo na poveljnike in častnike. Mojstrsko zna opisati položaj bojišča in pomikanje raznih čet; realistično in plastično opisuje vse glavne momente bitke, da vidimo pred seboj vso bojno panoramo, zmagovanje in umikanje, obupavanje in junaštvo, vidimo vsakega posameznega vojaka, kako se bori, prodira in se umika, njegovo obupavanje in neustrašenost. V prvem zvezku je Tolstoj natančno opisal dve bitki: bitko pri Schöngrabenu in pri Austerlitzu. Bojni sliko sta tako veličastni in plastični, da se moramo čuditi in strmeti pred raznimi prizori; zdaj se nahajamo sredi bojnih vrst in se bojujemo in čutimo z vojaki, zdaj od daleč

poslušamo grmenje topov in gledamo bitko s kakega griča. Poleg tega pa Tolstoj z ostrimi potezami nariše značaje glavnih oseb, opisuje življenje in spletke diplomatov, načrte, prepire in nejedinstvo poveljnikov. Zgodovinski dogodki in boji stopijo v ozadje; spet se preselimo v Rusijo, zdaj smo v Petrogradu, zdaj v Moskvi, zdaj na posestvu ruskega grajščaka. Zanimivi družinski romani se razvijajo, zapletajo in prepletajo. Le zdaj pa zdaj se ob kratkem omeni kak važnejši zgodovinski dogodek in politični položaj. Zgodovino šestih let (od leta 1805. do 1811.) skoraj preskočimo, ker se v teh letih ni zgodilo nič važnega in usodepolnega, zgodovina se začne spet v letu 1811. Opisujejo se priprave za vojsko, prodiranje Francozov proti Rusiji, življenje ruske vojske v taboru v Vilni in Drissi, navdušenje ruske vojske in celega ruskega naroda, razna mnenja in različni načrti ruskih poveljnikov. Francozje prestopijo Njemen; vojna se prične. Rusi se samo pri Borodinu resno ustavijo Francozom. Bitka je pravzaprav neodločna, ruska vojska se pomika nazaj in popusti celó «matuško» Moskvo. Izmed

vseh bitk je najbolj natančno, plastično in veličastno opisana velikanska in pomenljiva bitka pri Borodinu. Napoleon ni mogel pojmiti velikega pomena te bitke; ruski poveljnik Kutuzov je pa dobro razumel njen pomen in vedel, da so zmagali Rusi, da je zmagala pravica nad krivico, narodnost in domoljubje nad kozmopolitizmom. Rusi so se morali umakniti, ker so izgubili polovico vojske (50.000 mož), vendar je bil v tej bitki že zapečaten poraz Francozov. Vrhunec doseže opisovanje v opisu požara Moskve in umikanja Francozov. Na to se pa spet začno družinski romani.

Zanimiva je zgodovinska filozofija grofa Tolstega. Tolstoj opazuje in presoja zgodovino s stališča občečloveškega in stališča umetnika-leposlovca; zgodovine ne opisuje kakor hladnokrvni zgodovinar, ampak kakor človekoljubni pesnik, vendar je njegov prvi ideal — resnica in nepristranost, to je junak njegovih romanov in zgodovinskih spisov. — Tolstoj ne priznava nikakega vojskovodnega ženija. Dober vojskovodja ne potrebuje ženija, nenavadne duhovitosti ali sploh izvanrednih duševnih zmožnostij, ne, — do-

ber vojskovodja mora biti brez vseh višjih človeških čuvstev, brez ljubezni, brez nežnosti, brez človekoljubja, brez poezije in brez filozofičnih pomislekov, — seveda mora poznati in znati porabiti svoje vojake in razne okoliščine. Zmage ne odločujejo duhoviti, umetni načrti in ženijalnost vojskovodje, ampak «ona neulovna sila, katero imenujemo duh vojske». «Pri zgodovinskih dogodkih so tako zvani veliki možje samo znamke (etikete), ki dajejo dogodku nazvanje, in imajo istotako kakor znamke najmanj zveze z dogodkom samim». «Za izučenje zakonov zgodovine moramo popolnoma premeriti predmet opazovanja, v miru pustiti cesarje, ministre in generale, in proučevati jednolične, neskončno majhne sestavine (elemente), ki vodijo mase». To stališče je popolnoma moderno in realistično; zmaga relativnosti nad absolutnostjo, mase nad posamezniki, — to je znak našega časa. Dosledno s temi nazori je Tolstega sodba o Napoleonu jako neugodna; ono višjo sposobnost, ženijalnost imenovano, katero tako radi pripisujejo Napoleonu, mu Tolstoj popolnoma odreka. Posebno neugodna je sodba o etičnih zmož-

nostih Napoleonovih: «Napoleon nikoli do konca svojega življenja ni mogel pojmiti niti dobrega, niti lepote, niti resnice, niti pomena svojih dejanj, katera so bila preveč nasprotna dobremu in pravici, preveč daleč od vsega človeškega, da bi mogel umeti njih pomen. Svojim dejanjem, katera je hvalila polovica sveta, se ni mogel odreči, in zato se je moral odreči pravici, dobremu in vsemu človeškemu». Napolen, po mnenju Tolstega, pravzaprav ni «velik mož»; kajti «ni veličine brez priprostosti, pravičnosti in dobrote», — to je najbrže osnovna ideja «Vojne in mira» in večine njegovih spisov. Sodba o Kutuzovu je veliko ugodnejša. Kutuzov ni bil ženij, pa vsejedno je bil dober vojskovodja. On ni bil absoluten, samovoljen vojskovodja, ampak uklanjal se je okolnostim in «duhu vojske»; največ zmag si je pa priboril s svojo preiščljeno in potrpežljivostjo; ravnal se je po francoskem pregovoru: «Vse dočaka, kdor zna čakati». — Tolstoj je velik nasprotnik militarizma in bojevanja, posebno je nasproten vojni, kateri je vzrok slavohlepnost in vladoželjnost, kakršne so bile skoraj vse Napoleonove

vojne. Bojevanje je nečloveško, barbarsko in nespametno. Napoleonovo vojno zoper Ruse primerja z navali azijskih barbarov: «Milijoni ljudij so se morali odreči svojim človeškim čuvstvom in svojemu razumu in iti z zapada na vzhod in ubijati svoje soprobate, prav tako, kakor so pred nekoliko vekov z vzhoda proti zapadu prodirale tolpe azijskih barbarov . . . Milijoni ljudij so drug proti drugemu delali brezštevila zločinstva, sleparstva, prevare, barbarstva, ropanja, požiganja in uboje . . .» «Vojna ni ljubeznivost», modruje Tolstoj v osebi Andreja Boltonskega, «ampak najgrše delo v življenju, to je treba umeti in se ne igrati z vojno. Kaj pa je vojna, kaj je potrebno za uspeh vojne? Cilj vojne je — uboj, sredstva vojne so — vohunstvo, prevara in kar je še hujše, uničenje in oropanje prebivavcev, laž in prevara — to je vojna zvijača».

Glavnega junaka v navadnem pomenu besede «Vojna in mir» pravzaprav nima; glavni junak ni niti Andrej Bolkonski, niti Pier Bezuhov, niti Nikolaj Rostov. Junak tega velikanskega romana je ves velikanski ruski narod. Razne osebe zastopajo le razne

strani ruskega narodnega značaja. Na čelu ruskega naroda stoji, počasni, vedno zaspani in slabotni starček Kutuzov, ki s svojim ob-
stavljenjem reši Rusijo in uniči Napoleonovo vojsko. Seveda je v romanu najbolj zastopana aristokracija in plemstvo, pa tudi mestni proletarijat in priprosti narod ni prezret. Glavni zastopniki mladega plemstva so: krepki in odločni, pa v časih vsejedno nestalni in omahljivi Andrej Bolkonski, ki še-le na smrtni postelji najde mir in tolažbo v evangeliju; vročekrvni in nagli, pa dobrodušni, sanjarski in nestalni Pier Bezuhov, ki v francoskem ujetništvu v družbi priprostega kmeta Karatajeva spozna namen in pomen življenja, ko začne verovati v Boga in neumrjočo dušo, živahni, romantično-sanjarski Nikolaj Rostov, ki iz lahkomišelnega mladeniča po raznih izkušnjah postane resen in odločen mož. Ruske kmete zastopa Pavel Karatajev, ki s svojo priprostostjo, vernostjo, potrpežljivostjo, pobožnostjo, ponižnostjo in s svojim človekoljubjem napravi globok vtisk na Piera Bezuhova. Ruske ženske značaje zastopajo: romantična, živahna, nestalna, pa dobrosrčna Nataša Rostova, nežna in požr-

tvovalna Sonja, koketna in lahkoživa Helena, ki najbolj ljubi razkošno življenje, zabave in obožavanje svojih mnogobrojnih čestivcev; najljepši ženski značaj je pa pobožna in v božjo voljo udana, mehkočutna, pa potrpežljiva knjeginja Marija Bolkonska, ki mirno prenaša največjo bedo in nesrečo in naposled jako ugodno vpliva na Natašo Rostovo.

«Vojna in mir» je pravi rusko-narodni roman — ali kar je morebiti primernejše — moderna epopeja, moderna «Ilijada». Pisan je realistično; res ima nekatere romantične poteze in nekatere romantične značaje, pa vendar ostane roman realističen, ker je Tolstega najvišji ideal — resnica.

V «Vojni in miru» je Tolstoj opisal ljubezen v njenem nraavnem in naravnem razvoju, v epilogu pa srečno zakonsko ljubezen. Nasprotno, strastno ljubezen je opisal v romanu «Ana Karenina» (od leta 1875. do 1878. v treh zvezkih). Realistično in psihologično dosledno je opisana strastna prešestna ljubezen z vsemi nesrečnimi posledicami. «Ana Karenina» obsega pravzaprav dva romana, v prvem so glavne osebe Ana Karenina,

njen precej starejši soprog Aleksij Karenin in častnik Vronski; v drugem romanu je opisana srečnejša zakonska ljubezen Konstantina Levina in njegove žene Kitty. V «Ani Karenini» je Tolstoj opisal razkošno in nenravno življenje višjih krogov, pa vidi se mu, kako se mu je pristudilo to življenje in kako hrepeni po priprostem in mirnem življenju daleč od velikomestnega hrupa.

Med zadnjimi leposlovnimi deli grofa Tolstega so najvažnejša: priproste, alegorične, od krščanske ljubezni prešinjene «Narodne povesti», «Moč teme» (1887.), grozno-realistična, tehnično dovršena drama iz narodnega življenja, ki se odlikuje po fini in dosledni karakteristiki in naposled «Kreutzerjeva sonata» (1889.).

O pisateljevem zasebnem življenju, o njegovem delovanju za narodno šolstvo, o njegovem krščanstvu, racijonalističnem razlaganju svetega pisma in raznih filozofičnih in socijalističnih razpravah in nazorih tu ne morem govoriti; o tem bi moral napisati posebno razpravo. Omenim le toliko, da je Tolstoj storil veliko za izobrazbo priprostega ruskega naroda, v svojem krščanstvu, soci-

jalizmu in filozofiji pa zašel v mnoge zmote in blodnje. Jedro njegovih filozofičnih in verskih nazorov je morebiti pravo; vzroki socialne bede našega časa so res tam, kjer jih išče Tolstoj. Toda žalibože moramo priznati, da je Tolstoj hotel biti v vsem preveč izviren in samostojen; zato je prišel do čudnih, celo smešnih zaključkov in zato nima sreče niti s svojim krščanstvom, niti s svojo filozofijo.

VIII.

Še nekoliko ruskih realistov, ruski realizem in Slovenci.

Opisani štirje realisti so najboljši med prvimi ruskimi realističnimi talenti. Ruski realizem ima še precejšnje število zastopnikov, kateri se morajo prištevati talentu prve vrste. Izmed teh hočem nekatere našteti. Pred vsemi je treba omeniti globokomislečega, natančnega J. A. Gončarova (1812. do 1891.), krepkega, večkrat robatega A. F. Pisemskega (1820. do 1881.), humorista in ostrega satirika M. J. Saltkova

(1826. do 1889.). Malo slabejši, pa vsejedno še talenti prve vrste, so: D. N. Grigorovič (rojen leta 1822.), ki še živi in priobčuje svoje spise v «Ruski Misli», V. M. Garšin (1855. do 1888.) in pisateljica N. D. Hvoščinska (1825. do 1890.), ki se je skrivala pod psevdonimom V. Krestovski. — Kritika je bila v Rusiji vedno izvrstno zastopana, najbrž bolje nego pri vsakem drugem narodu. Takozvano realistično kritiko so razen Belinskega zastopali izvrstni kritiki Dobroljubov, Černiševski in Pisarev; med novejšimi kritiki omenjam Protopopa in N. K. Mihajlovskega, ki se odlikuje po nepristranosti, bistrumnosti in finem, skoraj nezmotljivem estetičnem vkusu.

Zlato dobo ruskega realizma lahko omejimo z letoma 1840. in 1880. Od leta 1880. dalje je začel ruski realizem pešati, vodilne ideje prejšnjega realizma so jele izgubljati podlago v življenju, stebri prejšnega društvenega ustava so se omajali, talent za talentom se je zgrudil v hladni grob in za rusko društvo je nastopila nova, nejasna, — prehodna doba. In ruska književnost, ki je

vedno simpatično spremljevala vsako gibanje ruskega naroda, ki je trpela in se veselila z ruskim narodom, se je morala udati neizogibnemu toku in se ukloniti časovnim razmeram — tudi za rusko književnost je nastopila prehodna doba. Krdelo pisateljev se je vzdignilo proti priznanim realistom, drugo krdelo hoče nadaljevati delovanje realistov, nekateri so si izvolili popolnoma samostojno pot (k tem spadata Čehov in Karolenko), drugi spet so podlegli pogubnemu vplivu politike in znanosti — pri vseh se pa še znatno kaže vpliv mogočnega realizma, in mogoče je, da v ruski književnosti spet prevlada realizem v premenjeni, novi, času primerni obliki.

Iz mojega površnega pregleda ruskega realizma, kakor upam, Slovenci lahko spoznajo, da se nahaja v Rusiji bogat vir poezije in najčistejši vir pravega, zdravega realizma. Tudi drugi narodi so že zasledili ta bogati vir in spoznali, da bi ne bilo napačno, zdaj pa zdaj zajemati iz njega. Francoski kritik Vogüé svetuje Francozom, naj svojo književnost, kateri nedostaje oživljajočega duha, osveže in ožive s pomočjo ruske

književnosti, ista potreba se pogosto z vso resnobo izraža pri Hrvatih, celo med Nemci so nekateri začeli posnemati Ruse, posebno Turgenjeva. In Slovenci! Zdi se mi, da se vsaj nekateri mladi slovenski pisatelji rajši učijo pri Francozih nego pri Rusih, ker jim *lahkoživi* in večkrat k lascivnosti se nagibajoči francoski realizem (ali bolje naturalizem) bolj ugaja nego *resni* ruski realizem. Če je posnemanje francoske književnosti primerno ali ne, o tem ne bom govoril; tudi ne bom navajal znanih besed našega slovstvenega starine Stritarja o francoskem naturalizmu, ker bi se lahko mislilo, da zlorabljam njegove besede, zdaj, ko se že vse zateka k njemu, i Pavlina Pajkova i Govekar i dr. Aleš Ušeničnik. Omenim le toliko, da se slovenski in slovanski značaj slovenske književnosti veliko lažje ohrani pod ruskim nego pod francoskim vplivom. — Čudom sem se čudil, ko sem nekje čital, da naša književnost ne potrebuje narodnega značaja, češ, umetnost je mednarodna. Dasi mora poslednjemu stavku vsak pritrditi, vendar mislim, da književnost brez narodnega zna-

čaja ne more imeti posebnega pomena ni veljave niti v svetovni književnosti niti v lastnem narodu. Res čudno! Koncem devetnajstega stoletja, ko narodnost tako, kakor še ni nikoli, vpliva na vse javno življenje, — pa hočemo imeti književnost brez narodnega značaja!! Če ima slovenski narod svoje posebnosti, svoj posebni narodni značaj, mora ga imeti tudi slovenska književnost. Da ima slovenski priprosti narod primeroma še dovolj znaten in krepek narodni značaj, tega mi ni treba še posebej dokazovati. Drugače je sa slovensko inteligenco, ki pod tujim vplivom vedno bolj izgublja narodni slovenski značaj in se odtujaše slovenskemu narodu, vendar tudi to še ni dovolj tehten vzrok, da bi slovenskemu narodu deloma odtujeno inteligenco morala slovenska, slovenski inteligenci namenjena književnost še bolj odtujevati jedru slovenskega naroda, saj menda hočemo, da bi inteligenca slovenskemu narodu dajala umne voditelje, ne pa narodnih izdajic. Sploh se pa sme trditi, da ima večina slovenske inteligence kljubu vsem tujim vplivom še toliko sloven-

skega narodnega značaja (pod značajem namreč navadno ne umevamo zunanjih fraz, ampak nekaj globljega), da ga tudi najplitvejši slovenski realizem ne sme in ne more zatajiti; saj menda ni treba, da bi kozmopolitski aristokrati, nemški baroni in častniki ter drugi tuji življi igrali glavno ulogo v slovenski književnosti.

Slovenske razmere so v sedajnem času dozorele kakor še nikoli; vse kaže, da mora v kratkem priti preobrat in prinesiti kaj novega. V slovenski književnosti je treba nove struje, ki se je deloma že pojavila in pogrnala prve, razcvetajoče se popke. Cvetje nam obeta realizem ali pa dekadentizem. Za dekadentizem je pri nas še prezgodaj; takih šal si še ne moremo dovoljevati. Kaj treznomisleča jugoslovanska mladina misli o dekadentizmu, o tem se lahko čita v srbo-hrvatski-slovanski «Novi dobi» na strani 156. — Uprav zdaj je prišel čas, ko se slovenska književnost najlažje postavi na popolnoma narodno podlago, in to najlažje stori trezen, zmeren realizem. Takega realizma pa pri Francozih ne najdemo v obilici (tehnične dovršenosti francoskemu

realizmu ali naturalizmu seveda (ne moremo odrekati, pa tehnika v književnosti še ni vse); pač je pa ruski realizem v svojih mnogoličnih nijansah najkrepkejša in najprimernejša podpora za novi *slovenski realizem*.

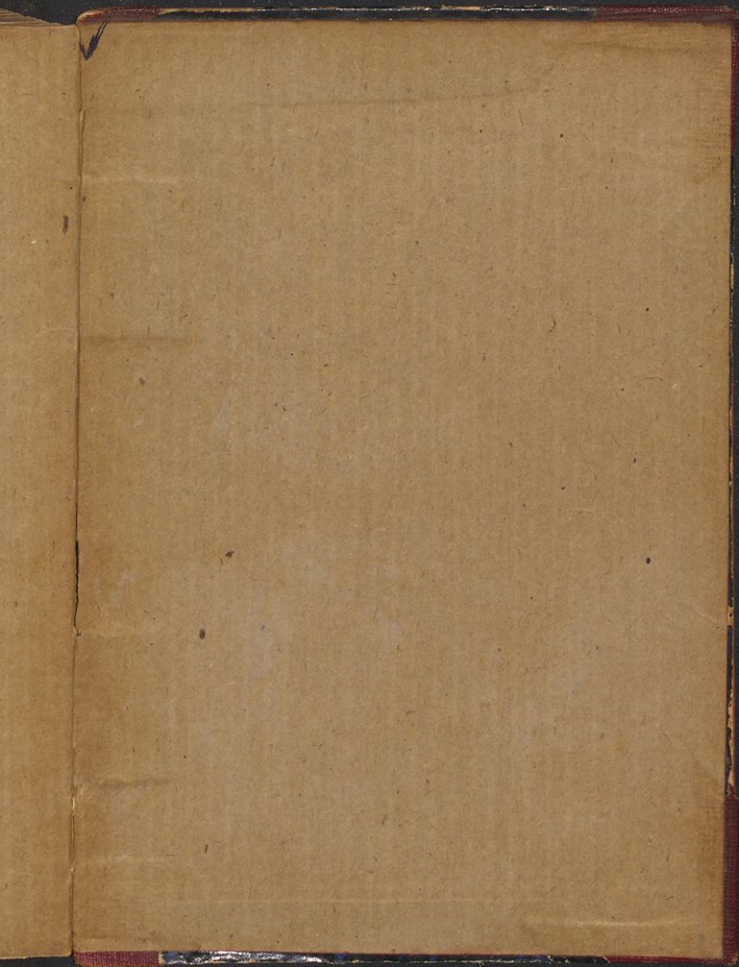

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS M

00000238339

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

0 511 408

COBISS